

**Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos
įgyvendinimo 2003 - 2004 metais
ataskaita**

Vilnius - 2005

ATASKAITOS RENGĖJAI:

Gediminas Girčys, UAB "Urbanistika" (projektų vadovas)

Boguslavas Gruževskis, Darbo ir socialinio tyrimo institutas

Romualdas Juknys, Vytauto Didžiojo universitetas (grupės vadovas)

Vaclovas Miškinis, Lietuvos energetikos institutas

Romas Pakalnis, Botanikos institutas

Jurgis Staniškis, Kauno technologijos universiteto Aplinkos inžinerijos institutas

Liutauras Stoškus, Aplinkos apsaugos agentūra

Evaldas Vėbra, Aplinkos ministerija

Romualdas Zemeckis, Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas

Ingrida Zurlytė, Valstybinis aplinkos sveikatos centras

Dana Žilinskienė, Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

TURINYS

1. Įžanga	4
2. Aplinkos kokybė:	
2.1. Oras	6
2.2. Vanduo	9
2.3. Kraštovaizdžio ir biologinė įvairovė	12
2.4. Atliekų tvarkymas	15
3. Ekonomikos vystymasis:	18
3.1. Pramonė	19
3.2. Transportas	22
3.3. Energetika	25
3.4. Žemės ūkis	28
3.5. Būstas	30
3.6. Turizmas	33
4. Socialinis vystymasis:	
4.1. Užimtumas	36
4.2. Skurdas ir socialinė atskirtis	39
4.3. Visuomenės sveikata	41
4.4. Švietimas ir mokslas	45
4.5. Kultūros savitumo išsaugojimas	48
5. Regionų vystymasis	51
6. Pagrindiniai pasiekimai ir problemos	55
7. Pastabos dėl darnaus vystymosi rodiklių	64
8. Tolesnis Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos tobulinimas	66

1. IŽANGA

Darnaus vystymosi principai tarptautiniu mastu buvo patvirtinti Jungtinių Tautų aplinkos ir vystymosi viršūnių susitikimo deklaracijoje 1992 metais Rio de Žaneire. Šiame susitikime buvo priimta ir išsami veiksmų programa – „Darbotvarkė 21“, kurioje buvo pabrėžta, kad visos šalys turi bendradarbiauti vystymo ir aplinkosaugos srityje, susiejant tai su gyventojų socialinėmis reikmėmis, ir turi pradėti sėkmingai įgyvendinti šią programą. Po dešimties metų, 2002 metais, visų pasaulio šalių atstovai vėl rinkosi į aukščiausiojo lygio susitikimą Johannesburge, kur buvo konstatuota, kad per praėjusius 10 metų darnaus vystymosi srityje buvo pasiekta daug mažiau, nei planuota. Todėl šio susitikimo moto buvo – „Nuo planų prie darbų“ ir visos šalys buvo įpareigosotos parengti ir pradėti įgyvendinti nacionalines darnaus vystymosi strategijas.

Lietuvos nacionalinė darnaus vystymosi strategija (toliau - Strategija) buvo patvirtinta 2003 m. rugsėjo 11 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 1160. Aplinkos ministerija buvo paskirta atsakinga už šios Strategijos įgyvendinimo koordinavimą. Numatyta, kad turi būti rengiamos dvimetės šios Strategijos įgyvendinimo ataskaitos ir teikiamos Nacionalinei darnaus vystymosi komisijai, suinteresuotoms žinyboms, su ja supažindinama visuomenė.

Pastaruoju metu Lietuvoje dažnai diskutuojama, koks turėtų būti pagrindinis Lietuvos siekis, jai tapus Europos Sąjungos ir NATO aljanso nare. Šis klausimas tiesiogiai siejasi ir su Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos tikslais ir uždaviniais. Prieš bandant atsakyti į šį klausimą, turime suprasti vieną labai svarbų dalyką – kol kas Lietuva ES nare yra tik juridškai ir tai su gana rimtomis išlygomis, o faktiškai iki tikrosios Europos Sąjungos narės mums dar toloka. Nežiūrint itin spartaus pastarųjų metų Lietuvos ekonomikos augimo ir rimtų socialinių pokyčių, akivaizdu, kad ilgų okupacijos metų sąlygoto atsilikimo neįmanoma įveikti per kelerius metus. Todėl tikrai nereikėtų vargintis ieškant Lietuvai kokių tai specialių tikslų ar misijų, nes **šis tikslas, bent jau artimiausiems 10 – 15 metų, labai konkretus ir aiškus – efektyviai įsisavinti ES teikiamas galimybes bei paramą ir tapti tikraisiais ES nariais, t. y. pasiekti, kad Lietuvos žmonės gyventų pasiturinčiai bei gražioje ir švarioje aplinkoje.**

Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos pagrindinis tikslas suformuluotas būtent taip – suderinti aplinkos apsaugos ir ekonominio bei socialinio vystymosi interesus, užtikrinti švarią ir sveiką aplinką, veiksmingą gamtos išteklių naudojimą, visuotinę ekonominę visuomenės gerovę bei stiprias socialines garantijas ir per strategijos įgyvendinimo laikotarpį (iki 2020 m.) pagal ekonominius, socialinius bei gamtos išteklių naudojimo veiksmingumo rodiklius pasiekti dabartinę Europos Sąjungos šalių (senbuvių) vidutinį lygį, o pagal aplinkos taršos rodiklius neviršyti ES leistinų normatyvų, įgyvendinti tarptautinių konvencijų, ribojančių aplinkos teršimą ir indėlį į globalinę klimato kaitą, reikalavimus.

Jei ir toliau sėkmingai judėsime link šio tikslo, išspręsimė visas opiausias mūsų dabarties

problemas - Lietuvos piliečiai ne tik masiškai nebeemigruos į užsienį, bet ir pradės grįžti atgal, nes galės dirbti ir gerai užsidirbti čia – Lietuvoje; galėsime pakankamai lėšų skirti mokslui ir žinių visuomenės kūrimui, tai sustabdys „protų nutekėjimą“, nes gabūs jauni specialistai galės patenkinti ne tik savo intelektualinius, bet ir materialinius poreikius neišvykdami iš Tėvynės; tai užtikrins vidinį politinį Lietuvos stabilumą ir užkirs kelią populistinių politinių jėgų destruktvyviai veiklai; tai užtikrins tarptautinį Lietuvos autoritetą, galėsime tapti tikrais regiono lyderiais ir savo pavyzdžiu užsitarnauti kitų šalių pagarbą; tai padės išsaugoti ir Lietuvos kultūrinį identitetą, nes tik savo valstybėje gerai besijaučiantys ir ja besididžiuojantys piliečiai gali sėkmingai išspręsti šį uždavinį intensyvių globalizacijos procesų akivaizdoje.

Šioje pirmoje dvimetėje Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo ataskaitoje pateikta įvairiuose aplinkos, ekonomikos ir socialiniuose sektoriuose įvykusių pokyčių analizė. Kad būtų aiškiau matomos bendros kitimo tendencijos, pagrindiniai įvairių sektorių vystymosi rodikliai dažniausiai pateikiami nuo 1991 iki 2004 metų, o pastarųjų dvejų (2003 - 2004) metų pokyčiai aptariami detaliau, siejant juos su ilgalaikiais strateginiais tikslais ir analizuojant jų įgyvendinimo galimybes. Ataskaitos pabaigoje pateikiama pagrindinių Strategijos įgyvendinimo pasiekimų ir problemų suvestinė.

2. APLINKOS KOKYBĖ

2.1. Oras

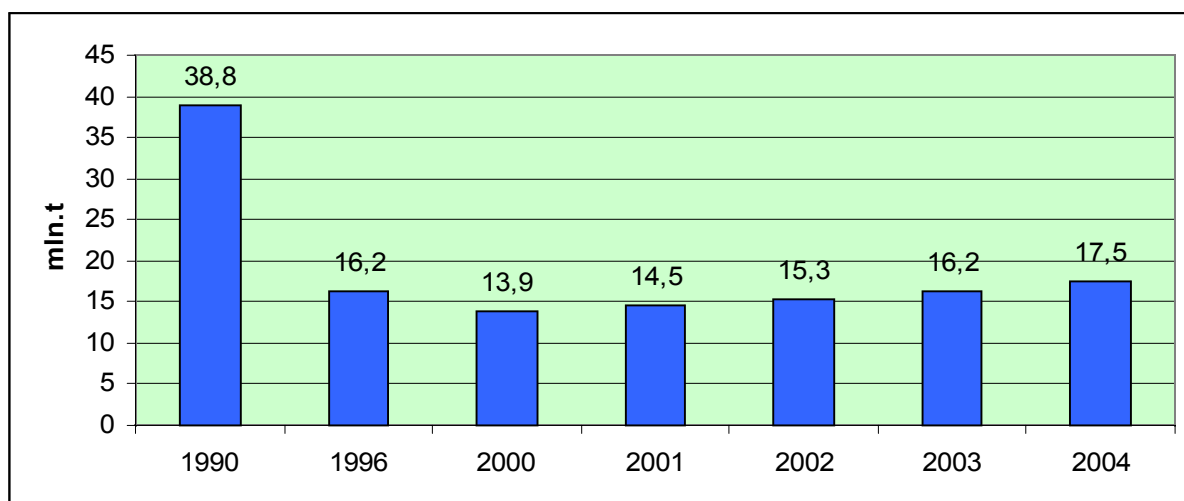
Pagrindiniai ilgalaikiai darnaus vystymosi tikslai oro kokybės srityje yra tokie:

- pasiekti, kad išmetamų į orą šiltnamio reiškinių sukeliančių dujų ir pagrindinių teršiančių medžiagų emisija BVP vienetai per strategijos įgyvendinimo laikotarpį (iki 2020 m.) sumažėtų perpus;
- užtikrinti nepavojingą žmonių sveikatai ir atitinkančią ES reikalavimus oro kokybę visoje šalies teritorijoje.

Šių tikslų įgyvendinimui kontroliuoti stebimi tokie darnaus vystymosi rodikliai:

- šiltnamio reiškinių sukeliančių dujų emisija CO₂ ekvivalentu (bendras kiekis ir kiekis BVP vienetai);
- aplinką teršiančių medžiagų emisija į orą (bendras kiekis ir kiekis BVP vienetai);
- miestų oro kokybė (dienų skaičius per metus, kai azoto dioksido, kietųjų dalelių ir pažemio ozono koncentracija viršija leistinus normatyvus).

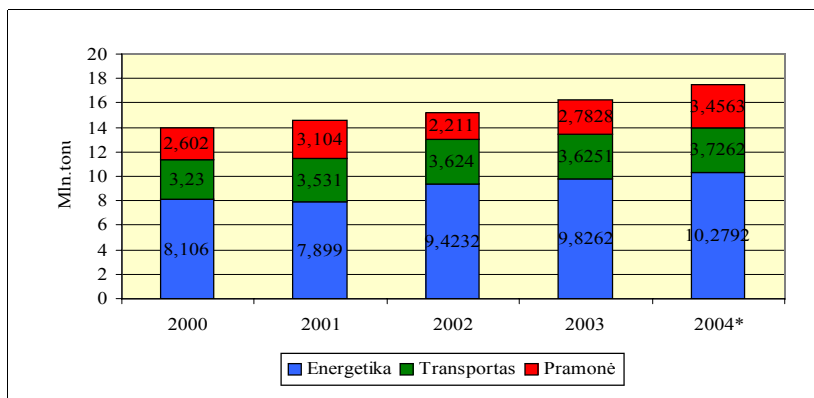
Nuo 1990 iki 2001 m. į orą išmestų šiltnamio dujų kiekis mažėjo ir 2001 metais sudarė mažiau nei trečdalį 1990 m. kiekio, tačiau nuo 2002 metų dėl augančio energijos poreikio šių medžiagų emisija pradėjo didėti (2.1 pav.). Nežiūrint to, šiuo metu į orą išmestų šiltnamio dujų kiekis (CO₂ ekvivalentu) šalyje tesudaro tik apie 4 t/gyventojui ir yra vienas mažiausių tarp Europos valstybių (3-15 t/gyventojui.).

2.1 pav. Šiltnamio dujų (CO₂ ekvivalentu) emisijos į orą pokyčiai Lietuvoje (2004 metų duomenys preliminarūs).

Per darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo laikotarpį (2003 - 2004 metai) bendra šiltnamio dujų emisija Lietuvoje išaugo nuo 15,3 iki 17,5 mln. tonų ir šis prieaugis sudaro 14,2 proc. Kadangi Lietuvos bendrasis vidaus produktas per šiuos dvejus metus išaugo 18,2 proc., šiltnamio

dujų emisijos augimo tempai yra didesni, nei numatyta Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje (dvigubai lėtesnis nei BVP augimas), nors dar ir nekelia grėsmės mūsų įsipareigojimams pagal Kioto protokolą. Tam tikrų sunkumų įgyvendinant Kioto protokolo reikalavimus gali kilti nuo 2010 metų, kai uždarius Ignalinos AE antrąjį bloką teks padidinti elektros gamybą deginant organinį kurą, todėl svarbu neatidėlioti adekvačių aplinkosauginių priemonių įgyvendinimo rezervinėse šiluminėse elektrinėse.

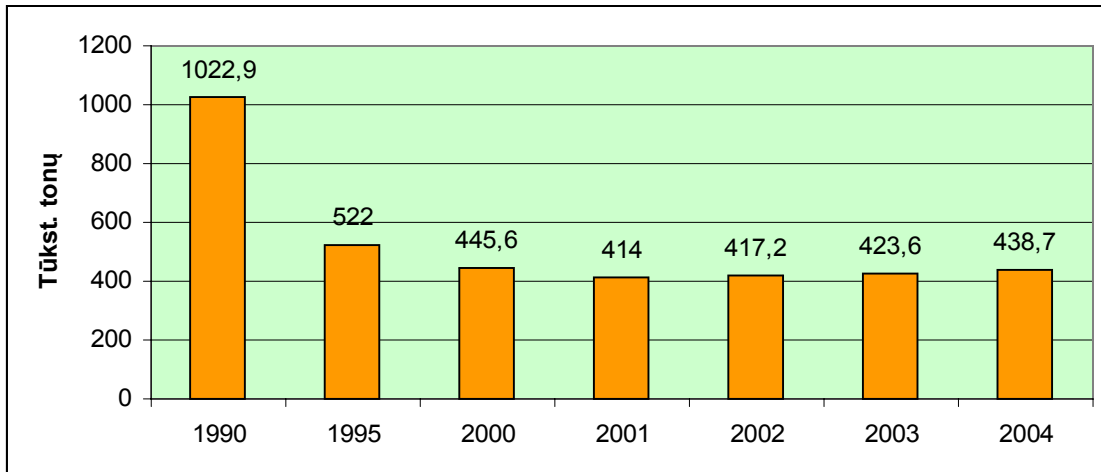

2.2 pav. Šiltnamio dujų (CO₂ ekvivalentu) emisijos pokyčiai skirtinguose ūkio sektoriuose (2004 metų duomenys preliminarūs).

Daugiausia šiltnamio dujų į aplinką patenka iš energetikos, transporto ir pramonės sektorių. Duomenys apie šių sektorių šiltnamio dujų emisijos pokyčius per pastaruosius penkis metus pateikti 2.2 paveiksle. Iš pateiktų duomenų matyti, kad per pastaruosius du metus sparčiausiai šiltnamio dujų emisija didėjo pramonės sektoriuje, o lėčiausias augimas užfiksuotas transporto sektoriuje, kuriame anglies dioksido emisija, lyginant su 2002 metais, padidėjo tik 2,8 proc., kai BVP per šį laikotarpį išaugo 16,3 proc.

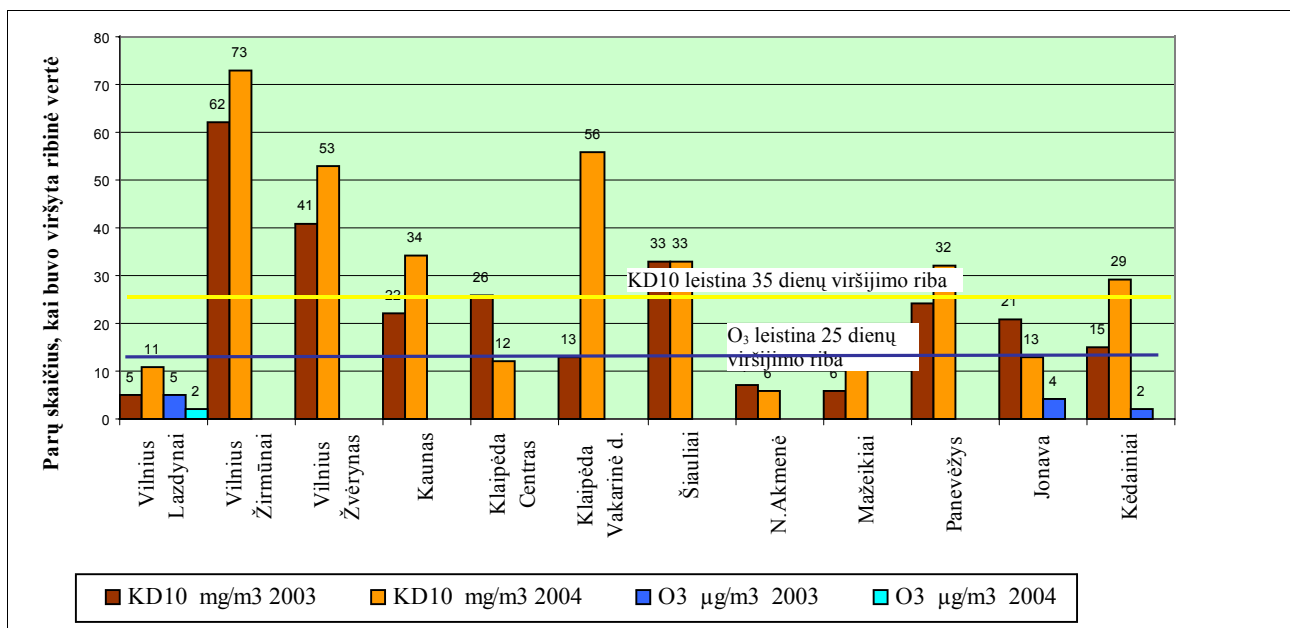
Pagrindinių orą teršiančių medžiagų (anglies monoksidas, azoto oksidai, sieros dioksidas, kietosios dalelės ir lakieji organiniai junginiai) emisijos į orą pokyčiai per 1991 - 2004 metų laikotarpį pateikti 2.3 paveiksle. Bendra šių teršalų emisija į orą iki 2001 metų mažėjo ir, palyginti su 1991 metais, teršalų į orą pateko 2,5 karto mažiau. Labiausiai – apie 4 kartus per šį laikotarpį - sumažėjo sieros dioksido, apie tris kartus – kietųjų dalelių emisija. Azoto oksidų ir anglies monoksido emisija buvo sumažėjusi daugiau nei du kartus, tačiau lakiųjų organinių junginių emisija beveik nepakito. Labai svarbu yra tai, kad per šį laikotarpį teršalų emisija BVP vienetui sumažėjo virš dviejų kartų, kas rodo labai išaugusį gamybos ekologinį veiksmingumą.

Nuo 2002 metų, pradėjus sparčiai augti ekonomikai, po truputį pradėjo didėti ir teršalų emisija į orą. Tačiau šis didėjimas kol kas yra palyginti lėtas ir per pastaruosius dvejus metus teršalų emisija į orą išaugo 5,1 proc., tai yra augo 3,2 karto lėčiau nei Lietuvos BVP.

2.3 pav. Teršalų emisijos į orą pokyčiai

Oro kokybei vertinti bei valdyti Lietuvoje išskirtos Vilniaus ir Kauno aglomeracijos bei zona – likusi šalies teritorija. Be Vilniaus ir Kauno aglomeracijų oro kokybės tyrimai atliekami didžiausiose zonos miestuose (Klaipėdoje, Šiauliuose ir Panevėžyje) bei pramonės centruose (Jonavoje, Kėdainiuose, Mažeikiuose ir Naujojoje Akmenėje), kur tikėtina, kad dėl antropogeninio poveikio oro užterštumas gali būti didžiausias.

2.4 pav. Dienų skaičius, kai kietųjų dalelių (KD₁₀) ir O₃ koncentracija viršijo normas.

Sumažėjus teršalų emisijai į orą (ž. 2.3 pav.), pagerėjo ir Lietuvos miestų oro kokybė, tačiau ribinės oro užterštumo vertės didžiausiuose Lietuvos miestuose kartais viršijamos arba yra arti tų ribų (2.4 pav.). Miestų savivaldybės, kaip atsakingos institucijos už oro kokybę, jau pradėjo rengti

oro kokybės gerinimo priemonių planus, kuriuos įgyvendinus oro kokybė turėtų atitikti ES standartus, žmonėms būtų užtikrinta teisė į švarų orą, ir kartu įgyvendinti Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje numatyti tikslai.

2.2. Vanduo

Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje numatyti tokie pagrindiniai ilgalaikiai tikslai vandens naudojimo ir apsaugos srityje:

- pasiekti, kad gamybinės vandens sąnaudos BVP vienetui per strategijos įgyvendinimo laikotarpį (iki 2020 m.) sumažėtų perpus;
- užtikrinti, kad visos užteršto vandens nuotekos būtų išvalomos iki ES normatyvų;
- pasiekti, kad atvirų telkinių vandens kokybė atitiktų ES reikalavimus;
- sumažinti 20 proc., palyginti su 2000 metais, organinių ir biogeninių medžiagų prietaką į Kuršių marias ir Baltijos jūrą.

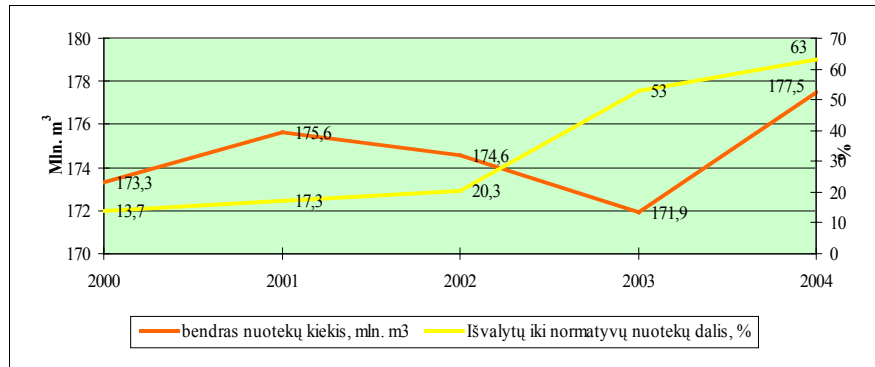
Siekiant įvertinti, kaip įgyvendinami šie tikslai ir uždaviniai, stebimi tokie rodikliai:

- užteršto vandens nuotekų kiekis (tūkst. tonų) ir iki ES normatyvų išvaloma nuotekų dalis (procentais);
- gamybai sunaudojamas vandens kiekis;
- paviršinių vandens telkinių kokybė – organinių medžiagų, azoto ir fosforo junginių koncentracija upėse, ežeruose, Kuršių mariose, Baltijos jūros priekrantės zonoje;
- požeminio vandens kokybė – nitratų, amonio koncentracija;
- organinių medžiagų, azoto ir fosforo junginių prietaka į Baltijos jūrą.

Vandens kokybė labiausiai priklauso nuo į vandens telkinius patenkančių teršalų savybių bei jų kiekio. Lietuvoje pagrindiniais vandens teršėjais laikomi šie sektoriai: pramonė, žemės ūkis (žuvininkystė) ir namų ūkis.

Susidariusių nuotekų kiekis pastaraisiais metais kinta palyginti nedaug ir 2004 metais jų kiekis buvo 2,5 proc. didesnis nei 2000 ir 1,7 proc. didesnis nei 2002 metais. Kasmet pradeda dirbti vis daugiau nuotekų valymo įrenginių, o esami modernizuojami, todėl iki normatyvų išvalytų nuotekų dalis per pastaruosius dvejus metus išaugo virš trijų kartų (2.5 pav.).

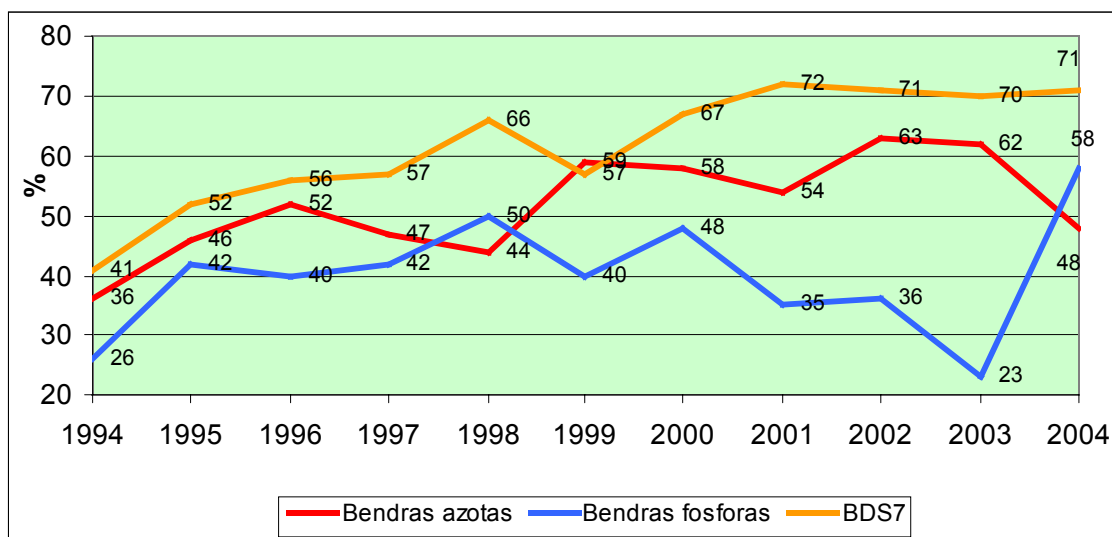
Dėl to labai sumažėjo ir į atvirus vandens telkinius patenkančių teršalų kiekis. Per pastaruosius dvejus metus organinių medžiagų (pagal BDS₇) patekimas į atvirus vandens telkinius sumažėjo trečdaliu, bendrojo fosforo ir naftos produktų – beveik penktadaliu, bendrojo azoto ir skendinčių medžiagų – apie 10 proc.

2.5 pav. Nuotekų susidarymo ir išvalymo iki normatyvų dinamika Lietuvoje.

Numatoma, kad beveik visos užteršto vandens nuotekos iki ES normatyvų bus išvalomos jau 2010 metais ir tai yra daug anksčiau nei išpareigota Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje (2020 m.).

Vertinant šalies upių vandens kokybę pagal pagrindinių teršalų medianas (2.6 pav.), nustatyta, kad pastarąjį dešimtmetį upių vandenyje mažėjo bendrojo azoto, amonio azoto ir organinių medžiagų koncentracija, o mažai keitėsi nitratų, bendrojo fosforo ir fosfatų koncentracija. Teršalų koncentracijos svyravimus atskirais metais lemia upių debito svyravimai.

2.6 pav. Upių tyrimų vietų dalis, kur vanduo atitinka vandens kokybės normas, pagal pagrindinių teršalų vidutinę koncentraciją 1994–2004 m.

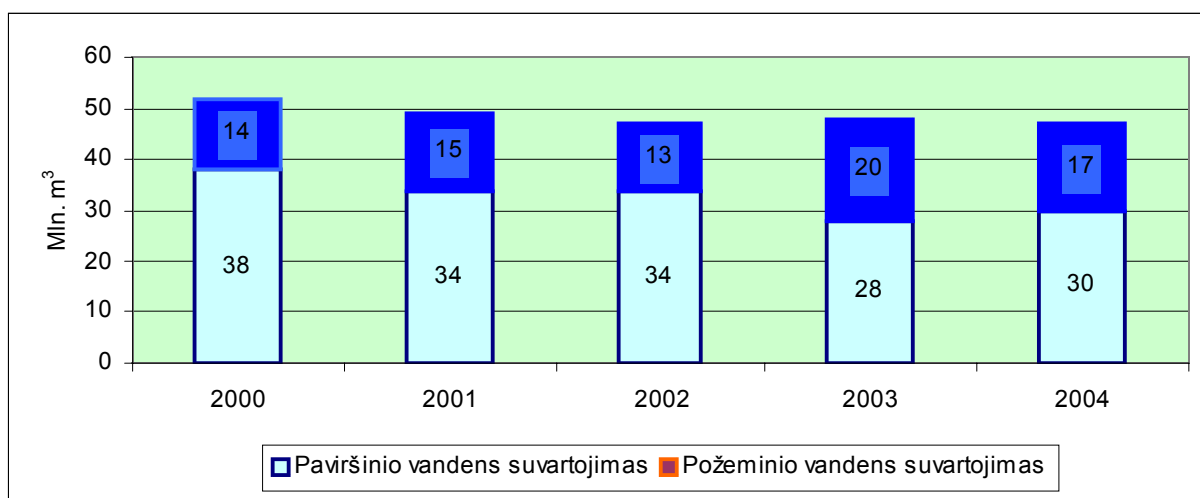
Kadangi visi Lietuvos upių baseinai yra tarptautiniai, iš kitų valstybių atnešami teršalai turi didelę neigiamą įtaką šalies upių kokybei. Situaciją apsunkina tai, kad dalis teršalų į Lietuvos upes patenka iš Rusijos ir Baltarusijos – iš šalių, kurioms Europos Sąjungos direktyvų reikalavimai nėra privalomi.

Nors dalis upių, kuriose jokiems teršalams nebuvo viršytos didžiausios leistinos koncentracijos,

šiuo metu yra dar santykinai nedidelė (23 proc.), tačiau nustatytos normos vis rečiau viršijamos, o įgyvendinamos aplinkosauginės priemonės turėtų leisti ateityje pagerinti situaciją ir užtikrinti, kad būtų įgyvendintas Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos tikslas – pasiekti, kad iki 2020 metų visų atvirų vandens telkinių kokybė atitiktų ES standartus. Tačiau vertinant dabartinę ir prognozuojant būsimą upių vandens kokybę, būtina atsižvelgti ir į tai, kad net labai sumažinus upių taršą, jų vandens kokybės gerėjimą lėtina antrinio vandens teršimo iš dugno nuosėdose susikaupusių teršalų procesai.

Viena pagrindinių vandens apsaugos strategijos krypčių – mažinti Baltijos jūros taršą. Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje yra užsibrėžta 20 proc. sumažinti organinių ir biogeninių medžiagų prietaką į Kuršių marias ir Baltijos jūrą lyginant su 2000 metais. Pastaraisiais metais bendrojo bei organinių medžiagų prietaka į Baltijos jūrą stabilizavosi, o bendrojo azoto prietaka, palyginti su 2000 metais, padidėjo 1,5 karto. Kiek aukštesnė 2004 metų organinių ir biogeninių medžiagų prietaka sietina su padidėjusiu medžiagų išsiplovimu dėl viršijusio vidutinę metinę normą kritulių kiekio bei didesnio nuotėkio. Iš bendrųjų pastarųjų metų tendencijų matyti, kad išspręsti anksčiau minėtą uždavinį bus gana sudėtinga.

Gamybinės vandens sąnaudos, nežiūrint greito ekonomikos augimo, per paskutinius penkerius metus praktiškai nekinta.

2.7 pav. Pramonės reikmėms sunaudojamo vandens pokyčiai.

Per pastaruosius dvejus metus pramonės sektoriuje keturiais milijonais kubinių metrų padidėjo požeminio vandens sunaudojimas, tačiau lygiai tokiu pat kiekiu sumažėjo paviršinio vandens sąnaudos, ir bendras šiame sektoriuje sunaudojamo vandens kiekis nepakito (2.7 pav.). Nors tokios požeminio ir paviršinio vandens sunaudojimo proporcijų kitimo tendencijos nėra priimtinos, tačiau tas faktas, kad per pastaruosius dvejus metus pramonės sektoriuje sukuriama BVP padidėjus beveik 28 procentais, gamybinis vandens sunaudojimas nepadidėjo iš viso, darnaus

vystymosi požiūriu yra labai teigiamas ir viršija Nacionalinėje strategijoje numatytus išipareigojimus, pagal kuriuos gamybinės vandens sąnaudos turėtų augti dvigubai lėčiau nei gamyba.

Šiuolaikiškos, upių baseinų principu pagrįstos decentralizuotos vandens išteklių valdymo sistemos, sukūrimas yra vienas pagrindinių vidutinės trukmės (iki 2010 metų) strateginių tikslų. Kuriant institucinę vandens telkinių valdymo upių baseinų rajonų (UBR) pagrindu struktūrą, iki 2004 m. pradžios buvo išskirti upių baseinų rajonai. Taip pat buvo paskirstytos Aplinkos ministerijos ir jai pavaldžių institucijų funkcijos baseininio valdymo srityje. Atitinkami teisės aktai užtikrina, kad ne tik Aplinkos ministerijos reguliavimo sferai priklausančios, bet ir kitos valstybės įstaigos bei vietos savivaldos institucijos, turi keistis informacija, reikalinga UBR valdymo planams, priemonių programoms ir ataskaitoms Europos Komisijai rengti. Pasirašytas Latvijos ir Lietuvos aplinkos ministerijų techninis protokolai dėl bendradarbiavimo, valdant tarptautinių upių baseinų rajonus, suteikė teisinį pagrindą bendradarbiauti valdant bendrus upių baseinų rajonus.

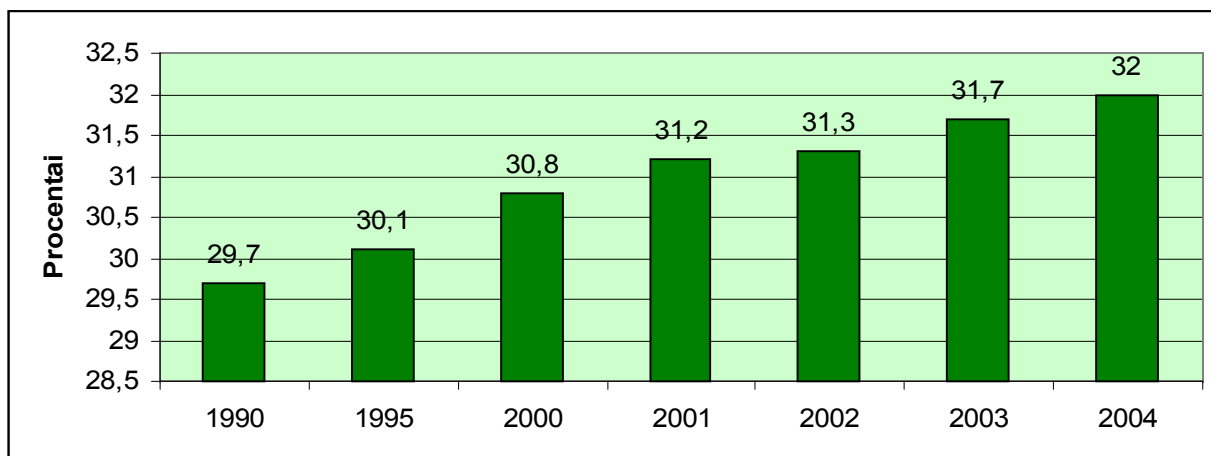
Siekiant skatinti institucijas bendradarbiauti ir įtraukti visuomenę rengiant UBR planus ir priemonių programas, yra sudarytos upių baseinų koordinavimo tarybos. Jų uždavinys – suderinti valstybės, savivaldos institucijų ir nevyriausybinę organizacijų interesus, nustatant vandensaugos tikslus, rengiant ir įgyvendinant upių baseinų rajonų priemonių programas ir valdymo planus.

2.3. Kraštovaizdžio ir biologinė įvairovė

Pagal darnaus vystymosi rodiklių sąrašą numatyta reguliariai analizuoti šių biologinei ir kraštovaizdžio įvairovei svarbių rodiklių pokyčius:

1. miškų plotas;
2. saugomų teritorijų plotas;
3. rekultivuotų teritorijų plotas.

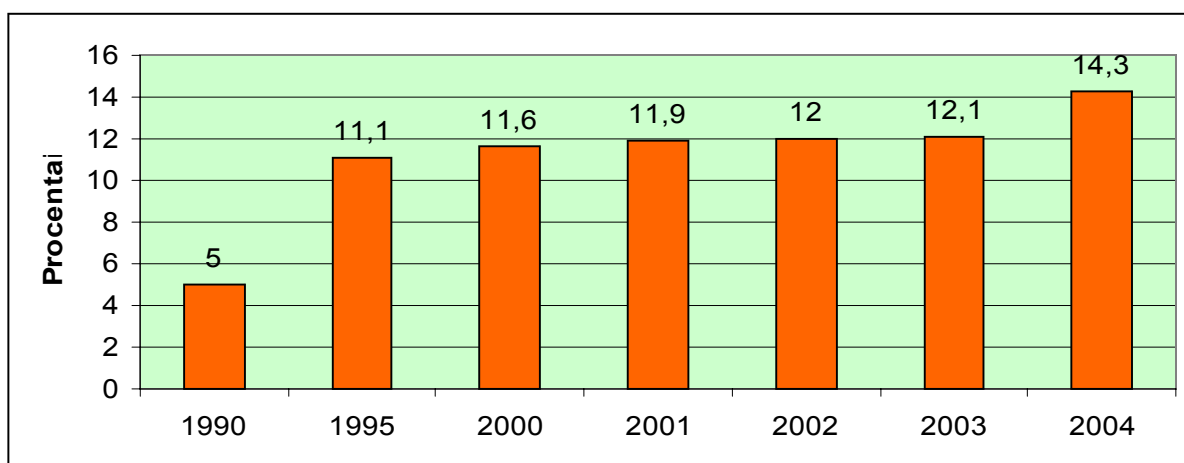
Lietuvos miškų plotas nuolat didėja ir nuo 1990 iki 2002 metų padidėjo 104,0 tūkst. ha., tai yra per šį laikotarpį miškų plotas kasmet vidutiniškai padidėdavo 8,7 tūkst. ha. Rengiant Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją (2002 m.), bendras miško žemių plotas siekė 2045,3 tūkst. ha ir tai sudarė 31,3 proc. šalies ploto. Kaip vienas iš svarbiausių ilgalaikių tikslų, per strategijos įgyvendinimo laikotarpį (iki 2020 m.) numatyta Lietuvos miškingumą padidinti 3-5 proc. ir pasiekti, kad miškai užimtų apie 35 proc. šalies teritorijos. Mokslinių tyrimų duomenimis (Pauliukevičius, 1982), toks Lietuvos miškingumas būtų optimalus. Lietuvos miškingumo pokyčiai per pastaruosius 15 metų pateikti 2.8 pav.

2.8 pav. Lietuvos miškingumo pokyčiai (einamųjų metų sausio 1 d. duomenys traktuojami kaip praeitų metų duomenys).

Norint pasiekti strategijoje numatytą Lietuvos miškingumo didinimo tikslą, miškų plotas per strategijos įgyvendinimo laikotarpį turi padidėti apie 240 tūkst. ha, tai yra po 13,3 tūkst. ha per metus. Per pastaruosius 2 metus Lietuvos miškų plotas padidėjo 45.9 tūkst. ha ir tai gerokai viršija strategijoje numatytus Lietuvos miškingumo augimo tempus. Valstybinės miškų apskaitos duomenimis, pastaraisiais metais kasmet apie 4-5 tūkst. ha buvusių žemės ūkio naudmenų mišku apželia savaime. Kitus neproduktyvius valstybinio žemės fondo plotus apskritys perduoda miškų urėdijoms, kurios juos apželdina mišku. Nuo 2005 metų skiriama ES struktūrinių fondų parama naujiems miškams veisti privačioje žemėje, todėl miškų įveisimo tempai turėtų dar padidėti ir Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje numatyti miškingumo didinimo planai turėtų būti visiškai įgyvendinti ar net viršyti.

Lietuvos saugomų teritorijų plotas po Nepriklausomybės atkūrimo labai sparčiai augo ir nuo 1990 iki 1995 metų išaugo daugiau nei du kartus – nuo 327,1 iki 727,8 tūkst. ha - pasiekė 11,1 proc. šalies ploto (2.9. pav.).

2.9 pav. Saugomų teritorijų ploto (proc. nuo bendro šalies ploto) pokyčiai.

Rengiant Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją (2002 m.), saugomos teritorijos sudarė beveik 12 proc. šalies teritorijos. Strategijoje numatyta iki 2020 metų Lietuvos saugomų teritorijų plotą padidinti iki 14 - 18 proc. krašto teritorijos. Iš 2.9 pav. pateiktų duomenų matyti, kad per pastaruosius dvejus metus Lietuvos saugomų teritorijų plotas padidėjo 2,3 proc. ir jau pasiekė strategijoje numatytą minimalią ribą. Kuriant „Natura 2000“ teritorijų ekologinį tinklą, 2004 metais 39 Lietuvos saugomos teritorijos ar jų dalys įtrauktos į paukščių apsaugai svarbių teritorijų sąrašą, įsteigtos 22 naujos teritorijos, siekiant joms suteikti paukščių apsaugai svarbių teritorijų statusą, ir parengti dar 16 tokių teritorijų ribų planai. Patvirtintas potencialių buveinių apsaugai svarbių teritorijų sąrašas. Įgyvendinus šias priemones, Lietuvos saugomų teritorijų plotas artimiausiu metu dar gerokai padidės ir net viršutinės strategijoje numatytos ribos gali būti pasiektos ir net viršytos. Pažymėtina, kad plečiant saugomų teritorijų sistemą, vyrauja tendencijos nustatyti mažiau griežtą, lankstesnę apsaugos režimą, kuriuo tik kai kurios veiklos yra iš anksto apribojamos. Dėl kitų veiklų galimybės sprendimai priimami, įvertinus jų galimą poveikį saugomos teritorijos aplinkai.

Pastaraisiais metais stebima labai intensyvi legalių ir nelegalių statybų invazija į saugomas teritorijas, įskaitant Kuršių neriją, ir tai tampa viena iš didžiausių saugomų teritorijų problemų. Laiku neišsprendus šios problemos ir nesiėmus reikiamų teisinių bei administracinių priemonių, iškilis reali grėsmė daugelio saugomų teritorijų išlikimui.

Pažeistų teritorijų (apleisti karjerai, sąvartynai ir kt.) inventorizacija baigta 1998 m. ir 1999 metais bendru LR aplinkos ir žemės ūkio ministrų įsakymu buvo patvirtinta „Išnaudotų karjerų, durpynų ir kitaip pažeistos žemės naudojimo programa“. 1999 - 2000 metais rekultivuotuose plotuose buvo pasodinta apie 1000 ha miško, tačiau dėl lėšų stokos šie darbai toliau nebevykdomi.

Kadangi Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos vidutinės trukmės (iki 2010 m.) uždaviniuose numatyta atkurti visus labiausiai pažeistus kraštovaizdžio elementus, pažeistų teritorijų rekultivavimo darbus būtina atnaujinti ir teikti oficialius duomenis apie darbų eigą.

Dauguma strategijoje numatytų trumpalaikių (iki 2005 metų) priemonių pagal dabartinę jų būklę bus įgyvendinta laiku. Rengiant Saugomų teritorijų vystymo programą, parengta Saugomų teritorijų apsaugos ir tvarkymo koncepcija. Įgyvendinant PHARE 2002 metų programos projektą, „Gamtotvarkos planų Lietuvos saugomoms teritorijoms“ iki 2005 metų pabaigos parengti 60 vietovių, priskirtų arba numatytų priskirti „Natura 2000“ tinklui, tvarkymo dokumentai. Be to, iš ES struktūrinių fondų ir kitomis lėšomis bus parengti dar 70-ties šio tinklo vietovių gamtotvarkos planai. Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės apsaugos požiūriu labai svarbu yra tai, kad 2004 metais įsigaliojęs naujos redakcijos Teritorijų planavimo įstatymas įteisino privalomą rengiamų planų sprendinių poveikio aplinkai vertinimą.

Sprendžiant pagal dabartinę būklę, laiku nebus įgyvendintos šios Strategijoje numatytos trumpalaikės (iki 2005 metų) priemonės:

- parengti nacionalinę kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės studiją, kuri turėtų sudaryti naujos Biologinės įvairovės išsaugojimo strategijos rengimo pagrindą. Numatoma, kad ši studija bus rengiama etapais iki 2008 metų;
- sukurti bendrą gamtos ir kultūros paveldo apsaugos, tvarkymo ir naudojimo institucinę sistemą;
- inventorizuoti ir įteisinti urbanizuotų teritorijų želdynus, kitas ekologinę ir rekreacinę vertę turinčias teritorijas.

Atsižvelgiant į šių priemonių svarbą, artimiausiu metu būtina šioms priemonėms skirti reikiamą dėmesį.

2.4. Atliekų tvarkymas

Šiuolaikiškos atliekų tvarkymo sistemos sukūrimas – viena iš sudėtingiausių dabartinių Lietuvos problemų, kuriai Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje skiriama daug dėmesio. Strategijoje numatyta iš esmės pertvarkyti, o daugeliu atveju tai reiškia - iš naujo sukurti visas atliekų tvarkymo grandis, pradedant atliekų apskaita, rūšiavimu ir baigiant jų galutiniu sutvarkymu (perdirbimas, deginimas energijos išgavimui, šalinimas).

2003 metų pabaigoje LR aplinkos ministro įsakymu patvirtintos naujos atliekų tvarkymo taisyklės, kurios galutinai suderintos su ES teisės aktų atliekų tvarkymo srityje reikalavimais. Pakeitus atliekų apskaitos tvarką, 2004 metais toliau tobulinama atliekų apskaitos informacinė sistema (AAIS), kuri apima visas atliekų apskaitos grandis – atliekų apskaitos ataskaitų teikimą elektroniniu būdu, apskaitos duomenų kaupimą ir saugojimą, duomenų kokybės užtikrinimą, analizę, informacijos teikimą nacionalinėms bei tarptautinėms institucijoms ir visuomenei. Šią sistemą numatoma įdiegti 2006 metų pabaigoje.

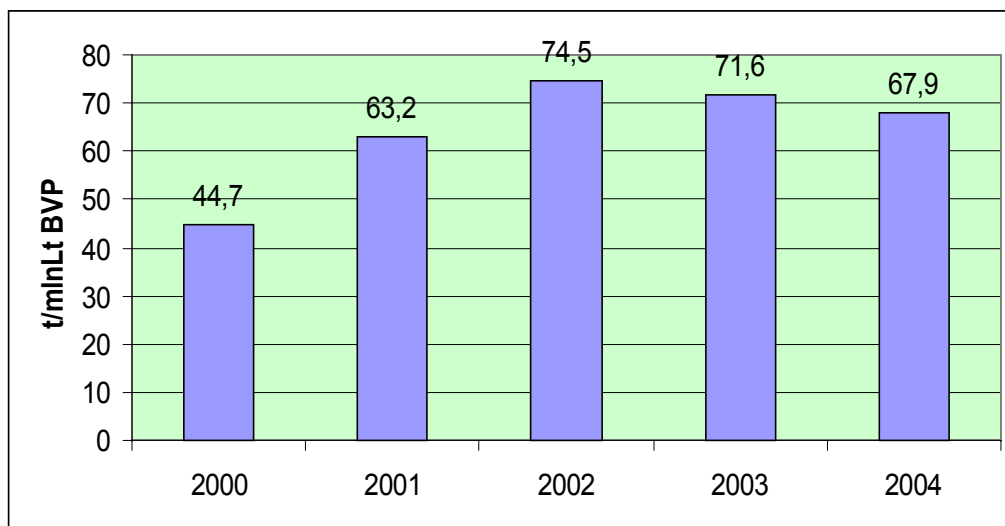
Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje per jos įgyvendinimo laikotarpį (iki 2020 m.) numatyta pasiekti, kad dauguma gamybinių ir buitinių atliekų būtų rūšiuojamos jų susidarymo vietose, o antrinių žaliavų perdirbimas ir naudojimas energetikai pasiektų ES šalių vidurkį. Jau iki 2009 metų pabaigos numatoma sukurti visose Lietuvos apskrityse šiuolaikišką komunalinių atliekų tvarkymo infrastruktūrą, užtikrinti saugų pavojingų atliekų tvarkymą ir sutvarkyti susikaupusias pavojingas atliekas, iki 2010 m. ketvirtadaliu sumažinti biodegraduojamųjų atliekų patekimą į sąvartynus, užtikrinti atliekų tvarkymo viešųjų paslaugų teikimą visiems fiziniams ir juridiniams asmenims, iki 2006 m. pabaigos sudaryti organizacines ir technines sąlygas surinkti ir panaudoti ne mažiau kaip 50 proc. pakuočių atliekų.

Kuriant regionų komunalinių atliekų tvarkymo infrastruktūrą, vietoje Lietuvoje egzistavusių aplinkosaugos ir visuomenės sveikatos saugos reikalavimų neatitinkančių beveik 800 sąvartynų bus įrengta 11 regioninių ES reikalavimus atitinkančių modernių sąvartynų, užtikrinančių klimato

atšilimą skatinančių dujų surinkimą ir panaudojimą energetikos reikmėms. Šiuo metu iš ES lėšų įgyvendinami devyni – Šiaulių, Marijampolės, Tauragės, Vilniaus, Klaipėdos, Telšių, Alytaus, Utenos ir Kauno regionų komunalinių atliekų tvarkymo sistemų investiciniai projektai. Europos Komisijai pateikta paraiška dėl Panevėžio regiono atliekų tvarkymo sistemos sukūrimo projekto. Dėl įvairių objektyvių ir subjektyvių priežasčių šie darbai vyksta lėčiau nei reikia veiksmingam ES teikiamos paramos įsisavinimui; šiuos itin svarbius darbus būtina paspartinti.

2003 metais Europos Komisijai pateikta paraiška „Pavojingų atliekų tvarkymo Lietuvoje“ projektui finansuoti. Šis projektas patvirtintas ir šiuo metu vyksta konkursinės procedūros projekto konsultantui techninės ir konkursinės dokumentacijos parengimui parinkti. Pagrindiniai šio projekto komponentai – pavojingų atliekų deginimo įrenginio statyba ir Aukštakių odų pramonės skystų atliekų sąvartyno uždarymas. Projektą planuojama įgyvendinti iki 2008 metų pabaigos. Pastaraisiais metais padaryta didelė pažanga sprendžiant itin opią pavojingų atliekų problemą – iki 1991 metų susikaupusių pesticidų atliekų tvarkymą. 2002-2004 metais iš 27 šalies rajonų išvežta į Vokietiją ir nukenksmintą per 1800 tonų pesticidų atliekų. 2004 metų pabaigoje Lietuvoje dar buvo likę apie 500 tonų šių pavojingų atliekų, kurias numatyta sutvarkyti artimiausiais metais.

Vienas iš pagrindinių ilgalaikių uždavinių atliekų tvarkymo srityje – pasiekti, kad atliekų kiekis sukuriamos produkcijos vienetui mažėtų ir neviršytų atitinkamų šakų ES vidurkio. Iš 2.10 pav. pateiktų duomenų matyti, kad nuo 2003 metų gamybinių atliekų kiekis sąlyginiam sukuriamos produkcijos vienetui (mln. Lt BVP) pradėjo mažėti ir per 2003 – 2004 metų laikotarpį sumažėjo 9,2 proc.

2.10 pav. Gamybinių atliekų kiekis, mln. Lt BVP.

Buitinių atliekų rūšiavimas ir jų perdirbimas lieka viena iš sunkiausiai sprendžiamų atliekų tvarkymo problemų. Nors palyginus su 2000 metais atskirai surenkamų antrinių žaliavų kiekis iš

komunalinių atliekų srauto padidėjo apie 4 kartus, tačiau didžioji dalis buitinių atliekų nerūšiuojamos ir keliauja į sąvartynus. Šiuo metu Lietuvoje sukurta teisinė bazė ir nustatyti ekonominiai svertai iš esmės yra pakankami, kad būtų pasiekta spartesnė pažanga tvarkant ir perdirbant komunalines atliekas. Pagrindinį dėmesį būtina skirti savivaldybių ir kitų atliekų tvarkytojų bei kontroliuojančių institucijų gebėjimų stiprinimui ir visuomenės švietimui bei mokymui.

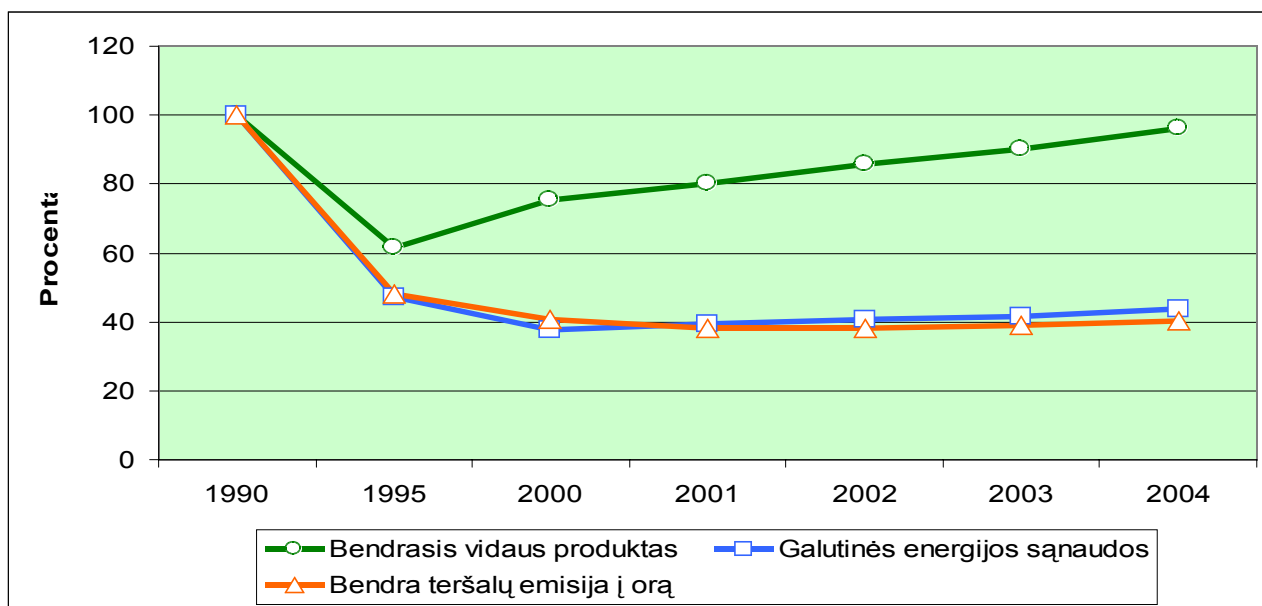
Pastaraisiais metais gana sparčiai plėtojamas ir atliekų tvarkymo viešųjų paslaugų teikimas fiziniams ir juridiniams asmenims, tačiau iki šiol nėra oficialių šios paslaugos teikimo statistinių duomenų. Kuriant atliekų apskaitos informacinę sistemą (AAIS), būtina registruoti ir šį svarbų rodiklį. Kol apskaitos sistema nesukurta, neįmanoma veiksmingai kontroliuoti ir kitų svarbių strategijos įgyvendinimo atliekų tvarkymo srityje rodiklių (atliekų rūšiavimas, perdirbimas, biodegraduojamųjų atliekų tvarkymas, pavojingų atliekų srautai).

3. EKONOMIKOS VYSTYMASIS

Pastaraisiais metais sparčiai augant ekonomikai, kyla rimta grėsmė, kad spartus ekonomikos augimas bus realizuotas aplinkos kokybės sąskaita. Norint užtikrinti spartų ekonominį ir socialinį augimą neviršijant leistinų poveikio aplinkai ribų, kertiniu uždaviniu tapo gamybos ekologinio veiksmingumo didinimas.

Lietuva iš sovietinių laikų paveldėjo šiuo požiūriu itin neveiksmingą ūkį, kai tam pačiam produkcijos kiekiui (BVP) pagaminti buvo sunaudojama apie 4 kartus daugiau energijos ir kitų gamtos išteklių nei ES šalyse, tuo pačiu keleriopai labiau buvo teršiama aplinka. Iki Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos parengimo (2003 m.), perėjus prie rinkos ekonomikos ir išaugus energijos ir kitų išteklių kainoms, jau buvo padaryta didelė pažanga modernizuojant Lietuvos ūkį, ir gamybos ekologinis veiksmingumas išaugo apie 2 kartus, tačiau vistiek BVP vienetai sukurti buvo sunaudojama apie 1,7 karto daugiau energijos ir kitų gamtos išteklių.

Todėl vienas svarbiausių NDVS uždavinių yra atsieti spartų ekonomikos augimą nuo neigiamo poveikio aplinkai ir pasiekti, kad energijos ir kitų gamtos išteklių naudojimas bei aplinkos teršimas augtų ne mažiau, kaip du kartus lėčiau nei gamyba.

3.1 pav. Ekonomikos augimo, energijos sąnaudų ir aplinkos teršimo pokyčiai (1990=100%).

Duomenys apie bendrus ekonomikos (BVP), galutinių energijos sąnaudų ir teršiančių medžiagų išmetimų į orą pokyčius pateikti 3.1 paveiksle. Iš pateiktų duomenų matyti, kad pastaraisiais metais sparčiai augant ekonomikai, energijos išteklių naudojimas ir aplinkos teršimas augo daug lėčiau. Nors nuo 2003 metų pastebimas pagreitėjęs energijos sąnaudų augimas, tačiau per pastaruosius dvejus metus BVP išaugus 18,2 proc., energijos sąnaudos išaugo 10,7 proc., tai yra beveik dvigubai

mažiau nei BVP, ir tai iš principo atitinka strateginius uždavinius gamybos ekologinio veiksmingumo srityje. Tuo tarpu teršalų išmetimai į orą per pastaruosius dvejus metus išaugo tik 5,2 proc., tai yra augo apie 3,5 karto lėčiau nei gamyba, ir tai vertintina kaip labai teigiama tendencija.

Apibendrinant aukščiau pateiktas vystymosi tendencijas, svarbu yra tai, kad per strategijos įgyvendinimo laikotarpį energijos sąnaudos BVP vienetui pagaminti dar gerokai sumažėjo ir dabartiniu metu tik apie 30 proc. viršija šį ES šalių senbuvių rodiklį. Tačiau paskaičiavus išmetamų į orą teršalų kiekį sunaudotos energijos vienetui, šis rodiklis yra apie du kartus didesnis, nei ES šalyse senbuvėse, todėl įvairių aplinkosauginių priemonių diegimui reikės skirti daug didesnę dėmesį, nei iki šiol.

Kaip vieną iš didžiausių bendrų ūkio augimo problemų, būtina paminėti tai, kad darbo našumas Lietuvoje yra apie 2,5 karto mažesnis nei ES šalyse senbuvėse, ir pastaraisiais metais darbo našumo augimo tempai vis lėtėja (9,6 proc. 2001 metais; 6,1 proc. 2002 metais ir tik 4,9 proc. 2003 metais). Tai rodo, kad mūsų ekonomikos augimą daugiau lemia ekstensyvi ūkio plėtra, o ne kokybiniai pokyčiai, kurie turėtų sudaryti darnaus vystymosi pagrindą. Aukštomis technologijomis pagrįstos gamybos skatinimui turėtų būti nukreipti didesni tiek vidiniai rezervai, tiek ES parama.

Atskirų ekonomikos sektorių vystymosi tendencijos detaliau analizuojamos tolesniuose ataskaitos skyriuose.

3.1. Pramonė

Pramonei iškelti tokie pagrindiniai ilgalaikiai (iki 2020 metų) uždaviniai:

- Didinti gamybos ekonominį ir ekologinį veiksmingumą, pasiekti, kad BVP vienetui pagaminti pramonei energijos bei vandens reikėtų beveik perpus mažiau.
- Padidinti aukštomis technologijomis pagrįstą gamybą iki 20-25 procentų visos gamybos.

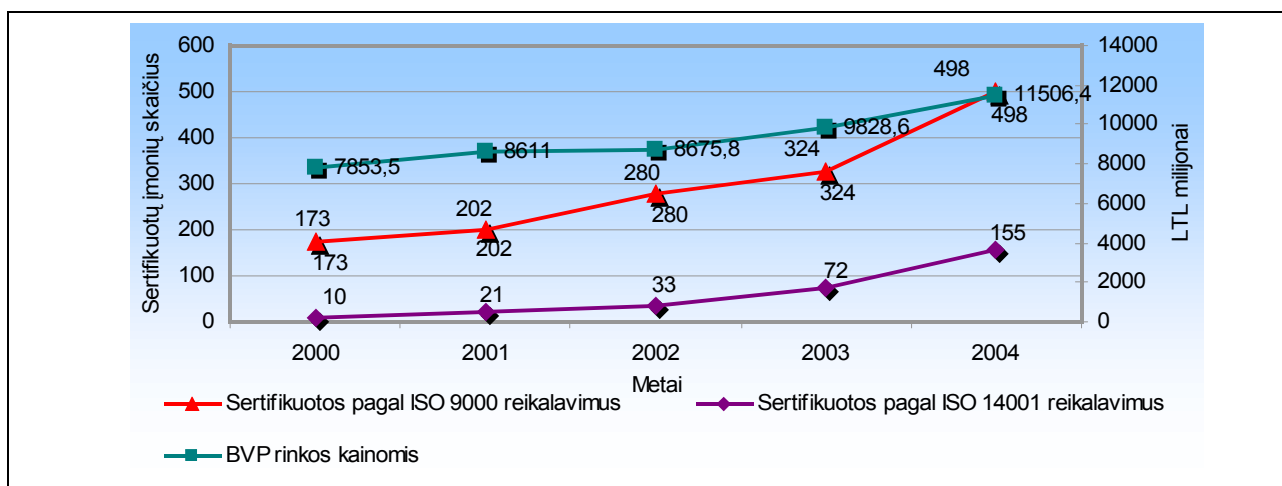
Kaip vieni svarbiausių vidutinės trukmės (iki 2010 m.) uždavinių numatyta:

- Plėsti biologinių degalų ir biologinių tepalų gamybą – perdirbti energetikai skirtą rapsų ir grūdų produkciją.
- Didinti vietinių antrinių žaliavų perdirbimą – perdirbti valstybiniame strateginiame atliekų tvarkymo plane numatyta antrinių žaliavų, įskaitant pakuotes, kiekį.

Pramonė pastaraisiais metais buvo sparčiausiai augantis ūkio sektorius ir per darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo laikotarpį (2003 - 2004 m.) čia sukuriamas BVP išaugo 27,8 proc.

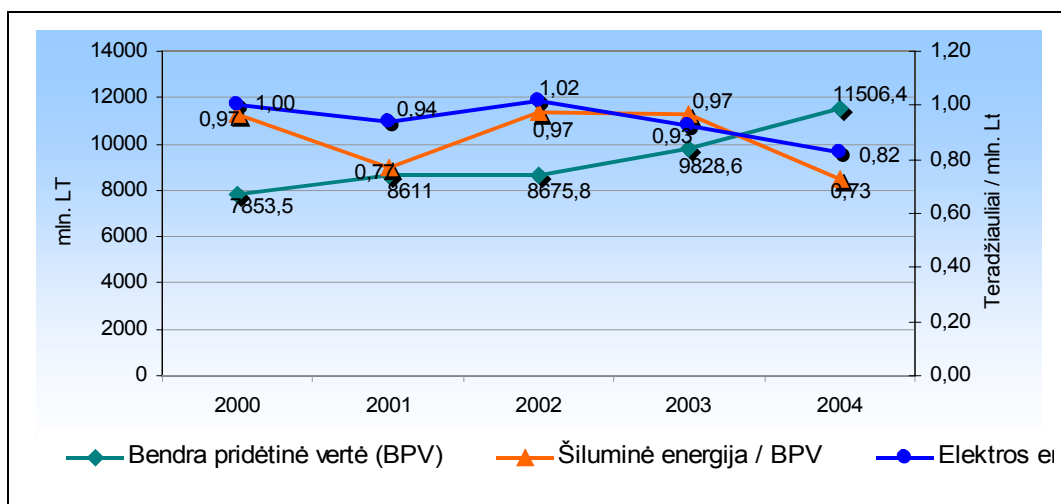
Darnaus pramonės vystymosi priemonės diegiančių pramonės įmonių skaičius Lietuvoje nuolat auga (3.1 pav.). Daugiausia diegiamos aplinkos ir kokybės vadybos sistemos bei taikomos švaresnės gamybos priemonės. Pažymėtina tai, kad 2003 - 2004 m. įdiegtų priemonių skaičius augo sparčiau, nei pramonės sukuriama pridėtinė vertė. Kitose srityse, tokiose kaip aplinkai palankių

gaminių ženklėjimas bei veiksmingumo ataskaitos, žengiami tik pirmieji žingsniai.

3.2 pav. Įmonių, įdiegusių sertifikuotas kokybės ir aplinkos vadybos sistemas, skaičius.

Per pastaruosius dvejus metus pramonės sektoriuje sukuriama BVP išaugus beveik trisdešimt procentų, sunaudojamas galutinės energijos kiekis padidėjo tik apie 10 proc., tai yra beveik tris kartus mažiau nei gamyba, ir tai gerokai viršija nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje prisiimtus išsipareigojimus. Energijos sąnaudoms augant daug lėčiau nei gamybai, per pastaruosius dvejus metus pramonės sektoriuje labai sumažėjo ir energijos intensyvumas (energijos sąnaudos BVP). Iš 3.2 pav. pateiktų duomenų matyti, kad šiluminės energijos intensyvumas per šiuos dvejus metus sumažėjo apie 25, o elektros energijos intensyvumas – apie 20 proc.

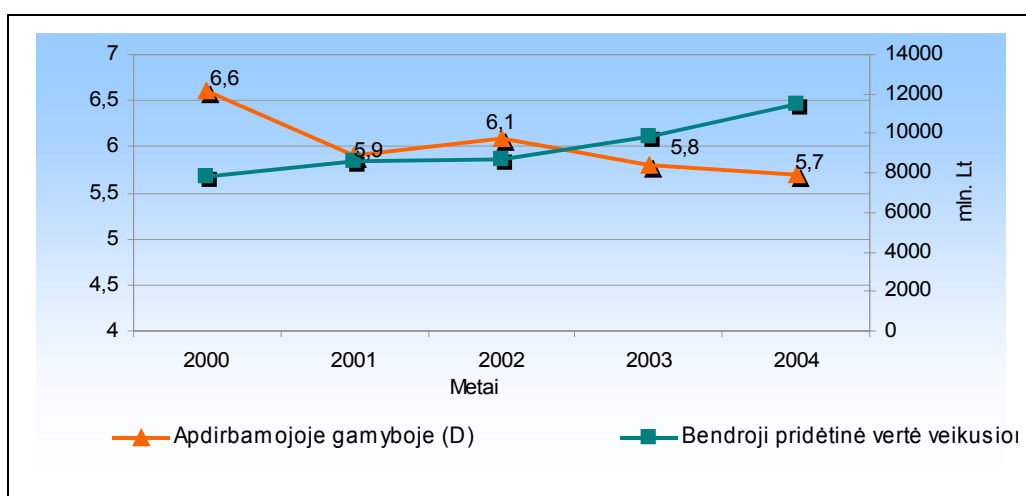
3.3 pav. Elektros energijos ir šiluminės energijos intensyvumo pramonės sektoriuje pokyčiai.

Vandens naudojimas pramonės sektoriuje, nežiūrint spartaus pastarųjų metų gamybos augimo,

nedidėja (2.2. skyrius) ir darnaus vystymosi požiūriu - tai labai teigiamas reiškinys.

Viena iš didžiausių pramonės sektoriaus problemų – gana spartus kai kurių aplinką teršiančių ir šiltnamio reiškinį skatinančių dujų emisijos į orą augimas (2.1. skyrius). Per pastaruosius dvejus metus pramonės sektoriuje azoto oksidų išmetimas į orą padidėjo 26 procentais, o kietųjų dalelių - 33 procentais. Tai yra šių teršiančių medžiagų išmetimai į orą augo tokiu pat tempu arba net gerokai greičiau (kietosios dalelės), nei pramonės sektoriuje sukuriama BVP, ir tai yra visiškai nepriimtina darnaus vystymosi požiūriu. Artimiausiu metu būtina detaliai išanalizuoti šios problemos priežastis ir numatyti reikiamas priemones joms spręsti.

Aukštomis technologijomis pagrįstos pramonės produkcijos kiekis 2003 - 2004 m. gana sparčiai augo, tačiau šis augimas buvo lėtesnis, nei bendras pramonės sektoriaus augimas, ir panaudojant aukštasias technologijas sukurta produkcijos dalis net sumažėjo (3.4 pav.). 2004 m. Lietuvos dirbančiųjų skaičius aukštųjų technologijų pramonėje sudarė 3,03 proc. visų dirbančiųjų, t. y. tik 46 procentus Europos Sąjungos vidurkio, o šios pramonės parduotos produkcijos dalis sudarė tik 5,7 proc. nuo apdirbamojoje pramonėje sukuriama BVP. Norint, kad ilgalaikis tikslas (20 - 25 proc.) būtų pasiektas, aukštomis technologijomis pagrįstos gamybos apimtis turi augti daug sparčiau ir būtent aukštosiomis technologijomis pagrįstai gamybai, o ne tradicinėms pramonės šakoms (baldų pramonė, maisto pramonė ir pan.) turėtų būti skiriama ES struktūrinių fondų parama.

3.4 pav. Aukštųjų technologijų sukurtos pridėtinės vertės dalis pramonės sukurtoje pridėtinėje vertėje, procentais.

Vidutinės trukmės uždavinio dėl biodegalų gamybos įgyvendinimas kol kas vyksta per lėtai. Nors biodegalų gamybos apimtis 2003 - 2004 metais išaugo daugiau nei tris kartus, o biologinių degalų dalis bendrame transporto sunaudotų degalų balanse - apie šešis kartus, tačiau ši dalis 2004 m. siekė tik 0,06 proc. Vyriausybė patvirtino biodegalų gamybos plėtros programą (2004-08-26), pagal kurią 2005 metais biodegalai turi sudaryti 2, o 2010 metais – 5,75 proc. transporto naudojamų

degalų.

3.2. Transportas

Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje numatyti tokie pagrindiniai ilgalaikiai uždaviniai:

- Didinti transporto sektoriaus ekonominį ir ekologinį veiksmingumą, pasiekti, kad degalų sąnaudos ir teršalų emisija didėtų daug lėčiau nei keleivių ir krovinių pervežimo apimtis.
- Daugiau naudoti mažiau aplinką teršiančių ir alternatyvių degalų, pasiekti, kad iki 2020 metų biokuras sudarytų ne mažiau kaip 15 proc. visų kelių transporto naudojamų degalų.
- Plėtoti aplinką mažiau teršiantį transportą, ypač geležinkelius ir multimodalias transporto sistemas.

Kaip vienas svarbiausių vidutinės trukmės uždavinių, numatyta padidinti eismo saugumą – iki 2010 metų transporto aukų skaičių sumažinti apie du kartus.

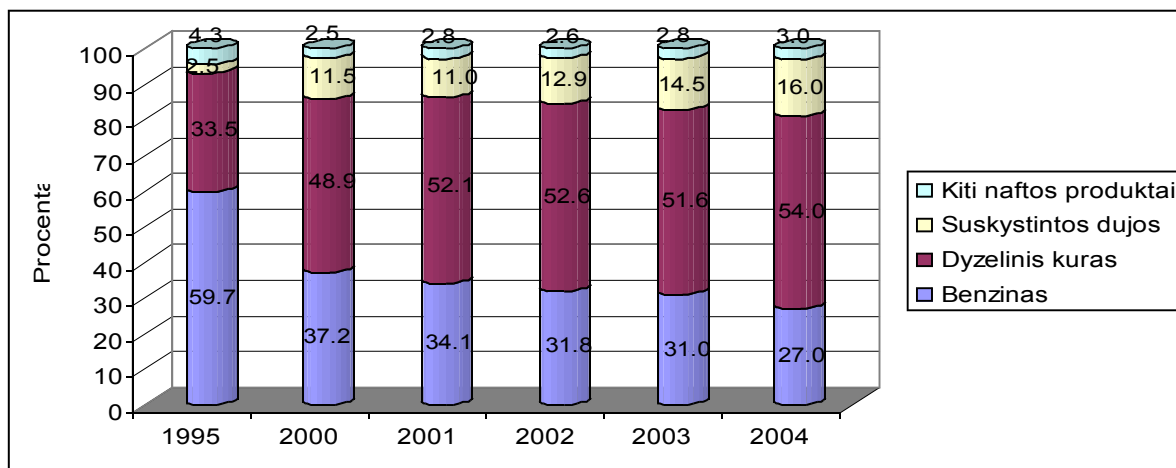
Pastaraisiais metais transporto sektoriuje sukuriama bendroji pridėtinė vertė augo šiek tiek lėčiau nei Lietuvos BVP. Per 2003-2004 metus transporto sektoriuje sukuriama BVP išaugo 16,3 proc., o bendras Lietuvos BVP – 18,2 proc. Lėtesnis transporto sektoriaus, nei viso šalies ūkio, augimas darnaus vystymosi koncepcijos požiūriu yra vertintinas teigiamai.

Vertinant energijos intensyvumą transporto sektoriuje, tarptautinėje ir Europos Komisijos statistikoje naudojamas vadinamasis klasikinis rodiklis – sunaudoto motorinio kuro santykis su šalies BVP, kadangi nemažą dalį šio kuro sunaudoja gyventojų asmeniniai automobiliai, kurių indėlis tiek nustatant keleivių vežimo rodiklius, tiek ir transporto sektoriuje sukuriama bendrąją pridėtinę vertę ir šalies BVP nevertinamas. Pagal šį rodiklį 1995-2004 m. energijos intensyvumas transporto sektoriuje kasmet mažėjo vidutiniškai 2,8 proc., o per pastaruosius dvejus metus – 2,6 proc. Esant tokioms tendencijoms, per strategijos įgyvendinimo laikotarpį energijos intensyvumas transporto sektoriuje sumažėtų apie 1,6 karto, ir tai būtų reikšmingas indėlis įgyvendinant Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją.

1995 - 2004 m. gana sparčiai kito naudojamo kuro struktūra. Benzino dalis bendrame motorinio kuro balanse kasmet mažėjo 8,4 proc., o tuo tarpu suskystintų naftos dujų didėjo net 23,1 proc., dyzelinių degalų - 5,4 proc. Per pastaruosius dvejus metus suskystintųjų naftos dujų dalis vidutiniškai didėjo po 11,2 proc., o dyzelinių degalų – po 1,3 proc. Benzino dalis mažėjo vidutiniškai kasmet 7,9 proc. (3.6 pav.) Esama motorinio kuro struktūra palanki plėsti biodegalų indėlį, tačiau iki šiol poslinkiai šioje srityje labai menki. Nors per 2004 m. naudojamų biodegalų kiekis išaugo apie šešis kartus, jų dalis bendrame degalų balanse sudarė tik 0,06 proc.

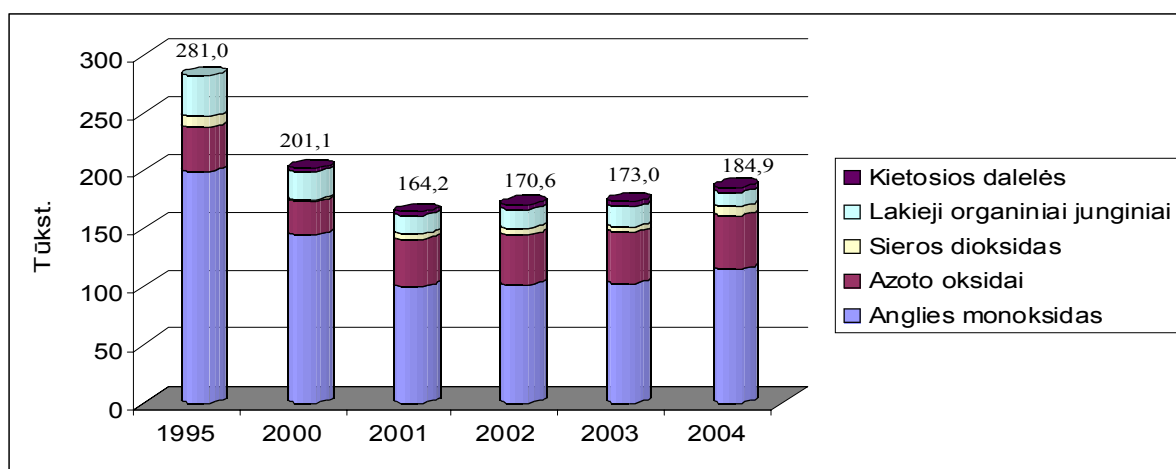
Kadangi nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje numatyta iki 2020 metų pasiekti, kad biodegalai bendrame kelių transporto degalų balanse sudarytų ne mažiau 15 procentų, Lietuvos Vyriausybė patvirtino Biodegalų gamybos ir naudojimo skatinimo programą (2004-08-26), pagal

kurią Lietuvos išsipareigojimai padidinti biodegalų dalį transporto degalų balanse 2005 m. iki 2 proc. ir 2010 m. iki 5,75 proc. turėtų būti įgyvendinti laiku. Esant tokiems augimo tempams, per Strategijos įgyvendinimo laikotarpį turėtų būti pasiekta ir Strategijoje numatyta 15 proc. biodegalų dalis bendrame transporto degalų balanse.

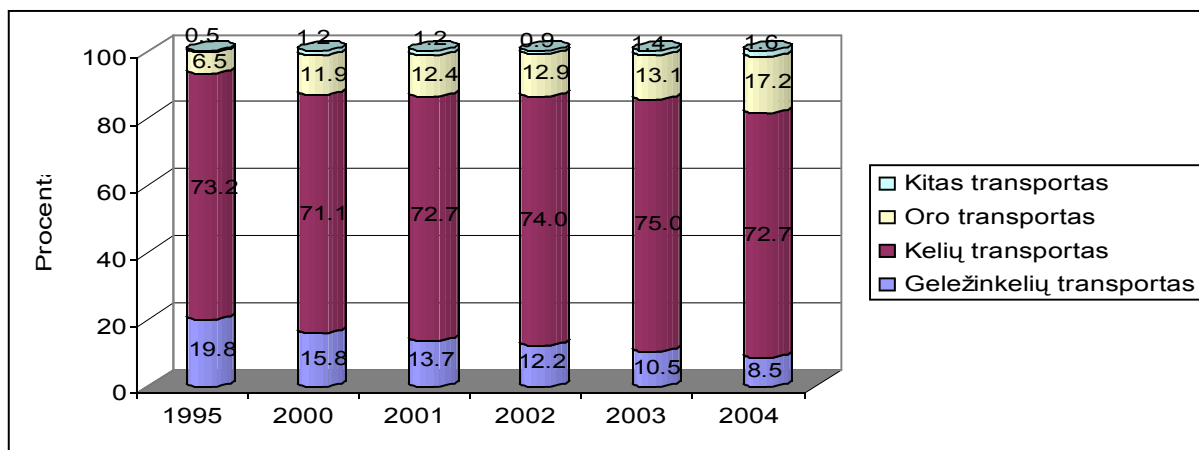
3.6 pav. Transporto sektoriuje sunaudojamo kuro struktūros pokyčiai.

Sparčiai keičiant Lietuvos automobilių parką vakarietiškos gamybos automobiliais ir palaipsniui jį atnaujinant bei keičiantis kuro struktūrai (3.6 pav.), transporto sektoriaus išmetamų teršiančių medžiagų kiekis iki 2001 m. mažėjo ir, palyginus su 1995 metais, į orą pateko 42 proc. mažiau teršalų (3.7 pav.). Tačiau nuo 2002 m. teršalų emisija į orą pradėjo didėti ir per strategijos įgyvendinimo laikotarpį (2002 - 2004 metai) iš transporto sektoriaus patenkančių į orą teršiančių medžiagų kiekis išaugo 8,3 proc. Turint omenyje, kad transporto sektoriuje sukuriama BVP per tą patį laikotarpį išaugo 16,3 proc., tai yra teršalų emisija augo du kartus lėčiau nei BVP, tokios tendencijos atitinka vieną iš svarbiausių strateginių uždavinių – atskirti neigiamą poveikį aplinkai nuo ekonomikos augimo ir pasiekti, kad neigiamas poveikis aplinkai augtų du kartus lėčiau nei ekonomika.

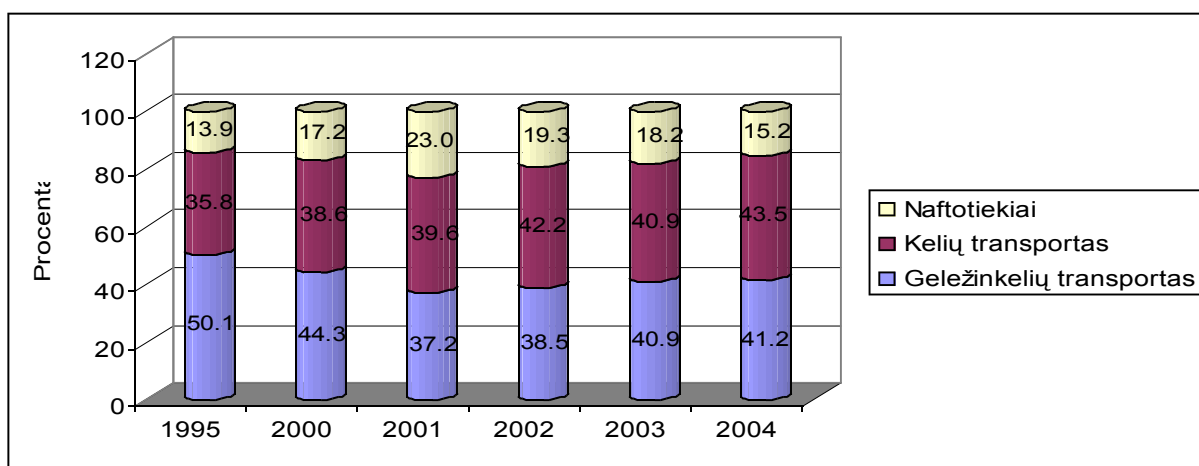
3.7 pav. Transporto sektoriaus teršalų emisijos į orą pokyčiai.

Keleivių ir prekių vežimo struktūros pokyčiai pateikti 3.8 ir 3.9 paveiksluose. Keleivių pervežimo struktūros pokyčiuose akivaizdžiai matyti trys pagrindinės tendencijos – per pastaruosius dešimt metų daugiau nei du kartus sumažėjo keleivių, vežamų palankiausia aplinkai priemone – geležinkeliais, dalis; apie tris kartus išaugo oro transportu pervežamų keleivių dalis ir beveik nepakito kelių transportu pervežamų keleivių dalis, kuri sudaro apie tris ketvirtadalius visų keleivių vežimų. Per pastaruosius dvejus metus šios neigiamos tendencijos išliko, toliau uždarinėjamos geležinkelio linijos, niekaip nepavyksta pagyvinti keleivių pervežimų vidaus vandenų keliais.

3.8 pav. Keleivių vežimo struktūros pokyčiai.

Krovinių gabenimo struktūros pokyčiai darnaus vystymosi požiūriu yra kiek palankesni (3.9 pav.). Nors per pastaruosius 10 metų geležinkeliais pervežamų krovinių dalis sumažėjo nuo 50 iki 41 proc., o kelių transportu – padidėjo nuo 36 iki 44 procentų, tačiau per pastaruosius dvejus metus pradėjo ryškėti ir aplinkos požiūriu palankesnės tendencijos – pradėjo didėti geležinkeliu pervežamų krovinių dalis (3.9 pav.).

3.9 pav. Krovinių gabenimo struktūros pokyčiai.

Eismo sauga lieka viena iš aktualiausių transporto sektoriaus problemų. Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje įsipareigota iki 2010 metų transporto aukų skaičių sumažinti apie du kartus. Tačiau, nežiūrint į Susisiekimo ministerijos kasmet įgyvendinamas eismo saugos gerinimo priemonės, transporto aukų skaičius nemažėja. Šalyje iki šiol pasigendama racionalios saugaus eismo struktūros, kuri užtikrintų visų grandžių veiklos nuoseklumą ir tarpusavio sąveiką, o eismo priežiūra ir kontrolė – epizodiškos. Kadangi ši problema yra tarpžinybinio pobūdžio, jos sprendimui būtina sutelkti vyriausybinių ir visuomeninių institucijų pastangas.

3.3. Energetika

Pagrindiniai energetikos sektoriaus ilgalaikiai strateginiai uždaviniai:

- mažinti šalies priklausomybę nuo kuro importo, pasiekti, kad energija iš vietinių atsinaujinančių ir atliekinių energijos išteklių 2020 metais pirminės energijos balanse sudarytų ne mažiau kaip 15 proc.;
- pasiekti, kad 2020 metais kombinuotu režimu būtų gaminama apie 35 proc. elektros energijos;
- daugiau naudoti ekologiškai švaresnio organinio kuro.

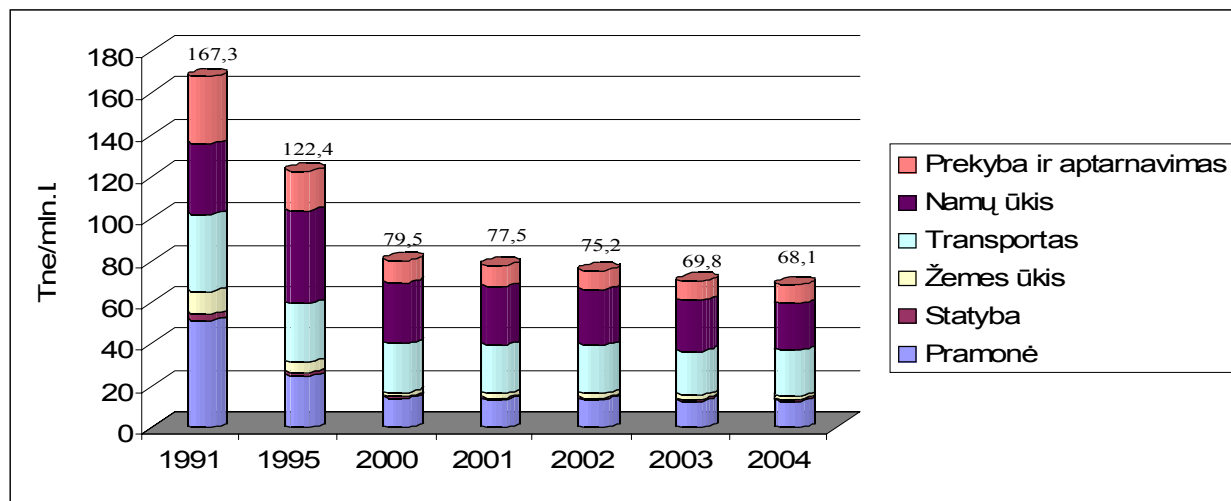
Po 2000 m. paspartėjęs Lietuvos ekonomikos augimas ir sėkmingai vykdyta energetikos sektoriaus reforma teigiamai paveikė bendrą šio sektoriaus įmonių veiklą, jų ekonominius rodiklius ir bendrą sektoriaus indėlį į šalyje sukuriamą BVP. 2000 - 2004 m. laikotarpiu šalies BVP padidėjo 34,3 proc., o elektros, dujų ir vandens tiekimo sektoriaus sukurta bendroji pridėtinė vertė pastoviomis kainomis padidėjo 63,9 proc. Mažeikių naftos perdirbimo gamykla pastaraisiais metais tapo viena iš didžiausių pelną duodančių įmonių.

Atsigaunant šalies ekonomikai, nuo 2000 m. pradėjo augti ir galutinės energijos, suvartojamos ūkio šakose, sąnaudos. Darnaus vystymosi požiūriu labai teigiama yra tai, kad galutinės energijos sąnaudos Lietuvoje auga daug lėčiau nei sukuriamas BVP. Per 2000 – 2004 metų laikotarpį šalies BVP palyginamosiomis kainomis išaugo 34,3 proc., o galutinės energijos sąnaudos padidėjo 15 proc., tai yra energijos sąnaudos didėjo 2,3 karto lėčiau, nei augo ekonomika. Dar palankesnės darnaus vystymosi požiūriu tendencijos užfiksuotos per pastaruosius dvejus metus, kai energijos sąnaudos augo 2,6 karto lėčiau nei BVP.

Vyraujant tokioms vystymosi tendencijoms, BVP vienetui pagaminti 2004 m. Lietuvoje buvo sunaudota 2,5 karto mažiau energijos nei 1991 m. (3.9 pav.) Per pastaruosius dvejus metus bendras galutinės energijos intensyvumas mažėjo kasmet vidutiniškai 4,8 proc., pramonėje – 6,8 proc., statyboje – 6,4 proc., žemės ūkyje – 5,2 proc., transporte – 2,6 proc. Energijos suvartojimas namų ūkio sektoriuje pastaraisiais metais mažai keitėsi, o tai irgi prisidėjo prie bendro galutinės energijos intensyvumo mažinimo. Jei išliktų tos pačios energijos intensyvumo mažėjimo tendencijos, 2020 m. energijos intensyvumas, palyginti su 2003 metais, pramonėje ir statyboje sumažėtų apie 3 kartus,

žemės ūkyje 2,5 karto, transporte - 1,6 karto. Per pastaruosius dvejus metus energijos vartojimo veiksmingumas mažiausiai padidėjo prekybos ir aptarnavimo sektoriuje. Jei išliktų tie patys tempai, 2003 - 2020 m. šiame sektoriuje energijos intensyvumas sumažėtų tik 10 proc.

Esant tokioms darnaus vystymosi požiūriu palankioms tendencijoms, 2020 metais galutinės energijos vienam BVP sukurti Lietuvoje būtų sunaudojama 2,3 karto mažiau nei 2003 m., ir tai viršytų nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje prisiimtus įsipareigojimus.

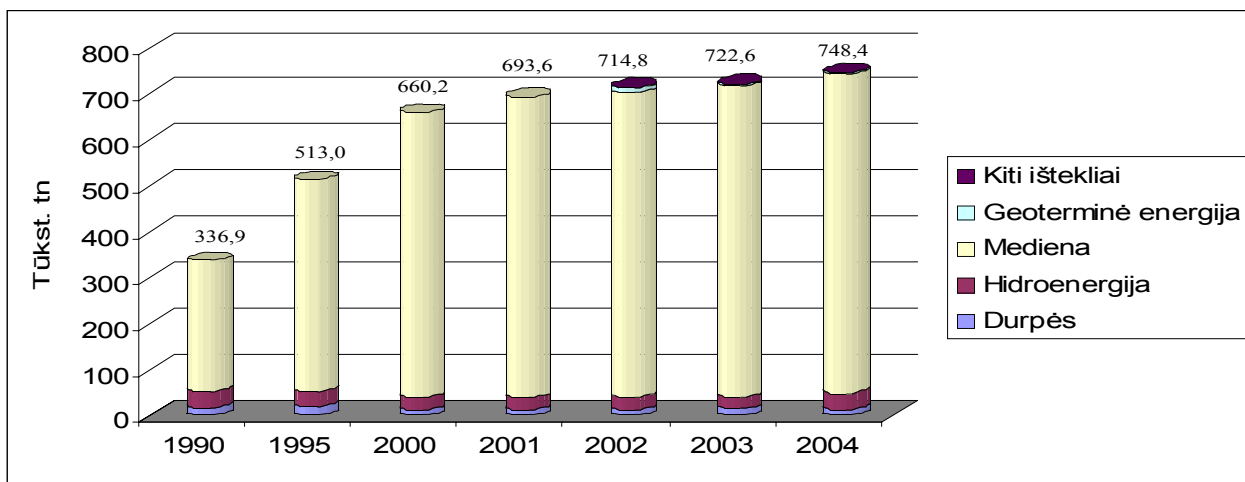
3.9 pav. Galutinės energijos intensyvumo kitimas.

Galima teigti, kad Lietuva sėkmingai vykdo vieną iš svarbių savo tarptautinių įsipareigojimų ir strateginių uždavinių, didindama atsinaujinančių energijos išteklių suvartojimo apimtį (3.10 pav.). Šių išteklių balanse dominuoja mediena, jos apdirbimo atliekos ir žemės ūkio atliekos. 2004 m., lyginant su 2002 m., atsinaujinančių išteklių dalis šalies pirminės energijos balanse padidėjo 4,7 proc. ir pasiekė 748,4 tūkstančius t.n.e. Susirūpinimą kelia ir tai, kad atsinaujinančių išteklių dalis šalies pirminės energijos balanse pastaraisiais metais beveik nebedidėja - 2003 m. sudarė 7,9 proc., o 2004 m. – 8,1 proc.

Kadangi medienos, jos apdirbimo atliekų ir žemės ūkio atliekų ištekliai yra riboti (šiek tiek jų potencialas padidės plačiau įdiegus modernias šiaudų deginimo technologijas), didžiausio indėlio šia prasme galima tikėtis iš biodegalų gamybos ir naudojimo spartaus augimo bei komunalinių atliekų platesnio naudojimo.

Elektros energijos, pagamintos iš atsinaujinančių išteklių, dalis šalies bendrųjų elektros energijos sąnaudų balanse 2004 m. sudarė 3,5 proc. Siekiant įvykdyti įsipareigojimus tarptautinei bendrijai elektros energijos gamybos, naudojant atsinaujinančius išteklius, iki 2010 m. reikia padvigubinti, ir pagrindinis vaidmuo teks vėjo elektrinėms. Lietuvos Respublikos Vyriausybė yra priėmusi visus teisės aktus, reikalingus spartesniai vėjo energetikos vystymui. Iš numatytų 200 MW jau yra praveisti konkursai ir nustatyti laimėtojai 151 MW bendros instaliuotos galios vėjo

jėginių statybai. Tačiau kol kas numatytas šių elektrinių statybos grafikas vėluoja, o ir pastatytos vėjo jėgainės dėl įvairių objektyvių ir subjektyvių priežasčių iki šiol nepradedamos eksploatuoti.

3.10 pav. Vietinių ir atsinaujinančių energijos išteklių suvartojimo kitimas.

Biologinių degalų dalis bendrame transporto sunaudotų degalų balanse 2003 m. sudarė 0.01 proc., o 2004 m. – 0.06 proc. Vyriausybė patvirtino naują Biodegalų gamybos vystymo programą (2004-08-26), pagal kurią Lietuvos išsipareigojimai padidinti biodegalų dalį transporto degalų balanse 2005 m. iki 2 proc. ir 2010 m. iki 5,75 proc. turėtų būti įgyvendinti laiku. Esant tokiems augimo tempams, per NDVS įgyvendinimo laikotarpį turėtų būti pasiekta ir numatyta 15 proc. biodegalų dalis bendrame transporto degalų balanse.

Palaipsniui didėja ir kombinuotu režimu gaminamos elektros energijos kiekis. 2003 m. Panevėžyje pradėjo veikti bendros šilumos ir elektros energijos gamybos 1,25 MW elektrinės galios elektrinė. 2004 m. Šiauliuose pradėti eksploatuoti du 1,5 MW galingumo turbogeneratoriai. 2005 m. pradėta 0,75 MW elektrinės galios biodujų elektrinės Noreikiškėse (Kauno r.) eksploatacija, artimiausiu metu planuojama pradėti eksploatuoti 2,5 MW elektrinės galios mediena kūrenamą elektrinę Marijampolėje. 2003 m. elektros energijos, pagamintos kombinuoto elektros energijos ir šilumos gamybos ciklo elektrinėse, kiekis sudarė 16,7 proc. nuo bendro elektros energijos sunaudojimo, o 2004 m. – 17,6 proc. Norint įgyvendinti Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje numatytus išsipareigojimus, kombinuotu režimu gaminamos elektros energijos dalis iki 2020 metų turi išaugti dvigubai ir pasiekti 35 procentus.

Vertinant pastarųjų dviejų metų pažangą, pasakytina, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir atsakingos institucijos parengė reikalingą teisinę bazę, parengė programas ir sukūrė palankią aplinką tam, kad dauguma trumpalaikių, vidutinės trukmės ir ilgalaikių energetikos sektoriaus tikslų būtų pasiekti laiku.

3.4. Žemės ūkis

Pagrindiniai ilgalaikiai darnaus vystymosi strateginiai uždaviniai žemės ūkio srityje yra šie:

- intensyviai plėtoti ekologinių produktų gamybą, pasiekti, kad ekologinių ūkių pagaminta produkcija sudarytų ne mažiau 15 proc. visos žemės ūkio produkcijos;
- plėsti rapsų ir javų, skirtų biologiniam kurui gaminti, plotus, pasiekti, kad jų derliaus pakaktų ne mažiau kaip 15 proc. transportui reikalingų degalų pagaminti;
- saugoti ir racionaliai naudoti materialųjį ir dvasinį kaimo paveldą.

Kaip vieną iš svarbiausių vidutinės trukmės (iki 2010 m.) uždavinių, yra numatyta didinti ekologinių produktų realizavimo galimybes, pasiekti, kad visa ekologinė žemės ūkio produkcija būtų realizuojama tikrąją jos vertę atitinkančiomis kainomis.

Finansinė parama ekologiniam žemės ūkiui plėtoti kasmet didinama: 2001 metais buvo skirta apie 0,5 mln. Lt, 2002 – 1,5 mln. Lt, 2003 - daugiau kaip 2 mln. Lt. Kaimo plėtros plane 2004 - 2006 metams ekologiškai ūkininkaujantiems numatytos daug didesnės išmokos (3.1 lentelė).

3.1 lentelė

Išmokos ekologiškai ūkininkaujantiems ūkininkams 2000–2006 metais, Lt/ha

Pasėliai	2000	2001	2002	2003	2004–2006
Varpiniai javai	95	120	200	300	1435
Ankštiniai augalai	225	270	430	300	1435
Žaliosios	85	85	85	90	407
Daržovės, bulvės	225	270	430	500	1901
Uogynai	445	450	500	600	2532
Sodai	445	450	700	700	2594
Pūdymas	-	80	80	300	-
Vaistažolės	-	-	-	-	1573

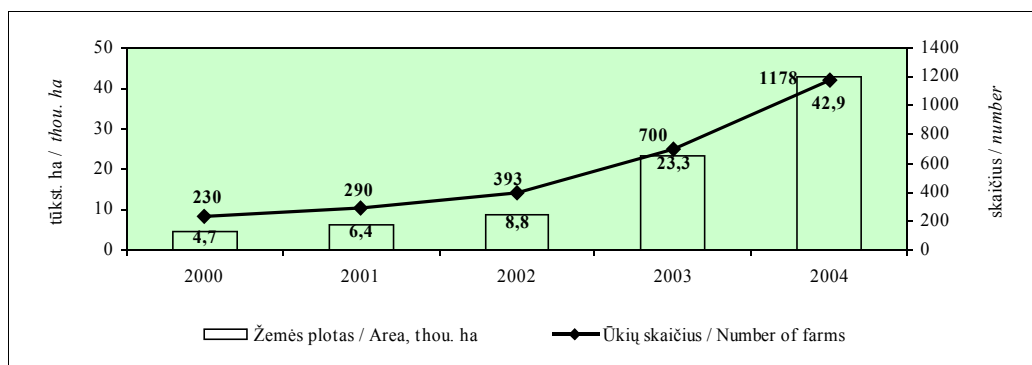
Šaltiniai: VŠĮ „Ekoagros“ duomenys; Kaimo plėtros planas 2004 - 2006 metams.

Padidėjus išmokoms, sparčiai pradėjo didėti ir ekologinių ūkių plotai. (3.11 pav.). 2004 metais sertifikuoti 1178 ūkiai, jų plotas, palyginti su 2003-aisiais, padidėjo 1,8 karto, tačiau ekologiniai ūkiai kol kas sudaro tik 1,3 procento visų žemės ūkio naudmenų.

2002 metais pradėti sertifikuoti pirmieji ekologinės žuvininkystės ūkiai. 2003 metais jau buvo 12 ūkių, ekologiškai auginančių žuvis beveik 3 tūkst. ha plote, o 2004 metais sertifikuota 14 ekologinės žuvininkystės ūkių, auginančių žuvis 3,9 tūkst. ha plote.

Ekologiškos produkcijos gamintojai galėtų auginti daugiau beveik visų rūšių produkcijos. Tačiau dėl nepakankamos ekologiško pieno supirkimo apimtys neveikia gamybos linijos sertifikuotose pieno perdirbimo įmonėse. Nepradėtas ekologinės mėsos perdirbimas, todėl visi ekologiniuose ūkiuose išauginti gyvuliai realizuojami kaip įprastinė produkcija. Vartotojai neparuošti ekologiškos

produkcijos padidėjimui, todėl didžioji jos dalis parduodama kaip įprastinė produkcija. Faktiškai ekologinių ūkių plotas didėja ne todėl, kad ekologiniuose ūkiuose užaugintą produkciją galima parduoti brangiau, o tik dėl didėjančių išmokų.

3.11 pav. Ekologinių ūkių skaičius ir ekologinės gamybos žemės plotai 2000–2004 metais.

Būtina paspartinti bendros ekologinių žemės ūkio produktų tiekimo, kokybės kontrolės ir realizavimo sistemos, sudarančios galimybę realizuoti ekologiškuose ūkiuose užaugintą produkciją už tikrąją jų vertę, kūrimą. Tai sudarytų realų ilgalaikį pagrindą tolimesnei ekologinių ūkių plėtrai ir įgalintų pasiekti nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje numatytus tikslus.

Dar nėra parengta programa, ekonominėmis ir teisinėmis priemonėmis skatinanti mažiau naudoti mineralinių trąšų bei pesticidų tradiciniuose ūkiuose, griežčiau kontroliuoti jų kokybę, tobulinti maisto produktų ir žaliavų kokybės kontrolės infrastruktūrą. Tokios programos svarba labai akivaizdi, nes vien per pastaruosius dvejus (2003 - 2004) metus žemės ūkio paskirties naudmenų hektarui panaudotų pesticidų kiekis išaugo beveik 1,7 karto. Kol kas nėra oficialių statistinių duomenų apie mineralinių trąšų naudojimą.

Biologinių degalų gamyba ir naudojimas 2004 metais, palyginti su 2003–aisiais, išaugo apie šešis kartus, tačiau bendrame transporto sunaudotų degalų balanse tai sudaro tik 0,06 procento. 2004 m. rugpjūčio 26 d. Vyriausybė patvirtino Biokuro gamybos ir naudojimo skatinimo 2004 – 2010 metais programą. Vykdam Lietuvos Respublikos biokuro, biodegalų ir bioalyvų įstatymo reikalavimus, Lietuvoje 2005 metais turėtų būti pagaminta 7,2 tūkst. tonų bioetanolio ir 13,8 tūkst. tonų biodyzelino (beveik 2 proc. visų sunaudojamų degalų). Iki 2010 metų gamybą numatoma padidinti iki 20 tūkst. tonų bioetanolio ir 40 tūkst. tonų biodyzelino per metus (apie 5,75 proc. degalų).

Biodegalų gamintojams kompensuojama 160 Lt/t Lietuvos Respublikoje išaugintų rapsų grūdų bei 60 Lt/t Lietuvos Respublikoje išaugintų javų grūdų, nupirktų biokuro gamybai. Taip pat kompensuojami biodegalų gamintojų nuostoliai, susidarę perkant žaliavą biodegalams gaminti bei perkant rapsų grūdus rapsų metilo (etilo) esteriu gaminti. Žaliava turi būti išauginta Lietuvos Respublikoje. Maksimalus 2004 m. kompensuojamų rapsų grūdų kiekis – 19 tūkst. tonų javų grūdų

– 18 tūkst. tonų. Pagal Kaimo plėtros programos priemonę „Investicijos į žemės ūkio valdas“ yra remiamos investicijos rapsų, skirtų biokuro gamybai, plėtrai. Tačiau nėra statistinių duomenų apie energetiniams tikslams auginamų javų ir rapsų pasėlių plotus ir jų derlių.

2003 m. buvo patvirtintos dvi itin svarbios programos Lietuvos etninės kultūros išsaugojimui užtikrinti. Etninės kultūros globos taryba kartu su Kultūros ministerija parengė Etninės kultūros plėtros valstybinę programą, kurią Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino 2003 m. birželio 19 d. nutarimu Nr. 793. Joje nustatyti etninės kultūros tyrimo, saugojimo ir sklaidos prioritetai, numatytos valstybinės biudžeto lėšos, konkrečios priemonės, atsakingi vykdytojai bei įvykdymo terminai iki 2009 m.

Reikšminga yra ir Etninės kultūros globos tarybos kartu su Žemės ūkio ministerija parengta Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikė programa, kurią LR Vyriausybė patvirtino 2003 m. rugsėjo 16 d. nutarimu Nr. 1171. Šios programos tikslas – sukurti palankią aplinką įvairiapusei ekonominei ir socialinei etnografinių kaimo plėtrai, tam panaudojant ne tik juose išlikusį etninės kultūros paveldą, bet ir vietos tradicijas kaimo verslumui didinti bei kaimų bendruomenių poreikiams tenkinti. Programa įgyvendinama 2003 - 2006 m. Programos paskirtis – etnografiniuose kaimuose sudaryti palankias administracines, teisines, informacines, socialines ir ekonomines sąlygas gerinti gyvenimą, plėtoti verslą, ugdyti kultūrą, skatinti glaudesnius teritorinės bei šakinės administracijos, vadybos, mokslo, verslo, švietimo ir kultūros ryšius.

Vykdydama Vyriausybės patvirtintą Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos įgyvendinimo priemonių 2003 - 2006 metų 1.1. plano priemonę, Etninės kultūros globos taryba (toliau – Taryba) parengė ir 2004 m. spalio 20 d. patvirtino Saugotinių etnografinių kaimų ir sodybų nustatymo, vertinimo ir atrankos kriterijus. Taip pat nutarta kartu su už priemonę atsakingomis institucijomis (Aplinkos, Žemės ūkio ir Kultūros ministerijomis) parengti Saugotinių etnografinių kaimų ir sodybų nustatymo, vertinimo ir atrankos kriterijų taikymo tvarką. Taryba, vadovaudamasi Lietuvos 2004 - 2006 metų Bendrojo programavimo dokumento Kaimo plėtros ir žuvininkystės prioriteto priemonių nuostatomis, parengė ir 2004 m. balandžio 21 d. Tarybos posėdyje patvirtino pažymą „Kaimo turizmo ir amatų skatinimas“. Dokumento tikslas – sudaryti teisines prielaidas paramai pagal BPD prioritетines veiklas tradicinių amatų ir verslų gaivinimo projektams gauti.

3.5. Būstas

Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos būsto sektoriuje numatyti tokie pagrindiniai ilgalaikiai uždaviniai:

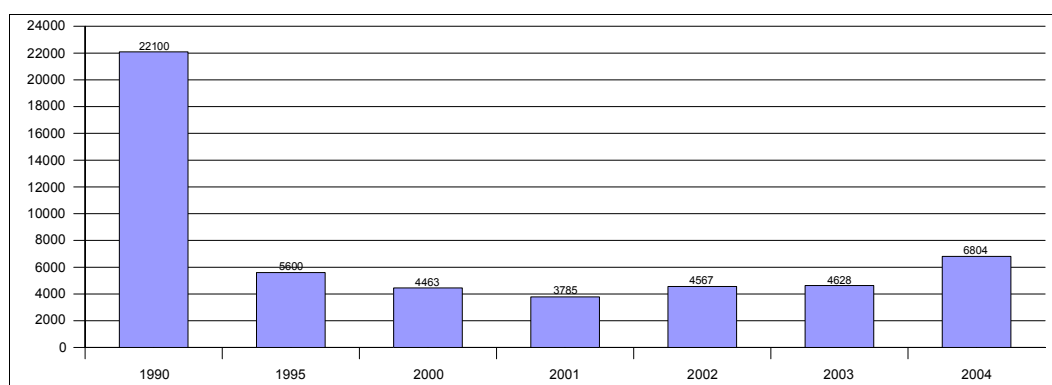
- padidinti apie du kartus būstų energetinį veiksmingumą ir pasiekti esamą ES šalių vidurkį;
- padidinti šilumos tiekimo ir paskirstymo veiksmingumą, mažinti nuostolius šilumos tinkluose;

- sudaryti galimybes surūšiuoti ir atiduoti antriniam naudojimui ne mažiau kaip 65 procentus buitinių atliekų.

Po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo būsto politika iš esmės pasikeitė: būsto sektorius buvo restruktūrizuotas, atsisakyta tiesioginio būsto rinkos reguliavimo, būstas tapo gyventojų nuosavybe. Jau 2001 metais privatūs buvo 97 procentai visų šalies būstų.

Esamų būstų kokybė dar vis daugeliu atvejų neatitinka galiojančių techninių reikalavimų. Dauguma Lietuvos gyventojų gyvena daugiabučiuose namuose, pastatytuose 1961–1990 metais, kuriems būdingas neveiksmingas energijos vartojimas, netinkama priežiūra ir remontas, prasta techninė pastatų kokybė. Šių būstų apšildymui reikia daug energijos (per parą vidutiniškai 200 kJ vienam laipsniui, vienam kv. metrui), apie 2 - 2,5 karto daugiau nei daugumoje ES valstybių.

Būstų statyba nuo 1990 iki 2000 metų Lietuvoje sumažėjo beveik 5 kartus (3.12 pav.). Statybos mažėjimą per minėtą laikotarpį lėmė sumažėjęs tiesioginis valstybės finansavimas, o privatus

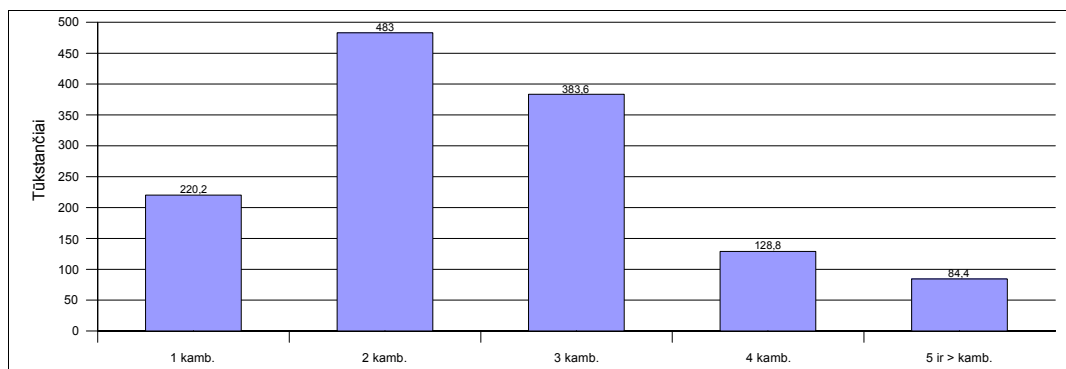

3.12 pav. Per metus pastatytų būstų skaičius.

sektorius šio mažėjimo nekompensavo. Nors gyventojų skaičiaus mažėjimas pastaraisiais metais ir jų senėjimas mažina būsto poreikį, pradedant 2002 metais būstų statyba jau ėmė atsigauti, o 2004 metais jau buvo pastatyti 2 būstai tūkstančiui gyventojų. Daugiausia naujų būstų pastatyta miestuose (79 proc.). Vidutiniškai vienam būstui tenkantis 58,3 m² naudingasis plotas 1995 metais padidėjo iki 60,8 m² 2004 metais. Vidutinis bendrasis naujo būsto plotas keitėsi dar greičiau, daugiausia dėl individualių namų statybos lyginamosios dalies padidėjimo.

Nuolat gerėja ir komunalinių patogumų (vandentiekio, kanalizacijos, centrinio šildymo, karšto vandens tiekimo, dujų, stacionarių viryklių) įrengimas būstuose. Vis daugiau dėmesio skiriama energijos taupymo priemonių įgyvendinimui.

Gyvenamojo fondo būstų skaičius Lietuvoje 2004 metais jau pasiekė 1,3 milijono. 3.13 paveiksle pateiktas būstų pasiskirstymas pagal kambarių skaičių.

3.13 pav. Būstų pasiskirstymas pagal kambarių skaičių (2004 m.).

2004 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Lietuvos būsto strategiją. Įvertinus esamą būsto situaciją Lietuvoje ir Europos Sąjungos šalių būsto politikos principus, buvo nustatyti ilgalaikiai būsto politikos tikslai bei prioritetai, kurie dabar yra pagrindas tobulinti būsto sritį reguliuojančius teisės aktus, valdymo ir visuomenės informavimo sistemas, rengti bei įgyvendinti būsto atnaujinimo ir modernizavimo bei finansinės ir socialinės paramos gyventojams programas ir priemones.

Skatinant daugiabučių pastatų atnaujinimą ir siekiant padidinti jų energinį veiksmingumą, dar 1994 metais buvo sukurtas Būsto kreditavimo fondas (vėliau pertvarkytas į VšĮ Būsto agentūrą), kuris telkė šiems tikslams įgyvendinti reikalingus kreditinius išteklius, sukūrė konsultavimo centrų sistemą bendrijoms ir gebėjimų didinimo programą inžinerinėms konsultacinėms įmonėms. Per šį fondą buvo įgyvendinta 1996 m. pasirašyta sutartis su Pasaulio banku dėl 10 mln. JAV dolerių paskolos būsto energinio veiksmingumo didinimo projektams finansuoti. Pasinaudojant šio eksperimentinio energijos taupymo būste demonstracinio projekto įgyvendinimo patirtimi ir siekiant užtikrinti jo tęstinumą, parengta ir Vyriausybės 2004-09-23 nutarimu Nr.1213 patvirtinta Daugiabučių namų modernizavimo finansavimo programa. Vyriausybės 2005-06-21 nutarimu Nr. 686 patvirtinta Daugiabučių namų modernizavimo programos nauja redakcija. VšĮ Būsto agentūra per savo konsultacinius centrus regionuose teikia daugiabučių namų savininkams techninę pagalbą bei konsultacijas energijos taupymo būste projektų rengimo bei įgyvendinimo, bendrijų steigimo ir jų veiklos klausimais.

Būsto strategijoje numatyta skatinant gyvenamųjų namų atnaujinimą ir modernizavimą, didinant jų energinį veiksmingumą, tobulinant finansavimo mechanizmą, siekti, kad iki 2020 metų šiluminės energijos ir kuro santykinės sąnaudos, skaičiuojamos būsto naudingojo ploto vienetui, sumažėtų ne mažiau 30 procentų. Nors tai nevisiškai atitinka nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje priimtus įsipareigojimus, tačiau tai būtų labai didelis žingsnis į priekį būstų energinio veiksmingumo didinimo srityje.

2005 metais Valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams namams

modernizuoti įstatymas papildytas nauju Valstybės paramos daugiabučiams namams modernizuoti skirsniu (Lietuvos Respublikos 2005-03-24 įstatymas Nr. X-143), kuriuo nustatyta valstybės parama modernizuoti daugiabučiams namams. Parengtas ir patvirtintas ES direktyvos 2002/91/EB įgyvendinimo Lietuvoje koncepcijos projektas - Europos Parlamento ir Europos Tarybos direktyvos 2002/91/EB dėl pastatų energinio naudingumo įgyvendinimo Lietuvoje programa. Aplinkos ministro 2005-03-31 įsakymu Nr.D1-177 patvirtintos įstaigos, atsakingos už atskiras šios direktyvos įgyvendinimo užduotis.

Strategijoje numatytos trumpalaikės priemonės yra jau įgyvendintos arba iki metų pabaigos bus įgyvendintos. Parengtas ir patvirtintas Statybos techninis reglamentas STR 01.12.07:2004 "Statinių techninės priežiūros taisyklės, kvalifikaciniai reikalavimai statinių techniniams prižiūrėtojams, statinių techninės priežiūros dokumentų formos bei jų pildymo ir saugojimo tvarkos aprašas". Parengta ir patvirtinta Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijos įstatymo naujos redakcijos koncepcija (LRV 2005-02-07 nutarimas Nr. 126). Ja vadovaujantis, parengtas Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo naujos redakcijos projektas. Parengta ir patvirtinta Daugiabučių namų modernizavimo programa. Parengtos ir patvirtintos Valstybės paramos daugiabučiams namams modernizuoti teikimo ir investicijų projektų energinio veiksmingumo nustatymo taisyklės (LR finansų ir aplinkos ministrų 2005-09-12 įsakymas Nr. 1K-237/D1-394), kurios yra svarbiausias normatyvinis dokumentas Daugiabučių namų modernizavimo programai įgyvendinti.

Papildant ir tobulinant gyvenamųjų namų naudojimo ir priežiūros, jos administravimo teisinę ir normatyvinę bazę, pakeisti keli LR statybos įstatymo straipsniai, įstatymas papildytas nauju Statinių naudojimo ir priežiūros skirsniu (Lietuvos Respublikos 2003-10-16 įstatymas Nr. IX-1780, įsigaliojęs nuo 2005-01-01). Priimtas Lietuvos Respublikos piniginių socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo pakeitimo įstatymas (2005-03-24 Nr. X-144). Parengta Visuomenės informavimo būsto politikos klausimais 2004-2006 metų programa (aplinkos ministro 2004-10-18 įsakymas Nr. D1-539).

3.6. Turizmas

Vykdamt strategijos ilgalaikius uždavinius nuolat didėja asmenų, dirbančių turizmo sektoriuje, skaičius, kuris 2004 metais palyginti su 2002 metais išaugo apie 20 procentų. Apie didėjantį turizmo populiarumą byloja ir lankytojų skaičiaus turizmo informacijos centruose augimas. 2004 metais palyginti su 2000 metais jis išaugo beveik 5 kartus. Kartu didėja atvykusių turistų skaičius, kuris kasmet išauga vidutiniškai 9 procentais. Šiuo metu rengiamuose apskričių ir savivaldybių teritorijų bendruosiuose planuose numatomos naujos turizmo trasos, turizmo centrai bei rekreacinių teritorijų vystymas. 2004 metais įvairiose apgyvendinimo įmonėse apgyvendinta svečių 49 procentais dau-

giau kaip 2002 metais, tarp jų moteliuose svečių skaičius padidėjo 2 kartus.

2004 metais saugomose teritorijose aptarnauta 3000 lankytojų daugiau kaip 2003 metais, o lankytojų srautas į Kuršių nerijos nacionalinį parką 2004 išaugo 54 proc., palyginus su 2000 metais. Užsienio svečių, pasinaudojusių viešbučių paslaugomis, skaičius išaugo 32 proc.

Toliau plečiamas rekreacijos ir turizmo infrastruktūros tinklas. 2004 metais valstybiniuose parkuose papildomai įrengta 17 turistinių trasų ir pažintinių takų apie 66 km bendro ilgio ir 59 poilsio vietės bendro 40 ha ploto, du pajūrio pliažai yra įvertinti ir turi „Mėlynąją vėliavą“, pradėtas įgyvendinti „Žaliojo rakto“ projektas ir jau trys viešbučiai turi tokį sertifikatą.

Kaimo turizmo vystymas tiesiogiai susijęs su Nacionalinės turizmo plėtros 2003 - 2006 metais programos uždavinių ir priemonių vykdymu. Šioms priemonėms kasmet skiriamos valstybės biudžeto lėšos, kurių dalis ir kaimo turizmą aptarnaujančiai infrastruktūrai gerinti. Nacionalinėje turizmo vystymo 2003 - 2006 metais programoje nustatyti prioritetingi teritoriniai turizmo plėtros regionai, kuriuose yra pagrindiniai rekreaciniai ištekliai ir didžiausia kaimo turizmo sodybų koncentracija. 2004 metais vietų skaičius kaimo turizmo sodybose išaugo 22 procentais palyginti su 2002 metais.

Valstybinis turizmo departamentas parengė ir įgyvendino PHARE programos lėšomis kelio ženklų „Lankytinas objektas“, „Turizmo informacija“ ir „Kaimo turizmas“ projektą.

Lietuvos 2004 – 2006 metų bendrojo programavimo dokumento (BPD) Kaimo vystymo ir žuvininkystės prioriteto priemonėje „Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas“ išskirta veiklos sritis „Kaimo turizmo ir amatų skatinimas“, ir joje suformuoti kaimo turizmo rėmimo prioritetai ir nustatyta tvarka finansinei paramai gauti.

Valstybinis turizmo departamentas prie Ūkio ministerijos per 2003 - 2004 m. parengė eilę turizmo plėtros planavimo dokumentų atskiriems regionams ar savivaldybėms, siekiant aktyvesnės turizmo plėtros prioritetinguose turizmo regionuose. Šiame laikotarpyje buvo parengtos Anykščių, Lazdijų, Rokiškio, Trakų, Šalčininkų, Pasvalio, Kazlų Rūdos, Rietavo, Mažeikių rajonų, Palangos, Kėdainių ir Druskininkų miestų bei Kernavės miestelio ir Palūšės turizmo plėtros galimybių studijos. Taip pat parengtos Pietų Lietuvos ir Rytų Lietuvos vandens turizmo plėtros galimybių studijos bei Vakarų Lietuvos autoturizmo (kempingų) plėtros galimybių studija. Šiuose planavimo dokumentuose buvo įvertintos gamtos ir kultūros paveldo, kitų rekreacinių išteklių panaudojimo turizmui galimybės bei pateiktos konkrečios viešosios turizmo infrastruktūros plėtojimo priemonės.

Didelį darbą atlieka savivaldybės, kurių lėšomis rengiami turizmo trasų, poilsio vietų ir kitos aptarnavimo infrastruktūros projektai bei pradėtas jų realizavimas.

Vykdant strategijos vidutinės trukmės uždavinius, plečiamas vandens transporto ir dviračių trasų tinklas.

Siekiant atgaivinti Nemuno vandens turizmo trasą, buvo parengta Nemuno vandens turizmo

trasos išvystymo galimybių studija. Šios studijos pagrindu yra parengtas Nemuno upės turistinio maršruto bandomasis projektas, kuris įgyvendinamas finansuojant PHARE programos lėšomis (2,15 mln. EUR) ir jo eigoje bus pastatytos (rekonstruotos) 9 stacionarios ir 19 mobilių prieplaukų bei sutvarkytos teritorijos ir priėjimai.

Užbaigtas stacionarios prieplaukos įrengimas Jurbarke, pradėti darbai ir kitose projekte numatytose vietose. Savivaldybės rengia prieplaukų aplinkos sutvarkymo ir pritaikymo turistų poilsiui projektus. Atliktos dvi Šventosios jūrų uosto statybos projektinės studijos, kuriose numatytas ir jachtų prieplaukų įrengimas.

Visose nacionalinių ir regioninių parkų planavimo schemose yra suplanuotos įrengti dviračių trasos, o rengiant apskričių bendruosius planus yra nustatomos planavimo sąlygos pateikti juose ir dviračių turizmo trasas. Kuriant šalies turizmo informacijos centrų tinklą, pagrindinis vaidmuo tenka savivaldybėms, kurios pagal Turizmo įstatymą yra turizmo informacijos centrų steigėjos. Šiuo metu Lietuvoje įkurti 44 turizmo informacijos centrai, finansuojami savivaldybių bei apskričių administracijų. Valstybinis turizmo departamentas prie Ūkio ministerijos įgyvendino ir palaiko Nacionalinę turizmo informacijos sistemą, kurioje dalyvauja minėti savivaldybių (apskričių) turizmo informacijos centrai, 6 nacionalinių parkų ir 24 kitų valstybinių parkų lankytojų informacijos centrai. Nacionalinėje turizmo informacijos sistemoje yra pateikiamas platus informacijos spektras, apimant Lietuvos istoriją, kultūros ir gamtos vertybes.

Vykdant trumpalaikių tikslų įgyvendinimo priemones, Lietuvos Respublikos aplinkos ministras 2004 m. sausio 20 d. patvirtino Rekreacinių teritorijų naudojimo, planavimo ir apsaugos nuostatus. Šiuose nuostatuose apibrėžta ir įteisinta rekreacinių teritorijų struktūra, jų planavimo dokumentų parengimo sistema bei pagrindiniai reikalavimai šioms teritorijoms planuoti, įskaitant ir pažintinio turizmo trasų sistemos planavimą. Nuostatai taip pat nustato rekreacinių teritorijų naudojimo ir apsaugos reikalavimus, atsižvelgiant į aplinkosaugos poreikius.

Darnaus turizmo plėtros planavimo instrumentu yra pagal Teritorijų planavimo įstatymą parengtos ir patvirtintos Turizmo ir rekreacijos schemų ir planų (projektų) rengimo taisyklės.

4. SOCIALINIS VYSTYMASIS

4.1. Užimtumas

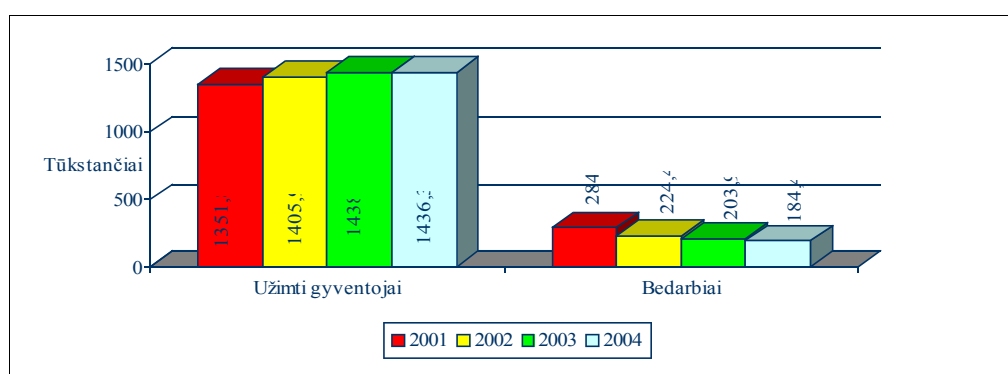
Pagrindiniai ilgalaikiai strateginiai uždaviniai užimtumo srityje yra tokie:

- pasiekti, kad užimtumo lygis būtų 70 proc., o nedarbas neviršytų 6 - 7 procentų;
- užtikrinti darbo rinkos poreikius atitinkančią darbo jėgos kvalifikaciją ir sudaryti sąlygas didinti užimtumo gebėjimus;
- didinti užimtumo galimybes probleminiuose regionuose ir sumažinti regioninius užimtumo ir nedarbo lygio skirtumus.

Iki 2002 m. vykęs ekonomikos augimas šalyje nepakankamai skatino teigiamus procesus Lietuvos darbo rinkoje. Vėliau, paspartėjus BVP augimo tempams bei sumažinus neigiamus struktūrinių pokyčių padarinius, vidutinis metinis nedarbo lygis šalyje pradėjo mažėti ir 2002 - 2004 metais sumažėjo nuo 13,8 iki 11,4 proc. Gerėjant bendrai ekonominei padėčiai, labai pagerėjo darbo rinkos funkcionavimo sąlygos, skatinančios gyventojų užimtumą:

Per pastaruosius ketverius metus teritorinėse darbo biržose kasmet įregistruojama apie 125 - 135 tūkst. laisvų darbo vietų, o neterminuoto darbo paklausa išaugo nuo 87 tūkst. 2001 m. iki 97 tūkst. 2004 m. Tai sudarė palankias sąlygas daugeliui ieškančių darbo kvalifikuotų bedarbių susirasti nuolatinį darbą, nors bendras registruojamų laisvų darbo vietų skaičius 2001 - 2004 m. kiek sumažėjo (10 tūkst.).

Pastarųjų metų Lietuvos ekonomikos augimas sudarė palankias prielaidas užimtumo augimui. 2004 m., palyginti su 2002 m., užimtų gyventojų skaičius padidėjo 30,4 tūkst., bedarbių - sumažėjo 40 tūkst. (4.1 pav.). Užimtumo lygis padidėjo beveik 1,5 procentinio punkto ir 2004 metais siekė 61,1 procento.

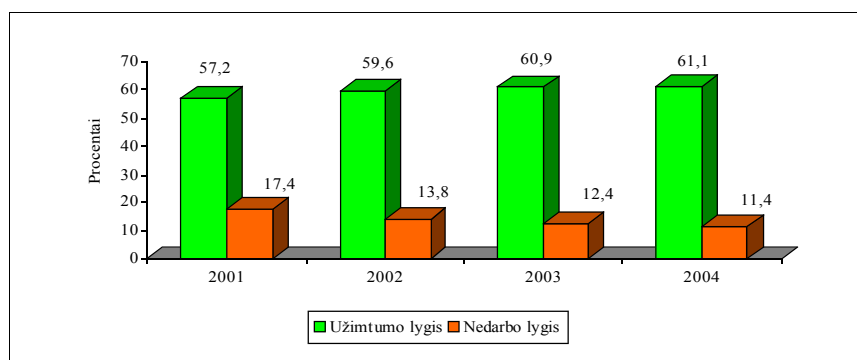

4.1 pav. Užimti gyventojai ir bedarbiai 2001-2004 metais (metiniai vidurkiai, tūkst. žmonių).

2002 - 2004 metų pokyčiai darbo rinkoje rodo, jog bedarbių skaičius mūsų šalyje mažėja

sparčiau nei auga užimtųjų skaičius, tai rodo, jog nedarbo mažėjimui didelę įtaką turi migracija ir Lietuvos piliečių įsidarbinimas užsienio šalyse. Nei Statistikos departamentas, nei kitos institucijos neturi konkrečios informacijos, siekiant įvertinti, kiek nedarbo sumažėjimą sąlygoja Lietuvos ūkio raida bei naujų darbo vietų atsiradimas, o kiek darbo jėgos emigracija. Tačiau apibendrintai vertinant 2002 - 2004 metų užimtumo ir nedarbo pokyčius, galima teigti, kad apie du trečdalius nedarbo sumažėjimo sąlygojo užimtumo padidėjimas nacionalinėje darbo rinkoje, o apie vieną trečdalį – darbo jėgos emigracija.

Europos Sąjungos užimtumo strateginius siekius iki 2010 metų charakterizuoja 3 kiekybiniai rodikliai: bendras užimtumo lygis - 70 proc., moterų užimtumo lygis – 60 proc. ir vyresnio amžiaus gyventojų (55+) užimtumo lygis – 50 proc. 2004 metų Nacionaliniame užimtumo veiksmų plane buvo pažymėta, jog Lietuvai nepavyks iki 2010 metų pasiekti nustatyto ES vidurkio. Tam laikotarpiui prognozuojamas kiek mažesnis - 68 proc. užimtumo lygis, kurį pasiekti, atsižvelgiant į sulėtėjusius užimtumo augimo tempus (4.2 pav.), bus nelengva.

4.2. pav. Užimtumo ir nedarbo lygis 2001 - 2004 m., procentais.

2002 - 2003 m. išryškėjo palankūs moterų užimtumo pokyčiai. Moterų užimtumo lygis padidėjo per tą laikotarpį iki 58,4 proc. 2004 m. jis šiek tiek sumažėjo (iki 57,8 proc.), tačiau vis tiek buvo aukštesnis nei numatytas 2005 metų ES vidurkis (57 proc.). Numatoma, kad iki 2010 metų moterų užimtumo lygis Lietuvoje sudarys 61 proc.

Kitas iššūkis – pagyvenusių žmonių užimtumas. Vyresnio amžiaus žmonių užimtumo lygis Lietuvoje nuo 2002 metų pabaigos gana sparčiai augo (nuo 44,5 proc. 2003 m. iki 46,9 proc. 2004 m.) ir buvo gerokai aukštesnis už vidutinį šalių narių atitinkamą rodiklį. Tačiau ateityje prognozuojamas šios gyventojų grupės užimtumo augimo tempų sulėtėjimas, ir 2010 metais šis rodiklis turėtų sudaryti apie 48 proc. Vyresnio amžiaus gyventojų užimtumo didinimui turi būti skiriamas ypatingas dėmesys, siekiant subalansuoti Lietuvos darbo rinką ir tinkamai patenkinti ūkio poreikius.

Statistikos departamento duomenimis, per pastaruosius dvejus metus vidutinis metinis nedarbo lygis Lietuvoje sumažėjo 2,4 proc. punktais (iki 11,4 proc.). Tai mažiausias nedarbo lygio rodiklis nuo tada, kai mūsų šalyje buvo atliekami darbo jėgos tyrimai (1995 metais). Mažėjo ir jaunimo nedarbo rodikliai: 2002 - 2004 m. darbo biržoje užsiregistravusių jaunų (iki 24 metų amžiaus) bedarbių dalis sumažėjo iki 8,1 proc.

Svarbi problema – nepakankamas jaunimo aktyvumas šalies (vidaus) rinkoje. Užimtumo tyrimų duomenimis, jaunimo užimtumo lygis šalyje 2001 - 2004 metais sumažėjo nuo 22,5 iki 20,3 proc. Esminės neaugančio jaunimo užimtumo priežastys: darbinė migracija bei nepakankamas darbo patrauklumas šalies rinkoje, darbdaviai neskatinami įdarbinti jaunimo.

4.1 lentelė. Užimtieji pagal ekonomines veiklas 2001 - 2004 m., procentais

Veiklos šaka	2001	2002	2003	2004
Žemė ūkis, miškininkystė ir medžioklė. Žuvininkystė	17.3	17.8	17.9	15.8
Pramonė	20.8	20.9	20.7	20.1
Statyba	6.3	6.6	7.4	8.1
Paslaugos	55.6	54.7	54.0	56.0
Iš viso:	100	100	100	100

Kaip rodo statistiniai duomenys, bene didžiausios galimybės didinti gyventojų aktyvumą glūdi paslaugų sektoriuje (užimtųjų dalis šioje sferoje 1998 - 2004 m. išaugo nuo 52 iki 56 proc.). Pagal užimtumo paslaugose rodiklį Lietuva dar labai atsilieka nuo kitų ES šalių, o ES vidurkis jau nuo 1999 metų viršija 68 proc.

Taip pat reikia pažymėti, jog dabartiniu metu vis dar menkai teišnaudojamos lanksčios užimtumo formos. Dirbančiųjų sutrumpintą darbo dieną dalis 2001 - 2004 metų laikotarpiu sumažėjo nuo 11 iki 8 proc.

Darnaus vystymosi kontekste, kaip labai neigiamą tendenciją Lietuvos darbo rinkoje, reikia pažymėti nuo 2002 metų vis labiau jaučiamą kvalifikuotos darbo jėgos trūkumą. Pagrindinė to priežastis – išorinė darbo jėgos migracija. Lietuvoje iki šiol nėra atlikti sisteminiai darbo jėgos migracijos tyrimai, todėl konkretus užsienyje dirbančių Lietuvos piliečių skaičius nėra žinomas. Pagal skirtingus šaltinius 2001 - 2004 metais vidutiniškai per metus užsienyje dirbo 120 - 160 tūkst. gyventojų, nors, Statistikos departamento duomenimis, 2001 - 2004 metais iš Lietuvos emigravo tik apie 30 tūkst. piliečių, o migracijos saldo sudarė apie 20 tūkst. žmonių. Tai parodo, kad kol kas Lietuvos gyventojai į užsienio valstybes labiau žiūri kaip į užimtumo galimybes, nei kaip į

nuolatinio apsigyvenimo vietą. Tačiau jaunimo, ypač su aukščiau išsilavinimu, tarpe jau pradeda formotis ir kitos tendencijos.

Lietuvos darbo rinkos problemoms spręsti 2004 metais, besivadovaujant Europos užimtumo strategijos nuostatomis (Lisabonos strategija), buvo parengtas Nacionalinis užimtumo veiksmų planas. Jame numatytos kompleksinės priemonės užimtumo bei darbo rinkos subalansuotumui didinti. Numatoma įvairiomis priemonėmis didinti bendrą gyventojų užimtumą ir darbo našumą, tobulinti darbo santykius bei darbo apmokėjimą, plėtoti socialinį dialogą bei didinti investicijas į žmogaus socialinę raidą.

4.2. Skurdas ir socialinė atskirtis

Skurdas, kaip ir nedarbas bei socialinė atskirtis, yra labai nepageidaujamas socialinis ekonominis reiškinys, kuris stabdo darnų visuomenės vystymąsi. Skurdo problemos sprendimas reikalauja kryptingos šalies Vyriausybės politikos bei pačių gyventojų pastangų. Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje numatyti tokie pagrindiniai darnaus vystymosi tikslai:

- mažinti visuomenės diferenciaciją ir skurdą, miesto ir kaimo skurdo lygių skirtumus;
- įveikti regioninius socialinio vystymosi skirtumus;
- padidinti apie du kartus socialinei apsaugai skiriamą BVP dalį.

2004 m. LR Vyriausybė patvirtino LR 2004 – 2006 metų Nacionalinį kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų planą, kuriame numatė pagrindines skurdo mažinimo kryptis ir tikslus, taip pat priemones, kurios padės koordinuoti politiką ir veiksmus, skirtus kovai su skurdu ir socialine atskirtimi Lietuvoje.

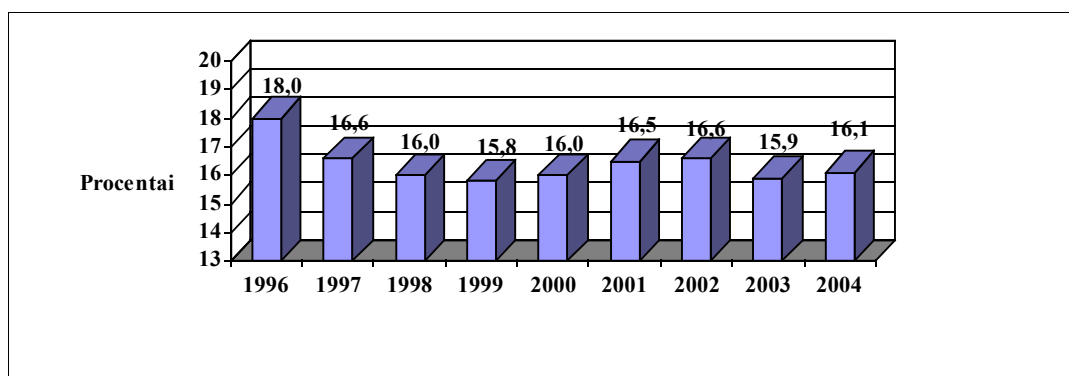
Pagrindiniu skurdo kriterijumi, analizuojant skurdo paplitimą ir numatant socialinės, ekonominės politikos priemones, laikoma santykinė skurdo riba, apskaičiuojama kaip 50 procentų vidutinių vartojimo išlaidų, tenkančių vienam ekvivalentiniam vartotojui per mėnesį. Ši skurdo riba visiškai priklauso nuo pajamų ar išlaidų pasiskirstymo visuomenėje ir kinta, keičiantis bendram šalies gyvenimo lygiui.

Santykinė skurdo riba 2004 m. Lietuvoje sudarė 326,1 Lt vienam ekvivalentiniam vartotojui per mėnesį (4.2 lentelė). Tai reiškia, jog namų ūkis buvo laikomas skurstančiu, jeigu vienam namų ūkio nariui tenkančios mėnesinės vartojimo išlaidos buvo mažesnės nei 326,1 Lt. Per pastaruosius du metus santykinio skurdo riba padidėjo beveik 60 Lt ir tai rodo, jog vidutinės gyventojų vartojimo išlaidos per šį laikotarpį išaugo beveik 20 procentų.

4.2 lentelė. **Santykinio skurdo riba 2001 – 2004 metais Lietuvoje.**

Metai	2001	2002	2003	2004
Santykinio skurdo riba, Lt	264,2	266,2	311,7	326,1

Remiantis santykine skurdo riba, yra apskaičiuojamas santykinis skurdo lygis Lietuvoje, arba, kitaip tariant, gyventojų, esančių žemiau santykinės skurdo ribos, dalis. Nuo 1996 m. skurdo lygis Lietuvoje gana kito. 1996 m. skurdo lygis šalyje buvo didžiausias ir sudarė 18,0 proc., vėliau, atsigavus šalies ekonomikai, 1999 m. jį pavyko sumažinti iki 15,8 proc. (4.3 pav.). Tai buvo žemiausias skurdo lygis, kurį Lietuvai pavyko pasiekti per 1996 – 2004 m. laikotarpį. 2002 m. gyventojų, esančių žemiau santykinės skurdo ribos, dalis vėl pasiekė 16,6 proc. Per pastaruosius du metus santykinio skurdo lygis šalyje šiek tiek sumažėjo ir sudarė apie 16 proc.

4.3 pav. Santykinio skurdo lygio dinamika 1996 – 2004 m. Lietuvoje, proc.

Miesto ir kaimo gyventojų skurdo lygis labai skiriasi. Tarp kaime gyvenančių namų ūkių skurstančiųjų dalis 2004 m. buvo apie du kartus didesnė, nei tarp namų ūkių penkiuose didžiuosiuose Lietuvos miestuose. Žemiau santykinės skurdo ribos 2004 m. gyveno 25,7 proc. kaimo ir 11,3 proc. miesto gyventojų.

4.3 lentelė. Santykinio skurdo lygis mieste ir kaime, proc.

Metai	2001	2002	2003	2004
Visi namų ūkiai:	16,5	16,6	15,9	16,1
Miestas	11,1	10,6	10,3	11,3
Iš jų:				
5 didieji miestai	8,1	7,1	7,6	8,8
kiti miestai	15,2	15,7	14,0	14,8
Kaimas	27,6	28,5	27,4	25,7

Nors skurstančiųjų skaičiaus skirtumas tarp kaimo ir miesto gyventojų vis dar išlieka didelis, galima pastebėti teigiamas tendencijas. Santykinio skurdo lygis kaime per pastaruosius du metus sumažėjo 2,8 procentiniais punktais. Didele dalimi prie šių teigiamų tendencijų prisidėjo tai, jog, įstojus į Europos Sąjungą, kaimo gyventojai turėjo galimybę gauti ES paramą.

Aktuali problema Lietuvoje – gyventojų pajamų diferenciacija bei socialinė nelygybė (4.4

lentelė). 2004 m. 10 proc. turtingiausiųjų Lietuvos gyventojų vartojimo išlaidos 8 kartus viršijo 10 proc. skurdžiausiųjų gyventojų vartojimo išlaidas, tuo tarpu, kai daugelyje išsivysčiusių šalių šis santykis nesiekia 5.

4.4 lentelė. Vidutinės vartojimo išlaidos skirtinguose deciliuose per mėnesį, Lt.

Metai	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
2003	158,5	231,0	285,1	333,3	382,2	437,0	437,0	589,2	732,8	1220,7
2004	160,2	243,3	301,2	351,3	402,0	461,2	461,2	622,9	770,3	1281,0
Pokytis, proc.	1,1	5,3	5,6	5,4	5,2	5,5	5,5	5,7	5,1	4,9

Per pastaruosius penkerius metus turtingiausiųjų ir skurdžiausiųjų šalies gyventojų vartojimo išlaidų santykis beveik nepasikeitė (2000 m. jis buvo 7,9, 2001 m. – 8,2), nors, palyginti su 1996 m., socialinė nelygybė Lietuvoje šiek tiek sumažėjo – 1996 m. šis santykis siekė 8,7.

Vidutinės vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui 2004 m. šalyje sudarė 512 Lt per mėnesį. Palyginti su 2002 m., jos padidėjo virš 16 proc. Didesnį vartojimą labiausiai sąlygojo gyventojų pajamų augimas. Augant šalies ekonomikai, vidutiniai šalies darbo užmokesčio rodikliai augo. Minimalus valandinis atlygis per 2001 – 2004 m. laikotarpį padidėjo nuo 2,53 iki 2,95 Lt, o minimali mėnesinė alga – nuo 430 Lt iki 500 Lt, o 2005 metų pradžioje – iki 550 Lt. Taip pat augo ir vidutinis mėnesinis darbo užmokestis šalyje. Per minėtą laikotarpį šalies ūkio darbuotojų vidutinis darbo užmokestis (bruto) padidėjo nuo 1056,2 iki 1157,8 Lt. 2004 m., palyginti su praėjusiais metais, jis padidėjo 9,6 proc.

Namų ūkių biudžetų tyrimo rezultatai rodo, jog namų ūkių disponuojamos pajamos (piniginės ir natūrinės), skaičiuojant vienam namų ūkio nariui, 2004 metais buvo 496 Lt per mėnesį. Palyginti su 2002 m., jos išaugo 17,5 proc. Iš pateiktų pajamų ir vartojimo rodiklių matyti, jog gyvenimo lygis pastaraisiais metais gana sparčiai auga ir augimo tempai iš esmės prilygsta BVP augimo tempams.

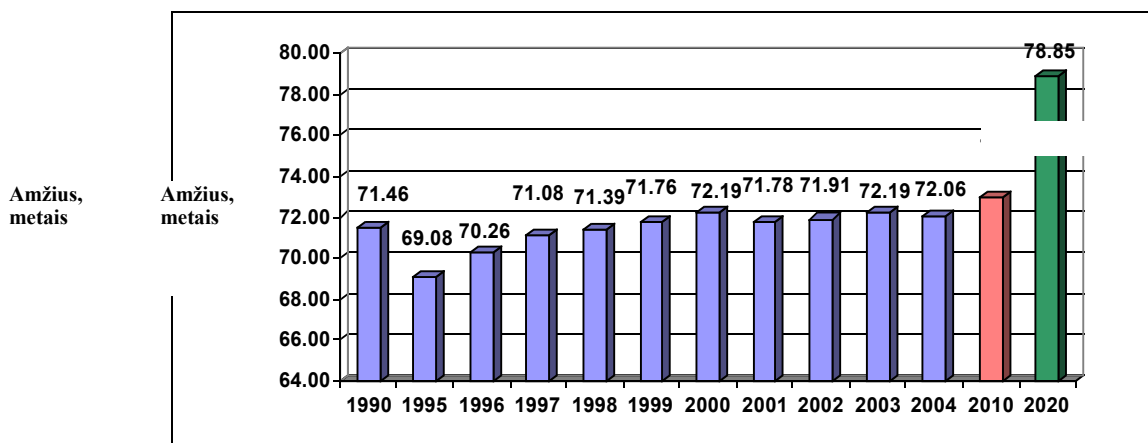
4.3. Visuomenės sveikata

Pavojaus žmonių sveikatai mažinimas - vienas iš svarbiausių Lietuvos darnaus vystymosi prioritetų. Pagrindiniai ilgalaikiai strateginiai uždaviniai:

- mažinti aplinkos keliamą pavojų žmonių sveikatai;
- ilginti vidutinę gyvenimo trukmę;
- užtikrinti saugias, geros kokybės, veiksmingas ir atitinkančias ES reikalavimus sveikatos paslaugas.

Kaip pagrindinis vidutinės trukmės (iki 2010 metų) tikslas, yra numatyta sukurti modernią ir veiksmingą sveikatos priežiūros sistemą, užtikrinančią sveiką gyvenseną, sveiką aplinką ir tinkamą sveikatos priežiūrą.

Vidutinė gyvenimo trukmė – vienas svarbiausių apibendrinančių gyventojų sveikatos rodiklių (4.4 pav.). Per 1990 – 1995 m. laikotarpį vidutinė gyvenimo trukmė Lietuvoje gerokai sumažėjo, tačiau pastaraisiais metais stebima gyvenimo trukmės ilgėjimo tendencija. Nuo 1995 iki 2004 m. vidutinė gyvenimo trukmė pailgėjo beveik 3 metais ir 2004 m. siekė 72,06 metų. Lietuvos gyventojų vidutinė gyvenimo trukmė yra beveik 2 metais trumpesnė, nei naujųjų Europos Sąjungos narių, ir 7 metais trumpesnė, nei ES senbuvių vidutinės gyvenimo trukmės vidurkis. Tokius didelius skirtumus didžia dalimi lemia itin trumpa Lietuvos vyrų gyvenimo trukmė, kuri beveik 3,5 metų trumpesnė už naujųjų ES narių ir net 9,5 metų trumpesnė, negu ES senbuvių.

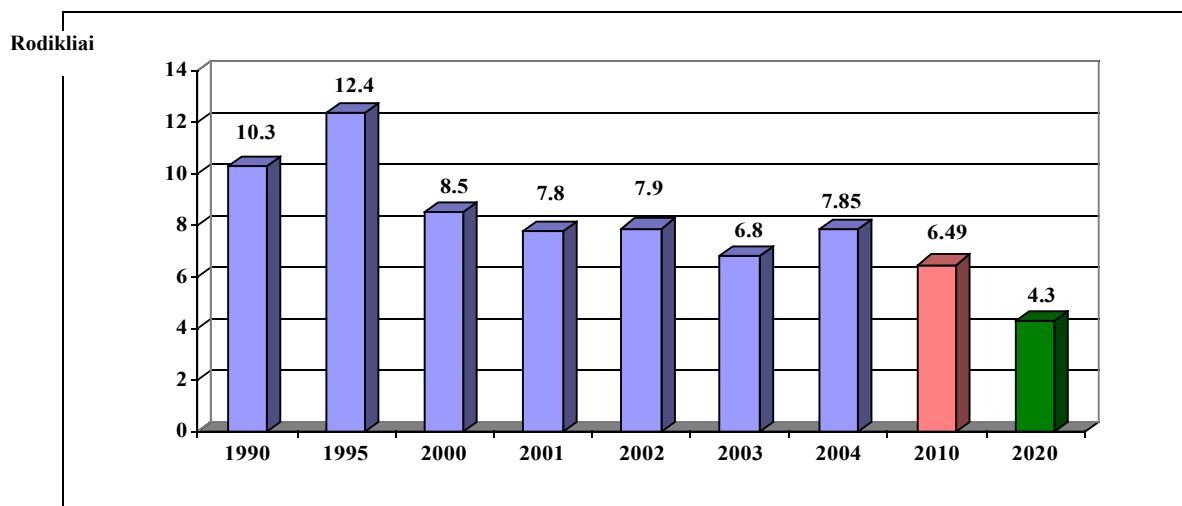
4.4 pav. Lietuvos gyventojų vidutinės gyvenimo trukmės dinamika 1990 – 2004 m., Lietuvos sveikatos programos siekinys iki 2010 m., Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos siekinys iki 2020 m.

Lietuvos sveikatos programoje numatyta Lietuvos gyventojų vidutinę gyvenimo trukmę iki 2010 m. prailginti iki 73 metų, o ilgalaikis (iki 2020 metų) strateginis siekinys – prailginti vidutinę gyvenimo trukmę iki 78,8 metų. Atsižvelgiant į tai, kad nuo 2000 metų vidutinė gyvenimo trukmė Lietuvoje ne tik nebedidėja, bet net šiek tiek sumažėjo (4.4 pav.), įgyvendinti šį ilgalaikį tikslą yra ne tik labai svarbus, bet ir sudėtingas uždavinys, reikalaujantis sutelktų valstybinių institucijų ir visuomenės pastangų.

Pastaraisiais metais Lietuvoje stebimas vėl išaugęs neigiamas natūralus gyventojų prieaugis. Jei nuo 1995 iki 2000 metų neigiamas natūralus gyventojų prieaugis sudarė apie 0,1 proc., tai pastaraisiais metais jis išaugo iki minus 0,3 proc., o 2004 metais sudarė minus 0,32 procento, kas atitinka apie 10.000 gyventojų natūralų kasmetinį gyventojų sumažėjimą Lietuvoje. Šis užsitęsęs natūralaus gyventojų skaičiaus mažėjimo periodas, nesiėmus skubių papildomų gimstamumą skatinančių socialinių ir ekonominių priemonių, sukels rimtų ilgalaikių demografinių neigiamų padarinių.

Tokių tendencijų kontekste itin svarbus rodiklis yra kūdikių iki vienerių metų mirtingumas, kaip vienas svarbiausių visuomenės sveikatos rodiklių, parodantis šalies socialinio ir ekonominio išsivystymo lygį. Pagal šį rodiklį situacija Lietuvoje nuo 1990 metų yra labai pagerėjusi (4.5 pav.).

Šis rodiklis Lietuvoje 2003 m. (6,8 tūkstančiui gyvų gimusių) buvo net šiek tiek geresnis, nei naujų Europos Sąjungos šalių (6,9), nors gerokai viršijo Europos Sąjungos šalių senbuvių rodiklį (4,3). Deja, 2004 m. kūdikių mirtingumas Lietuvoje labai padidėjo (1000 gyvų gimusių - 7,85) ir tai yra vienas iš didžiausių susirūpinimą keliančių faktų.

4.5 pav. Naujagimių iki vienerių metų mirtingumo iš 1000 gimusių atitinkamais metais dinamika Lietuvoje 1990 – 2004 m., Lietuvos sveikatos programos siekinys iki 2010 m., Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos siekinys iki 2020 m.

Lietuvos sveikatos programoje numatyta naujagimių mirtingumą iki 2010 m. sumažinti iki 6,5, o ilgalaikis (iki 2020 metų) strateginis siekinys – iki 4,5 tūkstančiui gyvų gimusių. Atsižvelgiant į tai, kad nuo 2001 metų kūdikių mirtingumas nebemažėja, tai bus nelengvai išsprendžiamas uždavinys.

Pagal pagrindinių mirties priežasčių struktūrą Lietuvos gyventojų mirties priežastys nesiskiria nuo Europos Sąjungos šalių (Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas, 2004 m.), tai yra pirmą vietą tarp mirties priežasčių užima kraujotakos sistemos ligos (54,4 proc.), antrą – piktybiniai navikai (19,1 proc.), trečią – išorinės mirties priežastys (12,8 proc.), ketvirtą - kvėpavimo sistemos ligos (4,0 proc.). Tačiau Europos Sąjungos mirčių struktūroje mažesnę proporciją sudaro kraujotakos sistemos ligų sukeltos mirtys, didesnę – piktybinių navikų sukeltos mirtys. Ypač didelis skirtumas stebimas lyginant išorinių priežasčių sukeltas mirtis. Lietuvoje tokių mirčių registruojama 2 kartus dažniau nei kitose Europos Sąjungos šalyse. Tačiau Lietuvoje, kaip ir kitose naujosiose Europos Sąjungos šalyse, kvėpavimo sistemos ligų sukeltų mirčių yra dvigubai mažiau nei Europos Sąjungos šalyse senbuovėse.

Lietuvoje stebimi gyvenimo pokyčiai lemia lėtinių neinfekcinių ligų vystymąsi. Didėja rūkančių, vartojančių alkoholi, narkotines medžiagas gyventojų skaičius. Ypač neramina šių gyvenimo pokyčių tendencijos vaikų ir jaunimo tarpe. Didėja turinčių viršsvorį vyrų ir moterų procentas.

Siekiant trumpalaikių Lietuvos NDVS tikslų, yra parengta Europos Sąjungos nuostatas didžia dalimi atitinkanti visuomenės sveikatos priežiūros teisinė bazė. Rengiamas naujas Lietuvos nacionalinės visuomenės sveikatos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių plano projektas. Ruošiamasi reformuoti visuomenės sveikatos sistemą, priartinant ją prie bendruomenės bei plėtojant galimybes greitai reaguoti į sveikatai iškylančias grėsmes. Siekiama sukurti bendrą asmens sveikatos ir visuomenės sveikatos paslaugų teikimo modelį, nukreipiant jį į pirminę sveikatos priežiūrą.

Saugant gyventojų sveikatą nuo kenksmingų aplinkos veiksnių, įgyvendinama tęstinė Nacionalinė aplinkos sveikatinimo veiksnių 2003 – 2006 metų programa (Žin., 2003, Nr. 8-288, 2004, Nr. 46-1516). Užtikrinant žmonių sveikatos apsaugą nuo žalingo aplinkos poveikio, parengti sveikatos apsaugos ministro įsakymai „Dėl poveikio visuomenės sveikatai vertinimo metodinių nurodymų patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 106-3947), „Dėl Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatyme nenumatytų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo atvejų ir vertinimo atlikimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 109-4091). Siekiant sumažinti cheminių medžiagų ir preparatų neigiamą įtaką aplinkai ir sveikatai, parengti teisės aktai: sveikatos apsaugos ministro įsakymai „Dėl cheminių medžiagų ir preparatų toksiškumo ir kitų poveikių sveikatai tyrimo metodų patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 70-2472), „Dėl cheminių medžiagų ir preparatų fizikinių cheminių savybių tyrimo metodų patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 86-3153), Lietuvos higienos norma HN 60:2004 „Pavojingų cheminių medžiagų didžiausios leidžiamos koncentracijos dirvožemyje“ (Žin., 2004, Nr. 41-1357), „Dėl Lietuvos higienos normos HN 97:2004 „Pesticidų (augalų apsaugos produktų) veikliųjų medžiagų didžiausios leidžiamos koncentracijos aplinkoje“ patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr.94-3442), bendras aplinkos, sveikatos apsaugos ir ūkio ministrų įsakymas „Dėl pranešimų apie tiekiamas į rinką naujas chemines medžiagas tvarkos ir cheminių medžiagų rizikos žmonių sveikatai ir aplinkai vertinimo tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 36-1199). Bendradarbiaujant su Aplinkos ministerija, parengtas Triukšmo valdymo įstatymas (Žin., 2004, Nr. 164-5971).

2004-aisiais – vaikų sveikatos metais – ypatingas dėmesys buvo skiriamas vaikų ir jaunimo sveikatai išsaugoti ir stiprinti. Visose šalies mokyklose atkurti sveikatos kabinetai, pradėta rengti Visuomenės sveikatos priežiūros mokyklose programa. Plečiamas naujagimiams palankių ligoninių tinklas, vaikų reabilitacijos ir sanatorinio gydymo paslaugos. 2004 m. pradėta vykdyti kūdikių ir vaikų iki 5 metų vakcinacija nuo *Haemophilus influenzae B* tipo infekcijos, plečiamos vaikų vakcinacijos apimtys kombinuotomis vakcinomis. Toliau plėtojamas Sveikatą stiprinančių mokyklų tinklas.

4.4. Švietimas ir mokslas

Švietimas ir mokslas į nepriklausomos Lietuvos valstybės gyvenimo pertvarką atėjo kaip viena labiausiai permainingai subrandinta ir pasiruošusi visuomenės gyvenimo sritis, todėl ataskaitiniame laikotarpyje vyko tolesnė jos kaita, realizuojanti anksčiau priimtas strategines švietimo ir mokslo pertvarkos kryptis.

Realizuojant trumpalaikius Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos tikslus ir tęsiant švietimo pertvarkos ilgalaikio projektavimo tradiciją, Lietuvos Respublikos Seimas 2003 m. patvirtino Valstybinę švietimo strategiją 2003 – 2012 metams, kurioje svarbi vieta skiriama švietimui darnaus vystymosi reikmėms.

Vykdamas švietimo ir mokslo sistemos reformą, pertvarkytas bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinys, įvykdyta egzaminų ir stojimo į aukštąsias mokyklas reforma, sukurtas kolegijų tinklas, patikslinta universitetų ir mokslo institutų sistema, leidžianti veiksmingiau panaudoti šalies mokslo potencialą. Priešmokyklinio ugdymo, bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų finansavimas pradėtas grįsti kiekvieno mokinio ugdymui reikalingų lėšų kiekiu (vadinamas "mokinio krepšelis").

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2003 m. patvirtino Ilgalaikę mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros strategiją, kurioje numatytos priemonės plėtoti mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą, mokslo ir verslo integraciją, inovacinius procesus. Patvirtinta ir nauja „Mokslinių tyrimų projektų prioritetinėse mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (MTEP) kryptyse finansavimo tvarka“, pagal kurią prioritetinių Lietuvos MTEP krypčių finansavimui skiriama po 4 mln. Lt kasmet.

Iš visų švietimo plačiaja prasme grandžių iki šiol labiausiai problemiškoje situacijoje yra paliktas mokslas, nes universitetų darbuotojų pedagoginiai krūviai yra tokie dideli, o materialinė bazė tokia silpna, kad produktyviai dirbančių mokslininkų universitetuose yra nedaug. Moksliniams tyrimams, vykdomiems mokslo institutuose, kasmet skiriama vis mažesnė valstybės biudžeto lėšų dalis ir mokslo institutų ateitis iki šiol aiškiai neapibrėžta.

Rimčiausia kliūtis Lietuvos mokslo integracijai į tarptautinę ir visų pirma ES mokslo erdvę ir toliau lieka silpna mokslinių tyrimų materialinė bazė. Didžiuma universitetų ir mokslo tyrimų institutų bazinės įrangos yra moraliai ir fiziškai pasenusi, todėl jauni gabūs mokslininkai, nematydami perspektyvų Lietuvoje, išvyksta į užsienį. Rengiant naująjį (2007 - 2013 m.) Lietuvos bendrąjį programavimo dokumentą ir skirstant ES struktūrinių fondų lėšas, būtina tinkamą dėmesį skirti bazinės mokslinių tyrimų įrangos modernizavimui ir infrastruktūros plėtrai.

Patvirtinta nauja Pedagogų rengimo koncepcija, dedanti pagrindus kompleksiniam pedagogų rengimui, orientuotam į šiuolaikines kompetencijas, Lietuvos ir Europos Sąjungos darbo rinkos ir švietimo sistemos poreikius. Parengti kvalifikaciniai reikalavimai pedagogams ir psichologams,

mokytojų ir mokyklų vadovų atestacijos nuostatai bei vertinimo kriterijai. Parengti ir patvirtinti 3 nacionaliniai ES struktūrinių fondų projektai „Švietimo centrų infrastruktūros plėtra“, „Mokytojų kvalifikacijos tobulinimo pertvarka“, „Pedagogų rengimo tobulinimas“.

Lietuvos Respublikos Vyriausybei 2003 m. patvirtinus mokslo ir technologijų parkų plėtros koncepciją ir pavyzdinius įstatus, buvo įsteigti ir jau veikia 6 mokslo ir technologijų parkai (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje ir Šiauliuose). 2005 m. bus įsteigtas žemės ūkio mokslų krypties mokslo ir technologijų parkas.

Atsižvelgiant į šalies poreikį skatinti aukštosiomis technologijomis pagrįstą gamybą, patvirtinta Aukštųjų technologijų plėtros programa, pagal kurią konkurso būdu remiamos mokslo ir studijų institucijos, atliekančios mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros darbus pagal verslo įmonių užsakymus. Pradėta finansiškai remti ūkio subjektus, kurie atlieka mokslinius tyrimus ir pritaiko jų rezultatus ūkinėje veikloje.

Reformuojama švietimo būklės rodiklių sistema, sukurta kolegijų veiklos kokybės vertinimo tvarka ir metodika, vykdomas kolegijų, veikiančių pagal laikinąjį statutą, veiklos vertinimas. 2003 – 2004 m. tarptautiniai ekspertai atliko institucinį universitetų vertinimą.

Nuolat vykdomas studijų programų vertinimas: 2002 – 2003 m. atliktas išorinis 91 studijų programos vertinimas, iš jų – 47 studijų programas vertino užsienio ekspertai. 2004 m. įvertintos 57 studijų programos, o užsienio ekspertai pradėjo vertinti 94 studijų programas.

Vidutinės trukmės priemonėmis siekiama įvykdyti sudėtingą ne tik švietimo sistemos pertvarkos, bet ir socialines pasekmes turėsiantį uždavinį – įvykdyti švietimo įstaigų tinklo reformą. Jis vykdomas remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinta programa, mokyklų steigimo, reorganizavimo, likvidavimo ir pertvarkymo kriterijais, savivaldybių tarybų patvirtintais mokyklų tinklo pertvarkos planais. Parengtos metodinės mokyklų tinklo pertvarkymo rekomendacijos, organizuojami seminarai savivaldybių darbuotojams, mokinius į mokyklas vežioja daugiau nei 220 geltonųjų autobusų.

Mokyklose daugėja kompiuterių: 2004 m. pabaigoje 80 proc. mokyklų galėjo naudotis internetu, 9-12 klasėse vienas kompiuteris teko 6 mokiniams, o 5-12 klasėse – 15 mokinių. Palyginimui galima pasakyti, kad 2005 m. pradžioje 91,7 proc. Lietuvos įmonių naudojami kompiuteriais, o internetu – 85 proc.

Nuosekliai plėtojamas Lietuvos mokslo ir studijų kompiuterių tinklas LITNET, gerinama jau prijungtų prie LITNET institucijų ryšio kokybė (daugiausia naudojant optinį ryšį), užtikrinamas ryšio saugumas, prie LITNET jungiamos vidurinės mokyklos (vien per 2004 m. prijungta per 650 švietimo įstaigų). Parengtas projektas „Kaimiškųjų vietovių plačiajuostis informacinių technologijų tinklas (RAIN)“. Šis projektas leis suteikti plačiajuostį ryšį visoms kaimiškosioms mokykloms. Palyginti su 2000 m., Lietuvoje 4 kartus padidintas ES akademinio kompiuterių tinklo ir interneto

vartotojų skaičius.

Moksliniai tyrimai, skirti žmogaus gyvenimo kokybei užtikrinti: ekosistemų ir klimato pokyčių moksliniai tyrimai, patvirtinti vienu Lietuvos mokslo prioritetų. Šiuos tyrimus konkursiniu būdu remia Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas (VMSF). Prioritetine MTEP kryptimi taip pat yra įvardinti „moksliniai tyrimai, skirti žinių visuomenei kurti: piliečiai ir valdymas“. Šių ir kitų su darniuoju vystymusi susijusių tyrimų plėtra bus detalizuojama 2006 m.

Ugdymo darnaus vystymosi reikmėms priemonė yra viena svarbiausių siekiant ilgalaikių tikslų. Šios srities kompetencijos – žinios, gebėjimai ir nuostatos integruojamos įvairių dalykų programose: gamtos mokslų dalykų (biologija, chemija, fizika), geografijos, pilietiškumo pagrindų, etikos ir kituose. Rengiamos integruojamųjų programų gairės bus siejamos su Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų pradiniam, pagrindiniam ir viduriniam ugdymui atnaujinimu 2007 – 2008 m.

Pradėta rengti Bendrojo ugdymo turinio formavimo, vertinimo, atnaujinimo bei diegimo strategija ir priemonių planas. Rengiant šią strategiją ir įgyvendinant jos priemonių planą, bus remiamasi darnaus vystymosi principais ir siekiais.

Didinamas mokymosi ir studijų formų lankstumas, išplėtotą Lietuvos nuotolinio mokymo tinklą dabar sudaro 3 vaizdo konferencijų studijos, 7 vaizdo konferencijų mini studijos, 2 regioniniai nuotolinio mokymosi centrai, 18 nuotolinio mokymosi klasių, 6 nuotolinio mokymosi internetinės klasės, 340 kompiuterizuotų darbo vietų, profesionalios filmavimo ir montavimo studijos. Iš viso nuotolinio mokymo tinklo narių virtualiose mokymosi aplinkose 2004 metais užregistruota daugiau kaip 24 tūkst. nuotoliniu būdu besimokančių klausytojų.

Lietuva jau 2003 metais pasiekė Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje iškeltą tikslą, kad 60 proc. Lietuvos jaunuolių įgytų kokybišką aukštąjį išsilavinimą, nes tais metais tęsė mokslus universitetuose 48,6 proc. ir kolegijose – 20,2 proc. jaunuolių. Iš viso 68,8 procento. ES šalyse šis rodiklis yra apie 45 proc.

2003 m. patvirtintos bendrojo ugdymo turinį reglamentuojančios Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai priešmokykliniam, pradiniam ir pagrindiniam ugdymui teigia, kad „kiekvieno mokytojo ir visos mokyklos uždavinys yra ugdyti mokinių nuostatas tausoti gamtinę ir kultūrinę aplinką, jos įvairovę, nusiteikimą pasirinkti darnaus vystymosi principus atitinkantį gyvenimo būdą“.

Lietuvos tarptautinį indėlį švietimo darniajam vystymuisi srityje gerai iliustruoja tai, kad Lietuva ir Švedija vadovauja Darbotvarkės Baltija 21 švietimo sektoriui ir kad atlikus didelį parengiamąjį darbą, būtent Vilniuje (2005 m. kovo 17-18 d.), buvo priimta Jungtinių Tautų Europos ekonominės komisijos darnaus vystymosi švietimo strategija ir jos įgyvendinimo Vilniaus planas. Šie dokumentai nulems ir Lietuvos, ir daugelio pasaulio šalių švietimo raidos kryptį per visą pasaulyje paskelbtą darnaus vystymosi švietimo dešimtmetį.

4.5. Kultūros savitumo išsaugojimas

Lietuvai tapus pilnateise ES nare, kultūros savitumo išsaugojimo problema tapo aktualesnė ir patirianti naujų iššūkių, susijusių tiek su ES nuostata patikėti šiuos klausimus nacionalinei jurisdikcijai ir veiklai, tiek su dalies visuomenės indiferentiška nuostata keliant ir sprendžiant kultūros savitumo išsaugojimo problemas.

Per ataskaitinį laikotarpį visuomenės ir valdžios institucijų susirūpinimas kultūros savitumo išsaugojimu ir nuolat išskylantis kultūros paveldo institucijų veiklos nepakankamas rezultatyvumas 2004 metais paskatino Lietuvos Respublikos Seimą priimti naują Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymą (toliau - Įstatymas), numatantį Lietuvos paveldosaugos sistemos pertvarką ir kultūros paveldo apsaugos geresnį susiejimą su Nacionalinėje darnaus vystymo strategijoje apibrėžtais tikslais ir apibūdintomis priemonėmis. Įstatymo priėmimas ir jame numatytų įstatymą lydinčių teisės aktų rengimas (daugiau nei 50 teisės aktų), sudarys sąlygas adekvačiau reaguoti į naujuosius kultūros paveldo savitumo išsaugojimo aspektus. Parengti ir rengiami teisės aktai sudaro prielaidas Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje iškeltiems trumpalaikiams uždaviniams ir jų įgyvendinimui būtinoms priemonėms realizuoti. Priimtas Įstatymas sudarė galimybes atlikti kultūros paveldo apsaugos institucijų reformas, tobulinti kultūros paveldo vertybių apskaitą, glaudžiau sutelkti kultūros paveldo apsaugos ir tvarkymo specialistų pastangas kryptingai kultūros paveldo išsaugojimo veiklai.

Siekiant svarbiausio vidutinės trukmės tikslo – atgaivinti kultūros paveldą, sustiprinti tiesioginę valstybės institucijų ir visuomenės atsakomybę už kultūros paveldo išsaugojimą - paveldosaugos ekspertų ir specialistų pastangų dėka kultūros paveldo apsaugos dalis tapo Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano sudėtine dalimi ir nuostata ją privalomai rengti perkelta į apskričių bei savivaldybių teritorijų bendruosius planus. Tai sudaro sąlygas jau projektavimo stadijoje aktyviau dalyvauti visuomenei bei kvalifikuotai spręsti regionų savitumo išsaugojimo ir puoselėjimo problemas.

Kokybiškai nauju žingsniu reikia laikyti pagal naująjį Įstatymą, parengtas privačios nuosavybės prieinamų visuomenei lankyti saugomų nekilnojamojo kultūros paveldo objektų tvarkomųjų paveldosaugos darbų išlaidų kompensavimo taisyklės, taip pat įsigaliojusias taisyklės, pagal kurias paveldo objektų valdytojams skaičiuojamos ir išmokamos kompensacijos už veiklos apribojimus, taip pat tokių objektų užkonservavimo išlaidų kompensavimo taisyklės. Šios taisyklės padės operatyviau gerinti saugomų kultūros paveldo objektų būklę, skatinti privačių lėšų investavimą ir vietos bendruomenės bei verslo struktūrų dalyvavimą saugant nekilnojamąjį kultūros paveldą.

Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos kasmet rengia ir vykdo kultūros paveldosaugos programas, pagal kurias, bendradarbiaujant su savivaldybėmis, įgyvendinamos regionų plėtros programos, tvarkomi kultūros paveldo objektai bei padedama savivaldybėms rengti

projektinius pasiūlymus ES struktūrinių fondų paramai gauti. Tenka pažymėti, kad šių programų įgyvendinimui skiriamų valstybės biudžeto lėšų kiekis didėja žymiai lėčiau, negu kasmet auga valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamų dalis.

Kultūros paveldo apskaitai pagerinti įsteigtas Kultūros vertybių registras, į kurį bus perkeltos ir toliau registruojamos nekilnojamosios ir kilnojamosios kultūros vertybės. Naujoji sistema sudarys galimybę analizuoti ir vertinti visas iki šiol užfiksuotas ir naujai išaiškinamas Lietuvos kultūros vertybes. Vieninga kultūros vertybių apskaitos sistema, apimanti visas kultūros paveldo rūšis, sudarys teisinės kultūros vertybių apsaugos sąlygas.

Įgyvendinant naująją Įstatymą, sukurtos naujos nekilnojamojo kultūros paveldo stebėsenos taisyklės, pagal kurias nuolat vykdomas iki šiol buvęs gana formalus kultūros vertybių apsaugos monitoringas turės tapti neatsiejama kultūros paveldo apsaugos dalimi.

Ilgalaikiai kultūrinio savitumo išsaugojimo tikslai apima Lietuvos ir jos etninių regionų kultūros tapatumo išsaugojimą, tęstinumą, sklaidą ir konkurencingumą šiuolaikinėje pasaulio kultūrų terpėje, išsaugoti lietuvių kalbą, etninę ir regioninę kultūrą, istorinį kultūros paveldą, Lietuvos tautinių bendrijų kultūrinius savitumus. Šiems tikslams įgyvendinti pasitelkiamos daugelio žinybų ir institucijų pastangos. Pavyzdžiui, etninės kultūros puoselėjimo ilgalaikės programos vykdomos pagal Vyriausybės patvirtintą valstybinę programą. Iki šiol, deja, tik trečdalis savivaldybių yra parengusios etninės kultūros plėtros programas. Specifinėms etninės kultūros plėtros programų priemonėms kasmet buvo skirta daugiau nei po 1 mln. Lt.

Visuomenės švietimas kultūros savitumo išsaugojimo srityje vykdomas kaupiant, saugant, sisteminant ir skleidžiant žinias apie kultūros paveldą ir jo apsaugą. Visuomenėje jau plačiai žinoma Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos 10 metų vykdoma Europos tarybos programa – Europos paveldo dienos - tarptautinis kultūros paveldo aktualizavimui skirtas renginys, supažindinantis su juo visuomenę. Šios programos pagrindu rengiami edukaciniai projektai, sukuriama dokumentiniai filmai, išleidžiama kultūros paveldo apsaugai skirtų leidinių, vyksta dalykiškas bendradarbiavimas su žiniasklaidos priemonėmis.

Lietuvos kultūros paveldą pasaulyje pakankamai gerai pristato trys istoriniai kultūros paveldo objektai, įrašyti į UNESCO Pasaulio paveldo objektų sąrašą. Tai Vilniaus Senamiestis, Kuršių nerija ir Valstybinis Kernavės kultūrinis rezervatas. Tenka apgailestauti, kad iki šiol Lietuvos Respublikos įstatymuose nenumatytos specialiosios sąlygos, reglamentuojančios Pasaulio paveldo sąrašė esančių objektų apsaugą, naudojimą bei tvarkymą. Pasaulio nematerialiojo paveldo sąrašė taip pat įrašyta Lietuvos kryždirbystė ir Baltijos šalių dainų švenčių tradicija.

Pabrėžtina, kad ilgalaikiai kultūros savitumo išsaugojimo tikslai, uždaviniai ir priemonės apima ne tik Kultūros ministerijos veiklos sferas bei kompetenciją. Pavyzdžiui, lietuvių kalbos išsaugojimo ir tęstinumo problemos priklausytų daugiau Švietimo ir mokslo ministerijos

jurisdikcijai, nors jomis daug metų rūpinasi Valstybinė kalbos inspekcija. Lietuvos tautinių bendrijų, užsienio lietuvių bendruomenių gyvenimo problemas nagrinėja Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas. Taip pat ne vien Kultūros ministerijos pareiga remti besikuriančias kaimo bendruomenes, kurios pasiryžusios išsaugoti tradicinę gyvenseną ir sugebėtų ateities kartoms perduoti nacionalinėmis kultūros vertybėmis pagrįstą Lietuvos kaimo materialinį ir dvasinį paveldą.

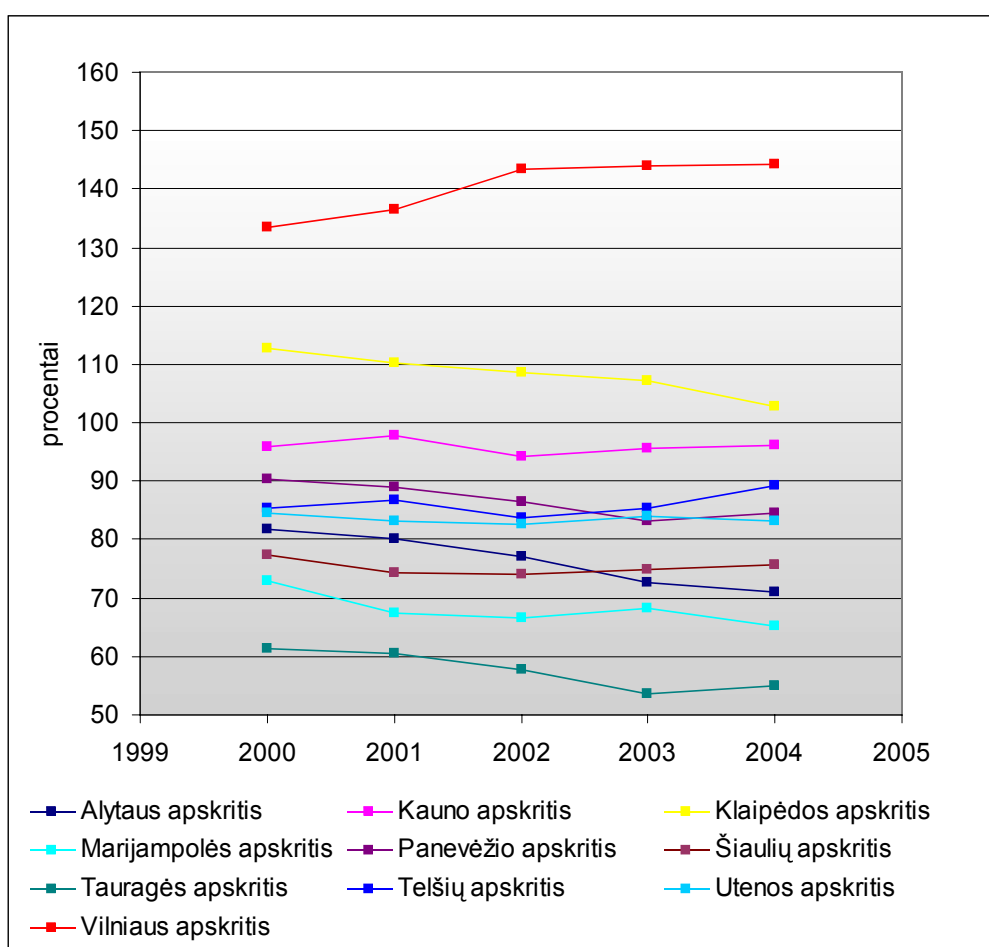
Darytina išvada, kad ateityje daugiau dėmesio reikėtų skirti probleminei ir tarpsektorinei analizei, kuriomis daugiausiai ir yra grindžiamos Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos bei horizontalių bendradarbiavimo ryšių tarp atsakingų už šias kultūros sritis institucijų stiprinimui.

Kita problema, susijusi su kultūros savitumo išsaugojimu, yra vangiai plėtojamas bendradarbiavimas tarp atskirų ministerijų ir neišbaigtas kompetencijų pasiskirstymas. Iki šiol neatsakytas klausimas ar Aplinkos, ar Kultūros ministerijai pirmiausiai turėtų rūpėti strateginiai kultūrinio kraštovaizdžio objektų, pavyzdžiui, parkų apsaugos ir tvarkymo klausimai. Matyt, Nacionalinės darnaus vystymo komisijos lygmenyje reikėtų aptarti tarpsektorine veikla grindžiamą Nacionalinės darnaus vystymo strategijos skyrių veiklos koordinavimą.

5. REGIONŲ VYSTYMASIS

Regionų ekonominio vystymosi lygį ir tempus charakterizuoja BVP augimas. 2000 - 2004 metais vidutinis BVP dydis vienam gyventojui išaugo 40 proc., o per paskutiniuosius dvejus metus – 18,2 proc.

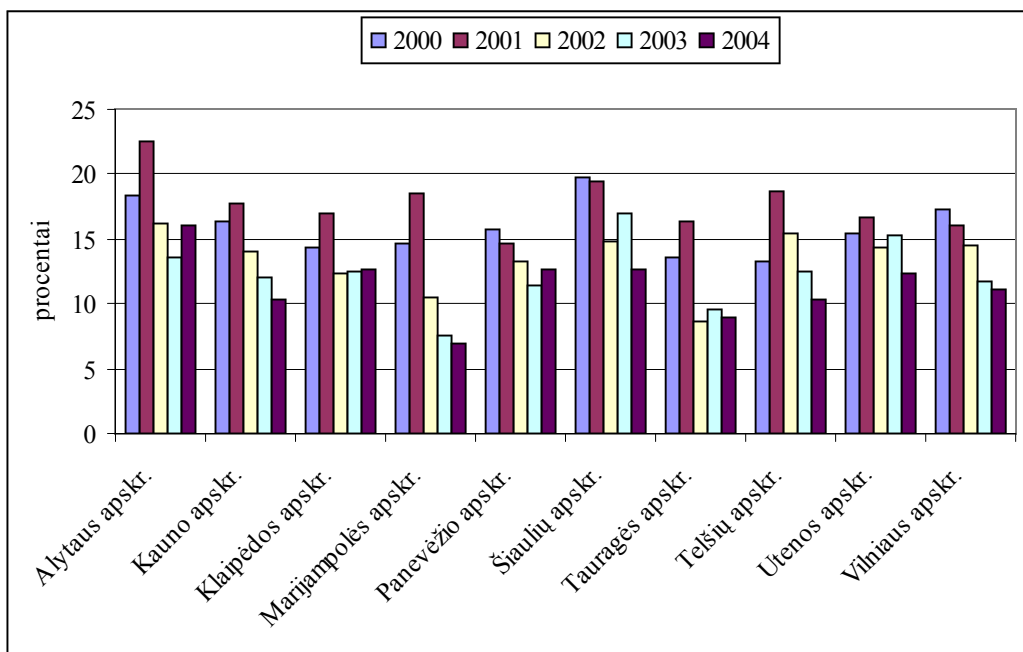
Bendrojo vidaus produkto ir jo dydžio, tenkančio vienam gyventojui, augimo tempai yra nevienodi ir atotrūkis tarp pirmaujančių apskričių (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Telšių) ir kitų apskričių, kurios įvardinamos kaip probleminės (Tauragės, Alytaus, Marijampolės, Utenos) didėja. Mažėja šių apskričių, taip pat Panevėžio ir Klaipėdos apskričių BVP vienam gyventojui dalis procentais, palyginti su šalies vidurkiu. Regioninės politikos vykdymo požiūriu tai neigiamas reiškinys (5.1 pav.).

5.1 pav. BVP vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu, proc.

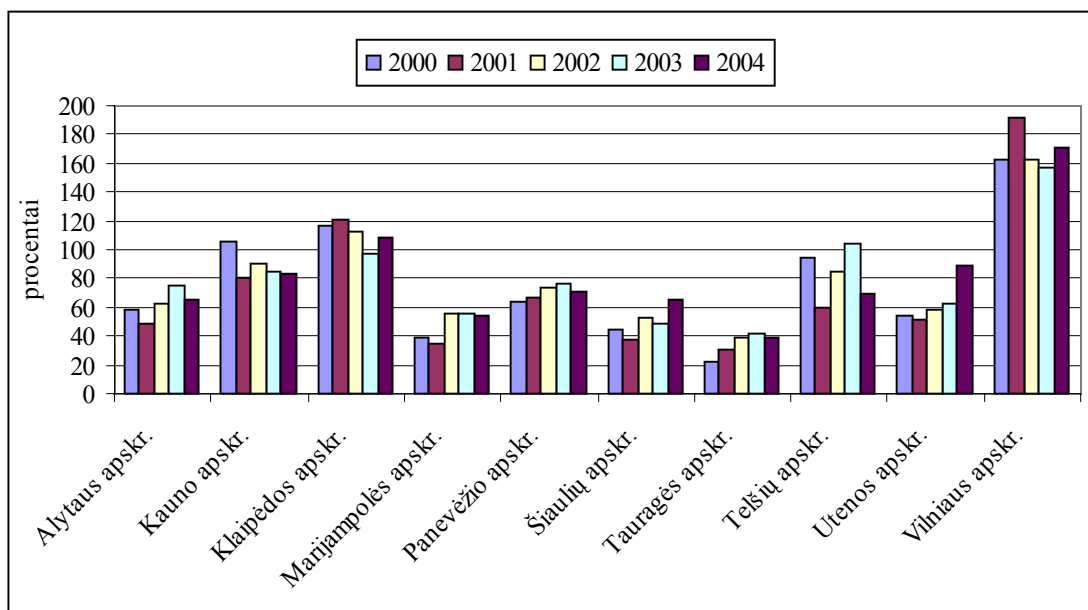
Gyventojų nedarbo lygis respublikoje mažėja. 2000 - 2004 metais jis sumažėjo nuo 16,4 iki 11,4 procentų, o per pastaruosius dvejus metus sumažėjo 2,4 procentais. Didžiausias nedarbo lygis (16 proc.) yra Alytaus apskrityje. Mažėja nedarbo lygis Kauno, Marijampolės, Tauragės ir Vilniaus apskrityse, o Marijampolės apskrityje jis yra mažiausias Lietuvoje (6,9 proc.). Pastoviai didesnis už

respublikos vidurkį nedarbo lygis yra Šiaulių ir Utenos apskrityse, nors pastaraisiais metais pastebima nedarbo lygio mažėjimo tendencija (5.2 pav.). Nors nedarbo lygis nuo 2001 metų mažėja, tačiau nedarbo lygio skirtumai tarp atskirų apskričių didėja.

5.2 pav. Nedarbo lygis apskrityse, proc.

Visose apskrityse didėja parduotos pramonės produkcijos dalis ir materialinės investicijos, tenkančios vienam gyventojui. Per 2000 - 2004 metus materialinės investicijos respublikoje išaugo vidutiniškai 64,9 proc. (5.3 pav.), tuo pačiu auga materialinės investicijos beveik visose apskrityse.

5.3 pav. Materialinių investicijų, tenkančių vienam gyventojui, palyginimas su šalies vidurkiu, proc.

Tačiau atskirose apskrityse materialinių investicijų, tenkančių vienam gyventojui, augimo tempai ir pobūdis yra skirtingi. Palyginti su respublikos vidurkiu, pastaraisiais metais didėja materialinės investicijos Vilniaus, Klaipėdos, Šiaulių ir Utenos apskrityse, nors paskutiniųjų dvejų metų lygis dar nesiekia respublikos vidurkio. Mažėja materialinių investicijų lygis palyginti su respublikos vidurkiu Alytaus, Panevėžio, Tauragės ir Telšių apskrityse. Materialinių investicijų, tenkančių vienam gyventojui, skirtumai tarp atskirų apskričių beveik nemažėja.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė, įgyvendindama Valstybės ilgalaikės raidos strategijos nuostatas, patvirtino Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategiją. Šioje strategijoje išryškinti BVP, gyventojų pajamų ir nedarbo lygio netolygumai, atlikta regionų vystymosi analizė, nustatyti probleminiai regionai ir jų vystymosi uždaviniai bei įgyvendinimo priemonės.

Nuo 1995 metų savivaldybių gausėja. Dabar Lietuvoje yra 60 savivaldybių. Didžiausia yra Vilniaus miesto savivaldybė (per 550 tūkst. gyventojų), mažiausia – Neringos savivaldybė (2,4 tūkst. gyventojų). Vidutinis šalies savivaldybės dydis – 60 tūkst. gyventojų. Dominuoja savivaldybės, kuriose yra nuo 20 iki 40 tūkst. gyventojų. Lietuvos savivaldybės, palyginti su analogiškais municipalinio tipo administraciniais vienetais kitose artimose Lietuvai Europos valstybėse, yra didesnės. Kai kurios vietos gyventojų bendruomenės aktyviai reiškia iniciatyvą steigti savivaldybes savo gyvenamojoje teritorijoje. Iki 2004 metų įsteigtos 6 naujos savivaldybės, tačiau tolesnis savivaldybių steigimas sustojo.

Būtina skatinti bendruomenių atstovų dalyvavimą priimant savivaldybių sprendimus. Jau sudarytos teisinės sąlygos bendruomenių atstovams aktyviai dalyvauti priimant savivaldybių sprendimus, tačiau kol kas bendruomenių lyderiai dar retai imasi iniciatyvos realizuoti savo teises.

Vykdamas Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų sistemos tobulinimo koncepcijos įgyvendinimo veiksmų planą, parengta „Naujų savivaldybių steigimo ekonominio pagrindimo metodika“, kurioje nurodomi kriterijai, į kuriuos atsižvelgiama vertinant naujos savivaldybės ekonominį pasirengimą, taip pat jos steigimo sąlygas ir kitus ekonominius veiksnius, kurių pagrindu apskaičiuojamos naujos savivaldybės steigimo sąnaudos.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintoje Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategijoje numatyta socialinę sanglaudą šalyje didinti vystant 5 regioninius centrus – Alytų, Marijampolę, Tauragę, Telšius ir Uteną. Šių regioninių centrų spartesnis vystymasis turėtų sudaryti prielaidas aplink šiuos centrus esančių žemo gyvenimo lygio teritorijų socialinėms problemoms spręsti.

Vykdamas trumpalaikių tikslų įgyvendinimo uždavinius, 2002 - 2003 m. pradėti rengti apskričių teritorijų bendrieji planai, tarp jų ir tų apskričių, kurių teritorijos Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajame plane įvardintos kaip kompleksiniai probleminiai arealai. Į šiuos arealus patenka

Alytaus, Marijampolės, Tauragės, Telšių ir Utenos apskričių teritorijos. 2005 metais rengiamos apskričių teritorijų vystymo koncepcijos, kurių vienas iš pagrindinių tikslų – nustatyti teritorijų darnaus naudojimo, tvarkymo ir apsaugos prioritetus, o kitoje darbo stadijoje pateikti konkrečius sprendinius visais teritorijų vystymosi aspektais. Darbai 2006 metais, kaip numatyta Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime, nebus užbaigti dėl nepakankamo finansavimo ir dėl bendrųjų planų rengimo taisyklėse numatytų nereikalingų, brangiai kainuojančių ir ilgai trunkančių procedūrų. Be to, planuojant ir finansuojant apskričių teritorijų generalinių planų rengimą, yra problemų. Dėl nesutvarkyto finansavimo daugiau kaip metai nerengiami pradėti Utenos, Telšių ir Tauragės apskričių teritorijų bendrieji planai, sustabdytas Alytaus apskrities teritorijos bendrojo plano rengimas.

Vidaus reikalų ministerija, vykdydama Lietuvos Respublikos regionų plėtros programą ir jos įgyvendinimo 2003 - 2005 metų priemones, 2003 - 2004 metais suteikė finansinę paramą 145 apskričių viršininkų ir savivaldybių administracijų projektinių paraiškų ES struktūrinių fondų paramai gauti parengimui. Tačiau šio proceso pagrindinis rezultatas buvo ne parengtų projektinių paraiškų skaičius, bet tai, jog apskričių viršininkų ir savivaldybių administracijos aktyviai įsitraukė į šį procesą ir pasirengė pirmiesiems kvietimams teikti paraiškas bei patobulino savo gebėjimus projektinės dokumentacijos rengime. Apibendrinant jau žinomus projektų atrankos komitetų posėdžių rezultatus, galima teigti, jog dauguma projektinių paraiškų, kurių rengimui buvo suteikta minėta finansinė parama ir kurios buvo pateiktos įgyvendinančioms institucijoms, yra parengtos kvalifikuotai, ir absoliuti dauguma jų rekomenduotos finansuoti.

6. PAGRINDINIAI PASIEKIMAI IR PROBLEMOS

Sektorius	Pagrindiniai pasiekimai	Pagrindinės problemos
<p>2. Aplinkos kokybė:</p> <p>2.1. Oras</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Per pirmąjį dešimtmetį po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo išmetamų į orą teršiančių medžiagų kiekis sumažėjo apie tris kartus ir, nežiūrint pastarųjų metų spartaus Lietuvos ūkio augimo, pagrindinių teršalų išmetimai į orą beveik nedidėja arba didėja nepalyginti lėčiau nei gamyba. • Per analizuojamą strategijos įgyvendinimo laikotarpį (2003-2004 metai) šalies BVP išaugus 18,2 proc., bendras išmetamų į orą teršalų kiekis padidėjo tik 5,1 proc., tai yra augo 3,5 karto lėčiau nei Lietuvos BVP. • Sumažėjus teršalų emisijai į orą, labai pagerėjo Lietuvos miestų oro kokybė, ir daugumos teršiančių medžiagų ribinės oro užterštumo vertės pastaraisiais metais neviršijamos arba viršijamos labai retai. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos tikslas – pasiekti, kad į atmosferą išmetamų šiltnamio dujų kiekis didėtų dvigubai lėčiau, negu auga gamyba ir paslaugos, šiuo metu yra neįgyvendinamas dėl nepakankamo energetikos sektoriaus pertvarkymo. • Pagrindine pastarųjų metų miestų oro kokybės problema - užterštumas smulkiosiomis kietosiomis dalelėmis KD₁₀. Dienų, kai šio teršalo koncentracijos viršija normas, skaičius didžiausiuose Lietuvos miestuose peržengia leidžiamų viršyti dienų skaičiaus ribą arba yra arti jos.
<p>2.2. Vanduo</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kasmet šalyje modernizuojama ir pradeda dirbti vis daugiau nuotekų valymo įrenginių, todėl sparčiai didėja iki ES normatyvų išvalytų nuotekų dalis, kuri 2004 m. pasiekė 63 proc. Numatoma, kad beveik visos nuotekos iki ES normatyvų bus išvalomos jau 2010 metais, tai yra daug anksčiau nei buvo numatyta strategijoje. • Per pastaruosius dvejus metus organinių medžiagų patekimas į atvirus vandens telkinius sumažėjo trečdaliu, bendrojo fosforo ir naftos produktų – penktadaliu, bendrojo azoto ir skendinčių 	<ul style="list-style-type: none"> • Nors pastaraisiais metais upių vandens kokybė gerėja, dalis upių, kuriose atskiriems teršalams viršijamos didžiausios leistinos koncentracijos vis dar yra didelė ir sudaro apie tris ketvirtadalius stebimų upių vietų. Dažniausiai viršijama leistina fosfatų ir bendrojo fosforo koncentracija. • Nežiūrint to, kad Kuršių mariose per pastaruosius aštuonerius metus mažėjo bendrojo fosforo koncentracija, pastarųjų metų stebėjimų rezultatai rodo, kad akivaizdaus marių būklės pagerėjimo nėra.

	<p>medžiagų – apie 10 proc.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gamybinės vandens sąnaudos, nežiūrint spartaus ekonomikos augimo, per pastaruosius dvejus metus nepadidėjo. 	
2.3. Kraštovaizdžio ir biologinė įvairovė	<ul style="list-style-type: none"> • Apželdant neproduktyvias žemes ir vykstant savaiminiams miškų užžėlimo procesams, Lietuvos miškingumas per 2 metus padidėjo 0,7 proc. (45,9 tūkst. ha) ir sudaro 32,0 proc. šalies teritorijos. Tokiais tempais didėjant Lietuvos miškingumui, Strategijoje numatyti Lietuvos miškingumo didinimo planai (35 proc. miškingumas) turėtų būti visiškai įgyvendinti ir net viršyti. • Kuriant „Natura 2000“ teritorijų ekologinį tinklą saugomų teritorijų plotas per 2 metus padidėjo 2,3 proc. ir užima 14,3 proc. šalies teritorijos. Rengiami naujų saugomų teritorijų planai, patvirtintas potencialių kertinių buveinių apsaugai svarbių teritorijų sąrašas. Įgyvendinus šias priemones, saugomų teritorijų plotas artimiausiu metu dar gerokai padidės ir pasieks viršutinę (18 proc.) strategijoje numatytą ribą. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pastaraisiais metais stebima labai intensyvi legalių ir nelegalių statybų invazija į saugomas teritorijas, įskaitant Kuršių neriją. Tai tampa viena iš didžiausių saugomų teritorijų problemų ir kelia grėsmę daugelio saugomų teritorijų išlikimui. • Neskiriamos lėšos ir beveik nebevykdoma pažeistų teritorijų (apleisti karjerai, sąvartynai ir pan.) rekultivacija. • Lėtai vykdomi urbanizuotų teritorijų želdynų ir kitų rekreacinę ir ekologinę vertę turinčių plotų inventorizavimo ir juridinio įteisavimo darbai. Intensyvėjant statyboms didėja jų sunaikinimo grėsmė.
2.4. Atliekų tvarkymas	<ul style="list-style-type: none"> • Kuriant regionų komunalinių atliekų tvarkymo infrastruktūrą, parengti ir įgyvendinami devynių regionų investiciniai atliekų tvarkymo projektai. Europos Komisijoje patvirtintas „Pavojingų atliekų tvarkymo Lietuvoje“ projektas. • Pastaraisiais metais padaryta didelė pažanga tvarkant susikaupusių pesticidų atliekas. 2002-2004 metais nukenksmintą per 1800 t pesticidų atliekų. 	<ul style="list-style-type: none"> • Atliekų tvarkymo infrastruktūros kūrimo darbai vyksta per lėtai, kyla grėsmė, kad ES parama nebus laiku įsisavinta. • Komunalinių atliekų rūšiavimas ir jų perdirbimas lieka viena iš sunkiausiai sprendžiamų atliekų tvarkymo problemų, didžioji dalis komunalinių atliekų nerūšiuojamos ir šalinamos sąvartynuose. • Kol nesukurta veiksminga atliekų apskaitos sistema, nėra galimybių kontroliuoti svarbius strategijos

	<ul style="list-style-type: none"> Nuo 2003 metų gamybinių atliekų kiekis sąlyginiam sukuriamos produkcijos vienetui (mln. Lt BVP) pradėjo mažėti ir per 2003 – 2004 metų laikotarpį sumažėjo beveik 10 %. 	<p>įgyvendinimo atliekų tvarkymo srityje rodiklius (atliekų rūšiavimas, perdirbimas, biodegrazuojamųjų atliekų tvarkymas, pavojingų atliekų srautai).</p>
3. Ekonomikos vystymasis:	<ul style="list-style-type: none"> Pastaraisiais metais sparčiai augant ekonomikai, energijos išteklių naudojimas ir aplinkos teršimas augo daug lėčiau. Nors nuo 2003 metų pastebimas pagreitėjęs energijos sąnaudų augimas, tačiau per pastaruosius dvejus metus BVP išaugus 18,2 proc., energijos sąnaudos išaugo 10,7 proc., tai yra beveik dvigubai mažiau nei BVP, ir tai iš principo atitinka strateginius uždavinius gamybos ekologinio veiksmingumo srityje. Per strategijos įgyvendinimo laikotarpį energijos sąnaudos BVP vienetui pagaminti gerokai sumažėjo ir dabartiniu metu tik apie 30 proc. viršija šį ES šalių senbuvių ekologinio veiksmingumo rodiklį. 	<ul style="list-style-type: none"> Išmetamų į orą teršalų kiekis sunaudotos energijos vienetui yra apie du kartus didesnis nei ES šalyse senbuvėse, todėl įvairių aplinkosauginių priemonių diegimui reikės skirti daug didesnę dėmesį nei iki šiol. Viena iš didžiausių bendrų ūkio augimo problemų yra tai, kad darbo našumas Lietuvoje yra apie 2,5 karto mažesnis nei ES šalyse senbuvėse, ir pastaraisiais metais darbo našumo augimo tempai vis lėtėja (9,6 proc. 2001 metais; 6,1 proc. 2002 metais ir tik 4,9 proc. 2003 metais). Tai rodo, kad mūsų ekonomikos augimą daugiau lemia ekstensyvi ūkio plėtra, o ne kokybiniai pokyčiai, kurie turi sudaryti darnaus vystymosi pagrindą.
3.1. Pramonė	<ul style="list-style-type: none"> Darnaus pramonės vystymosi priemonės diegiančių pramonės įmonių skaičius Lietuvoje nuolat auga. Daugiausia diegiamos aplinkos ir kokybės vadybos sistemos bei taikomos švaresnės gamybos priemonės. 2003-2004 m. įdiegtų priemonių skaičius augo sparčiau nei pramonės sukuriamas BVP. Per pastaruosius dvejus metus pramonės sektoriuje sukuriama BVP išaugus beveik trisdešimt procentų, sunaudojamas galutinės energijos kiekis padidėjo tik apie 10 proc., tai yra beveik tris kartus mažiau nei gamyba ir tai gerokai viršija nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje prisiimtus įsipareigojimus. Vandens naudojimas pramonės sektoriuje, nežiūrint spartaus pastarųjų metų gamybos augimo, nedidėja ir 	<ul style="list-style-type: none"> Gana sparčiai auga kai kurių aplinką teršiantis ir šiltnamio reiškinių skatinančių dujų išmetimas į orą. Per pastaruosius dvejus metus azoto oksidų išmetimai į orą padidėjo 26 procentais, o kietųjų dalelių - 33 proc., tai yra šių teršiančių medžiagų išmetimai į orą augo tokiu pat tempu arba net gerokai greičiau (kietosios dalelės) nei pramonės sektoriuje sukuriamas BVP. Nors aukštosiomis technologijomis pagrįstos pramonės produkcijos kiekis 2003-2004 m. gana sparčiai augo, tačiau šis augimas buvo lėtesnis nei bendras pramonės sektoriaus augimas ir panaudojant aukštąsias technologijas sukurta produkcijos dalis net sumažėjo. Tai prisideda ir prie lėto darbo našumo augimo.

	darnaus vystymosi požiūriu tai labai teigiamas reiškinys.	
3.2. Transportas	<ul style="list-style-type: none"> • Energijos intensyvumas transporto sektoriuje per pastarąjį dešimtmetį kasmet mažėjo vidutiniškai 2,8 proc., o per pastaruosius dvejus metus – 2,6 proc. Esant tokioms tendencijoms, per strategijos įgyvendinimo laikotarpį energijos intensyvumas transporto sektoriuje sumažėtų apie 1,6 karto ir tai būtų reikšmingas indėlis įgyvendinant Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją. • 1995-2004 m. gana sparčiai kito naudojamo kuro struktūra ir naudojama vis daugiau mažiau aplinką teršiančio kuro. Per pastaruosius dvejus metus suskystintųjų naftos dujų dalis vidutiniškai didėjo po 11,2 proc. • Transporto sektoriaus išmetamų teršiančių medžiagų kiekis iki 2001 m. mažėjo ir palyginus su 1995 metais į orą pateko 42 proc. mažiau teršalų. Nors nuo 2002 m. teršalų išmetimai į orą pradėjo didėti ir per pastaruosius dvejus metus išaugo 8,3 proc., šis augimas buvo dvigubai lėtesnis nei transporto sektoriuje sukuriama BVP augimas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Per pastaruosius dešimt metų daugiau nei du kartus sumažėjo keleivių, vežamų palankiausia aplinkai priemone – geležinkeliais, dalis. Per pastaruosius dvejus metus šios neigiamos tendencijos išliko, toliau uždarinėjamos geležinkelio linijos, niekaip nepavyksta pagyvinti keleivių pervežimų vidaus vandenų keliais. • Eismo saugumas lieka viena iš aktualiausių transporto sektoriaus problemų. Nors nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje išsipareigota iki 2010 metų transporto aukų skaičių sumažinti apie du kartus, pastaraisiais metais transporto aukų skaičius ne tik nemažėja, bet gana sparčiai didėja. Kadangi ši problema yra tarpžinybinio pobūdžio, jos sprendimui būtina sutelkti vyriausybinių ir visuomeninių institucijų pastangas.
3.3. Energetika	<ul style="list-style-type: none"> • Pastaraisiais metais energijos intensyvumas sparčiai mažėja. Jei dabartinė energijos vartojimo veiksmingumo didinimo tendencija išliks, tai strategijos įgyvendinimo laikotarpio pabaigoje (2020 m.) vienam BVP sukurti Lietuvoje bus sunaudojama 2,3 karto galutinės energijos mažiau nei 2003 m. ir tai viršys strategijoje prisiimtus išsipareigojimus. • Palaiapsniui didėja kombinuotu režimu gaminamos elektros energijos kiekis. 2003 m. elektros energijos, 	<ul style="list-style-type: none"> • Nors Lietuva gana sėkmingai vykdo vieną iš svarbiausių savo išsipareigojimų - didinti atsinaujinančių energijos išteklių suvartojimo apimtį, tačiau per pastaruosius dvejus metus atsinaujinančių išteklių dalis šalies pirminės energijos balanse beveik nepadidėjo • Siekiant įvykdyti išsipareigojimus, elektros energijos gamyba, naudojant atsinaujinančius išteklius, iki 2010 m. turi būti padvigubinta. Pagal patvirtintą programą, pagrindinis vaidmuo čia turi tekti vėjo jėgainėms.

	<p>pagamintos kombinuoto elektros energijos ir šilumos gamybos ciklo elektrinėse, kiekis sudarė 16,7 proc. nuo bendro elektros energijos sunaudojimo, o 2004 m. – 17,6 proc. Norint įgyvendinti Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje numatytus išipareigojimus, kombinuotu režimu gaminamos elektros energijos dalis iki 2020 metų dar turi išaugti dvigubai ir pasiekti 35 procentus.</p>	<p>Tačiau numatytas šių elektrinių statybos grafikas vėluoja, o ir pastatytos vėjo jėgainės dėl įvairių objektyvių ir subjektyvių priežasčių nepradedamos eksploatuoti</p>
3.4. Žemės ūkis	<ul style="list-style-type: none"> • Finansinė parama ekologiniam žemės ūkiui plėtoti kasmet didinama: 2001 metais buvo skirta apie 0,5 mln. Lt, 2002 – 1,5 mln. Lt, 2003 daugiau kaip 2 mln. Lt. 2004 metais, palyginti su 2003-aisiais, išmokos už ekologiškus sertifikuotus plotus padidėjo vidutiniškai 4 kartus. • Padidėjus išmokoms sparčiai pradėjo didėti ir ekologinių ūkių plotai. 2004 metais sertifikuoti 1178 ūkiai, jų plotas, palyginti su 2003-aisiais, padidėjo 1,8 karto. • 2002 metais pradėti sertifikuoti pirmieji ekologinės žuvininkystės ūkiai. 2003 metais jau buvo 12 ūkių, ekologiškai auginančių žuvis beveik 3 tūkst. ha plote, o 2004 metais sertifikuota 14 ekologinės žuvininkystės ūkių, auginančių žuvis 3,9 tūkst. ha plote. • Pagal kaimo plėtros programos priemonę „Investicijos į žemės ūkio valdas“ remiamos investicijos rapsams, skirtiems biodegalų gamybos vystymui, auginti. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dėl nepakankamų ekologiško pieno supirkimo apimčių neveikia gamybos linijos sertifikuotose pieno perdirbimo įmonėse. Nepradėtas ekologinės mėsos perdirbimas, todėl visi ekologiniuose ūkiuose išauginti gyvuliai realizuojami kaip įprastinė produkcija. • Nesukurta visuomenės informavimo, ekologiškų produktų realizavimo, kokybės vertinimo sistema, todėl didžioji ekologiškų ūkių produkcijos dalis parduodama kaip įprastinė produkcija. • Faktiškai ekologinių ūkių plotas didėja tik dėl išmokų ir joms sumažėjus dauguma ekologiškų ūkių turėtų atsisakyti ekologiškos gamybos. • Nepakankamai sparčiai didėja energetinių pasėlių (rapsų, grūdinių kultūrų) plotai. Jei augimo tempai nepagreitės, nebus pasiektas strategijoje numatytas ilgalaikis tikslas – užauginti tokį energetikai skirtų rapsų ir grūdų kiekį, kad iš jų pagamintas biologinis kuras transporto kuro balanse sudarytų 15 proc.
3.5. Būstas	<ul style="list-style-type: none"> • Parengta ir Vyriausybės nutarimu patvirtinta bei pradėta įgyvendinti daugiabučių namų modernizavimo finansavimo programa. Vėl Būsto 	<ul style="list-style-type: none"> • Lėta socialinio būsto fondo plėtra, stokojama lėšų jos finansavimui. Nepakankama valstybės pinigine parama būstui išlaikyti mažas pajamas gaunančioms šeimoms.

	<p>agentūra per savo konsultacinius centrus regionuose teikia daugiabučių namų savininkams techninę pagalbą bei konsultacijas energijos taupymo būste projektų rengimo bei įgyvendinimo, bendrijų steigimo ir jų veiklos klausimais.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Atnaujintoje būsto strategijoje numatyta skatinti gyvenamųjų namų atnaujinimą ir modernizavimą, didinti jų energinį veiksmingumą, tobulinti finansavimo mechanizmus ir pasiekti, kad iki 2020 metų šiluminės energijos ir kuro santykinės sąnaudos, skaičiuojamos būsto naudingojo ploto vienetai, sumažėtų ne mažiau 30 procentų. Nors tai nevisiškai atitinka nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje prisiimtus įsipareigojimus, tačiau tai būtų labai didelis žingsnis į priekį būstų energetinio veiksmingumo didinimo srityje. 	<ul style="list-style-type: none"> • Per lėtai vyksta daugiabučių blokinių namų renovacija. Nesuradus galimybių gerokai padidinti investicijas į šią itin svarbią sritį, nepavyks laiku pasiekti strategijoje numatyto ilgalaikio tikslo - padidinti apie du kartus būstų energetinį veiksmingumą ir pagal šį rodiklį pasiekti esamą ES šalių vidurkį. • Nepakankamais tempais vyksta šiluminių mazgų ir, ypač šilumos tiekimo tinklų, renovacija. Tai ne tik didina energijos sąnaudas ir būstų apšildymo kaštus, bet ir sukelia socialines grėsmes.
3.6. Turizmas	<ul style="list-style-type: none"> • Kasmet plečiasi turizmo infrastruktūra – turistinių trasų, pažintinių takų ir poilsiaviečių skaičius. Didėja lankytojų srautas, ypač nacionaliniuose parkuose. Kuršių nerijos nacionaliniame parke lankytojų srautas 2004 metais, palyginus su 2000 metais, išaugo 54 proc. • Daugelis miestų ir rajonų savivaldybių, esančių prioritetiniuose turizmo regionuose, yra parengusios turizmo plėtros galimybių studijas ir pradeda realizuoti turizmo aptarnavimo infrastruktūros projektus. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nevyksta laivyba Kauno-Kuršių marių ruože, todėl neveikia Nemuno vandens turizmo trasa, atsilieka stacionarių ir mobilių prieplaukų statyba. • Neorganizuotas Baltijos jūros pakrančių kruizinis maršrutas ir neįrengtos jachtų prieplaukos Palangoje ir Šventojoje.
4. Socialinis vystymasis: 4.1. Užimtumas	<ul style="list-style-type: none"> • 2001 - 2003 m. gerokai sumažėjo (nuo 17,4 iki 12,4 proc.) nedarbo lygis. Ši tendencija tebesitęsė ir 2004 m. (nedarbo lygis sumažėjo iki 11,4 proc.). Išaugo 	<ul style="list-style-type: none"> • Pastaraisiais metais lėtėja užimtumo didėjimo tempai. 2002 metais užimtumas išaugo 2,4 proc., 2003 m. – 1,3 proc., o 2004-aisiais – tik 0, 2 proc.

	<p>darbo jėgos paklausa ir padidėjo užimtumas, sumažėjo ilgalaikių bedarbių skaičius, sumažėjo nedarbo lygio teritoriniai skirtumai.</p> <ul style="list-style-type: none"> • 2004 m., palyginti su 2001 m., užimtų gyventojų skaičius padidėjo 85 tūkst., arba 6 proc., bedarbių - sumažėjo 100 tūkst., arba 35 procentais. • Mažėjo ir jaunimo nedarbo rodikliai. 2001 - 2004 m. darbo biržoje užsiregistravusių jaunų (iki 24 metų amžiaus) bedarbių dalis sumažėjo nuo 15,2 iki 8,1 proc., o jų bendras skaičius sumažėjo 3,2 karto. • Padidėjo vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio metiniai augimo tempai, kurie iki 2003 m. neviršijo 5 proc., o 2004 m. išaugo iki 7,9 proc. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vis dar menkai teišnaudojamos lanksčios užimtumo formos. Dirbančiųjų sutrumpintą darbo dieną dalis 2001-2004 metų laikotarpiu sumažėjo nuo 11 iki 8 proc. • Nepaisant padėties darbo rinkoje pagerėjimo, išlieka žemas bendras užimtumo lygis ir pagal šitą rodiklį Lietuva net neplanuoja 2010 metais pasiekti Lisabonos strategijoje numatytą 70 proc. lygį. • Darnaus vystymosi kontekste, kaip labai neigiamą tendenciją Lietuvos darbo rinkoje, reikia pažymėti nuo 2002 metų vis labiau jaučiamą kvalifikuotos darbo jėgos trūkumą. Pagrindinė to priežastis – darbo jėgos emigracija.
<p>4.2. Skurdas ir socialinė atskirtis</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Santykinė skurdo riba 2004 m. Lietuvoje sudarė 326,1 Lt vienam ekvivalentiniam vartotojui per mėnesį. Nuo 2001 m. santykinio skurdo riba padidėjo 61,9 Lt. Per pastaruosius dvejus metus žemiau skurdo ribos gyvenančių žmonių skaičius sumažėjo nuo 16,6 iki 16,1 proc. • Vidutinės vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui 2004 m. šalyje sudarė 512 Lt per mėnesį. Palyginti su 2002 m., jos padidėjo virš 16 proc. Didesnį vartojimą labiausiai sąlygojo gyventojų pajamų augimas. • Namų ūkių disponuojamos pajamos (piniginės ir natūrinės), skaičiuojant vienam namų ūkio nariui, 2004 metais palyginti su 2002 m. išaugo 17,5 proc. Tai rodo kad gyventojų gerbūvis pastaraisiais metais auga panašiais tempais kaip šalies ekonomika. 	<ul style="list-style-type: none"> • Išlieka aukšti skurdo lygio skirtumai tarp miesto ir kaimo gyventojų. Žemiau santykinės skurdo ribos 2004 m. gyveno 25,7 proc. kaimo ir 11,3 proc. miesto gyventojų. • Ypač dideli skurdo lygio skirtumai pagal ūkio galvos išsilavinimą. Namų ūkiuose, kurių ūkio galva turi aukštąjį išsilavinimą, santykinio skurdo lygis 2004 metais buvo tik 3,5 proc., o kur galva turėjo žemiausią išsilavinimą ar neturėjo jokio, santykinio skurdo rodiklis siekė 31,7 proc. • Lietuvoje išlieka didelė gyventojų pajamų diferenciacija bei socialinė nelygybė. 2004 m. 10 proc. turtingiausių Lietuvos gyventojų vartojimo išlaidos 8 kartus viršijo 10 proc. skurdžiausių gyventojų vartojimo išlaidas. Daugelyje ES šalių šis santykis nesiekia 5 kartų.
<p>4.3. Visuomenės sveikata</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Saugant gyventojų sveikatą nuo kenksmingų 	<ul style="list-style-type: none"> • Nors nuo 1995 iki 2000 metų vidutinė Lietuvos

	<p>aplinkos veiksnių, įgyvendinama tęstinė Nacionalinė aplinkos sveikatinimo veiksmų 2003–2006 metų programa.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pradėtas įgyvendinti planuojamos ūkinės veiklos poveikio visuomenės sveikatai vertinimas. • 2004-aisiais – vaikų sveikatos metais – ypatingas dėmesys buvo skiriamas vaikų ir jaunimo sveikatos išsaugojimui ir stiprinimui. Visose šalies mokyklose atkurti sveikatos kabinetai, pradėta rengti Visuomenės sveikatos priežiūros mokyklose programa. • Plečiamas naujagimiams palankių ligoninių tinklas, vaikų reabilitacijos ir sanatorinio gydymo paslaugos. 	<p>gyventojų trukmė padidėjo nuo 69,1 iki 72,1 metų, bet nuo 2000 metų toliau nebedidėja ir dabartiniu metu yra 7 metais, o vyrų net 9,5 metų trumpesnė nei ES šalyse senbuvėse.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kūdikių mirtingumas Lietuvoje nuo 2001 metų taip pat nebemažėja ir 2004 m. sudarė 7,8 mirčių 1000 gyvų gimusių, tai yra beveik du kartus viršijo šį ES šalių senbuvų rodiklį (4,3). • Lietuvoje vykstantys gyvensenos pokyčiai lemia lėtinių neinfekcinių ligų vystymąsi. Didėja rūkančių, vartojančių alkoholį, narkotines medžiagas gyventojų skaičius. Didėja turinčių viršsvorį vyrų ir moterų procentas. • Pastaraisiais metais Lietuvoje vėl išaugo neigiamas natūralus gyventojų prieaugis ir siekia minus 0,3 proc, o 2004 metais sudarė minus 0.32 procento, kas reiškia apie 10000 gyventojų natūralų kasmetinį gyventojų sumažėjimą Lietuvoje.
4.4. Švietimas ir mokslas	<ul style="list-style-type: none"> • Vyksta laipsniška švietimo sistemos kaita, kaip ilgalaikis būsimos visuomenės kūrimo projektas. • Lietuva ir Švedija vadovauja Baltijos jūros regiono šalių programos Baltija 21 Švietimo sektoriui. • 2005 m. kovo 17-18 d. Vilniuje priimta JT Europos ekonominės komisijos Švietimo darniam vystymuisi strategija ir veiksmų planas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Iki šiol tebevyksta diskusijos dėl aukštojo mokslo strateginių tikslų ir uždavinių, stringa aukštojo mokslo reforma. • Moksliniai darnaus vystymosi tyrimai nėra pripažinti nacionaliniu mokslo prioritetu ir į jį neatsižvelgiama atrenkant finansavimui ES struktūrinių fondų projektus. • Iš visų švietimo plačiąja prasme grandžių iki šiol labiausiai problemiškoje situacijoje yra paliktas mokslas. Rimčiausia kliūtimi Lietuvos mokslo integracijai į tarptautinę ir visų pirma ES mokslo erdvę ir toliau lieka itin silpna mokslinių tyrimų materialinė bazė, todėl jauni gabūs mokslininkai, nematydami perspektyvų Lietuvoje, išvyksta į užsienį.

4.5. Kultūros savitumo išsaugojimas	<ul style="list-style-type: none"> • Priimtas naujas Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas ir rengiami jį lydintys teisės aktai sudarys sąlygas efektyvesnei sistemos veiklai. • Siekiant didesnio veiklos veiksmingumo, keičiama kultūros paveldo institucijų struktūra. 	<ul style="list-style-type: none"> • Santykinai mažėja kultūros paveldui skiriamų lėšų suma. • Kultūros savitumo išsaugojimo klausimai yra kelių ministerijų reguliavimo sferoje, tačiau jų veikla nepakankamai koordinuojama.
5. Regionų vystymasis	<ul style="list-style-type: none"> • Bendrasis vidaus produktas ir jo dydis, tenkantis vienam gyventojui, auga visose apskrityse. Visose apskrityse auga ir materialinės investicijos vienam gyventojui. • Materialinių investicijų vienam gyventojui augimas yra spartesnis apskrityse, kurios pagal kitus rodiklius atsiliekančios ir iš dalies priskiriamos probleminėms. • Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino regioninės politikos iki 2013 metų strategiją, kurioje numatytos priemonės probleminių apskričių paspartintam vystymuisi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Atotrūkis tarp pirmaujančių apskričių (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos) ir kitų apskričių, kurios įvardinamos kaip probleminės (Alytaus, Marijampolės, Tauragės), ir toliau didėja. • Nebevykdoma Lietuvos teritorijos administracinių vienetų reforma, ir naujų savivaldybių steigimas sustojo. • Atsilieka apskričių teritorijų bendrųjų planų rengimas.

7. PASTABOS DĖL DARNAUS VYSTYMOŠI RODIKLIŲ

Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo analizei ir reguliariam padarytos pažangos vertinimui yra būtini kiekybiniai darnaus vystymosi rodikliai, tiesiogiai susiję su Strategijoje numatytais tikslais ir uždaviniais. Atsižvelgus į ES dokumentuose siūlomus rodiklius ir į Lietuvos nacionalinę specifiką, buvo sudarytas ir Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje patvirtintas Lietuvos darnaus vystymosi rodiklių sąrašas. Sąraše yra 77 rodikliai, apimantys tris darnaus vystymosi komponentus ir regionų vystymąsi. Daugelis iš jų yra tarpsektoriniai. 2004 metais Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pagrindinius darnaus vystymosi rodiklius pradėjo publikuoti atskirame Lietuvos statistikos metraščio skyriuje. Šie rodikliai yra patalpinti taip pat Statistikos departamento bei Aplinkos ministerijos interneto tinklalapiuose.

Rengiant šią ataskaitą, buvo išnagrinėti visi skelbiami darnaus vystymosi rodikliai ir padaryta išvada, kad tarp jų nėra kai kurių reikalingų rodiklių arba dar nėra pakankamai išvystyta stebėseną, nenustatyta kas turi kai kurių rodiklių duomenis surinkti ir perduoti Statistikos departamentui bei kitoms suinteresuotoms institucijoms.

Trūkštami Lietuvos darnaus vystymosi rodikliai:

- Pirminis komunalinių atliekų rūšiavimas, proc. nuo susidariusio kiekio (pagal pagrindines atliekų grupes – popierius ir kartonas, stiklas, plastmasė, metalai).
- Komunalinių atliekų perdirbimas, proc. nuo susidariusio kiekio (pagal pagrindines atliekų grupes – popierius ir kartonas, stiklas, plastmasė, metalai).
- Biodegruojamųjų atliekų tvarkymas, sukompostuotų atliekų proc. nuo bendro susidariusio kiekio.
- Viešosios atliekų surinkimo paslaugos teikimas, proc. namų ūkių, kuriems teikiama ši paslauga.
- Viešojo geriamo vandens tiekimo tinklo išvystymo lygis, proc. namų ūkių, kuriems tiekiamas vanduo.
- Viešojo nuotekų surinkimo tinklo išvystymo lygis, proc. namų ūkių, kuriems teikiama ši paslauga.
- Būstuose sunaudojamo vandens kiekis, iš viso (tūkst. t) ir litrais vienam gyventojui per dieną.
- Centralizuotam būstų apšildymui sunaudojamas šilumos energijos kiekis, bendras ir vidutinis 1 m².
- Mineralinių trąšų naudojimas, bendras sunaudotas kiekis pagal veikliąją medžiagą ir vidutinis kiekis 1 ha žemės ūkio naudmenų (bendras ir pagal medžiagas - azotas, fosforas, kalis).

- Pasėlių, skirtų biologiniam kurui gaminti, plotas, bendras ir atskirai rapsų bei grūdinių kultūrų, taip pat proc. nuo bendro naudmenų ploto.
- Kombinuotu režimu pagamintos elektros energijos kiekis, proc. nuo bendro pagamintos elektros energijos kiekio.
- Rekultivuotų žemių plotas, ha ir proc. nuo viso pažeistų žemių ploto.
- Renovuotų gyvenamųjų pastatų su pagerintu energiniu efektyvumu dalis tarp visų gyvenamųjų pastatų (procentais).

Reikia taip pat atkreipti dėmesį į tai, kad šiuo metu vyksta Europos Sąjungos darnaus vystymosi rodiklių sąrašo nagrinėjimas siekiant jį patikslinti, papildyti. Kai tik jis bus patvirtintas, Lietuvai, kaip Europos Sąjungos narei, reikės atitinkamai papildyti ir savąjį rodiklių sąrašą, atitinkamai peržiūrėti ir jų stebėsenos tvarką.

8. TOLESNIS NACIONALINĖS DARNAUS VYSTYMO SI STRATEGIJOS TOBULINIMAS

Europos Sąjungos valstybių ir Vyriausybių vadovai 2000 metais priėmė ambicingą pokyčių programą, vėliau pavadintą Lisabonos strategija, kurioje buvo įsipareigota sukurti dinamiškiausią ir konkurencingiausią, žiniomis pagrįstą pasaulio ekonomiką. Lisabonos strategijoje daugiausia dėmesio buvo skirta ekonominių ir socialinių problemų sprendimui, o aplinkos klausimai buvo palyginti mažai paliesti. Vėliau (Goteborgas, 2001) Europos Vadovų Taryboje buvo priimta ES darnaus vystymosi strategija, kuri vėliau (Barselona, 2002) buvo papildyta reikšmingais tarptautinio bendradarbiavimo aspektais. Lisabonos ir Darnaus vystymosi strategijos papildė viena kitą, užtikrindamos pagrindinio darnaus vystymosi tikslo - nuolatos gerinti dabarties ir ateities kartų gerovę bei aplinkos sąlygas - įgyvendinimą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lisabonos strategijos įgyvendinimas vyko ne taip sklandžiai, kaip buvo planuota, ir per pastaruosius metus kai kuriose kitose pasaulio šalyse darbo našumas augo greičiau nei ES visų pirma dėl didesnių investicijų į mokslinių tyrimų ir technologijų vystymo sritis. Atnaujintoje Lisabonos strategijoje pažymėta, kad pažanga žinių ir technologijų srityje yra svarbiausia sąlyga, siekiant spartesnės pažangos ir pusiausvyros tarp ekonomikos augimo ir socialinio vystymosi bei tinkamos aplinkos būklės išlaikymo. Pagal Lisabonos strategiją būtina pasiekti, kad 3 proc. šalių BVP būtų skirti moksliniams tyrimams. Lietuva šiam tikslui kol kas skiria tik apie 0,6 proc. BVP. Silpna mokslinių tyrimų materialinė bazė yra viena rimčiausių kliūčių Lietuvos mokslo integracijai į ES mokslo erdvę, skatina „protų nutekėjimą“ ir stabdo spartesnę pažangių ir aplinkai palankių technologijų diegimą įvairiuose Lietuvos ūkio sektoriuose.

2005 – 2006 metais įvairiose ES institucijose vykdomas ES darnaus vystymosi strategijos peržiūros procesas. Šių metų birželio mėn. Europos Sąjungos Vadovų Taryba turėtų patvirtinti peržiūrėtą ES darnaus vystymosi strategiją, kurioje siekiama įvertinti Lisabonos procesą bei įtvirtinti ES įsipareigojimus, siekiant Jungtinių Tautų Tūkstantmečio vystymosi tikslų įgyvendinimo. Atsižvelgiant į atnaujintos ES darnaus vystymosi strategijos nuostatas ir šioje ataskaitoje išryškintus Lietuvos pasiekimus bei problemas, 2006 metais numatoma peržiūrėti bei patobulinti ir Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją. Kaip pažymima rengiamuose ES darnaus vystymosi strategijos peržiūros dokumentuose, veiksmingas ir skaidrus ES struktūrinių fondų panaudojimas iš esmės nulems tolesnę šalių - naujųjų ES narių vystymosi sėkmę.

Vienas iš ES darnaus vystymosi prioritetų yra vystomasis bendradarbiavimas, todėl vykdant Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos peržiūrą numatoma parengti ir papildomą strategijos skyrių, kuriame bus suformuluotos pagrindinės nuostatos, kaip panaudodama padarytą pažangą ir įgytą patyrimą, Lietuva galėtų prisidėti prie darnaus vystymosi skatinimo mažiau išsivysčiusiose regiono šalyse.